EAST EUROPEAN SCIENCE JOURNAL

#1(65), 2021 часть 6

Восточно Европейский научный журнал (Москва, Россия)
Журнал зарегистрирован и издается в России
В журнале публикуются статьи по всем научным направлениям.
Журнал издается на русском, английском, польском и немецком языках.

Статьи принимаются до 30 числа каждого месяц.
Периодичность: 12 номеров в год.
Формат - А4, цветная печать
Все статьи рецензируются
Каждый автор получает одну бесплатную печатную копию журнала
Бесплатный доступ к электронной версии журнала.

Редакционная коллегия

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

#12(65), 2021 part 6

Eastern European Scientific Journal (Moscow, Russia)
The journal is registered and published in Russia
The journal publishes articles on all scientific areas.
The journal is published in Russian, English, Polish and German.

Articles are accepted till the 30th day of each month.
Periodicity: 12 issues per year.
Format - A4, color printing
All articles are reviewed
Each author receives one free printed copy of the journal
Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska

im. Tadeusza Kościuszki)

Peter Clarkwood(University College London)

Igor Dziedzic (Polska Akademia Nauk)

Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)

Alexander Rogowski (Uniwersytet Jagielloński)

Kehan Schreiner(Hebrew University)

Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Anthony Maverick(Bar-Ilan University)

Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)

Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)

Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)

Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

1000 экземпляров.

Отпечатано в ООО «Логика+»

125040, г. Москва, Россия

проспект Ленинградский, дом 1,

помещение 8Н, КОМ. 1

«Восточно Европейский Научный Журнал»

Электронная почта: info@eesa-journal.com,

https://eesa-journal.com/

Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Peter Clarkwood(University College London)

Igor Dziedzic (Polska Akademia Nauk)

Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)

Alexander Rogowski (Uniwersytet Jagielloński)

Kehan Schreiner(Hebrew University)

Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Anthony Maverick(Bar-Ilan University)

Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)

Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)

Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)

Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Editor in chief - Adam Barczuk

1000 copies.

Printed by Logika + LLC

125040, Moscow, Russia

Leningradsky prospect, building 1,

8N, flat. 1

"East European Scientific Journal"

Email: info@eesa-journal.com,

https://eesa-journal.com/

СОДЕРЖАНИЕ

ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

Василишина Н.А.
ВПЛИВ ЛІТЕРАТУРИ НА ФОРМУВАННЯ ПОРТРЕТНОГО ЖАНРУ У ФРАНЦУЗЬКОМУ ЖИВОПИСУ ЕПОХИ РОМАНТИЗМУ 4

Stanicznow O.
SYSTEM KOLORYSTYCZNY W PORTRETACH POSTACI BIBLIJNYCH W TWÓRCZOŚCI JACKA MALCZEWSKIEGO (NA PRZYKŁADZIE LWOWSKIEJ GALERII SZTUKI) 10

ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

Бровченко И.Ю.
СОЗДАНИЕ ПЕРВОГО АППАРАТА ИСКУССТВЕННОГО КРОВООБРАЩЕНИЯ В СОВЕТСКОМ СОЮЗЕ 15

Ивченко О.С.
КОНСТИТУЦИОННЫЙ РОЯЛИЗМ: К ВОПРОСУ ОБ ИСТОЧНИКАХ ИЗУЧЕНИЯ 18

Каменцев Д.С.
УЧАСТЬ ВОЛОДИМИРА САЛЬСЬКОГО В ОРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ У ДІАСПОРІ 22

Kubarev V.V.
EMPERORS LEKAPENOS (920–945) 26

Матіїв Ю.
СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В ПРОГРАМАХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ 2012 РОКУ . 39

Федченко Євгенія Едуардівна
ІДЕНТИФІКАЦІЯ СТАТІ ТА ВЛАДИ: ГЕНДЕР, СЕКСУАЛЬНІСТЬ ТА СОЦІАЛЬНА СТРАТИФІКАЦІЯ У ДАВНЬОМУ РИМІ 44

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Безобразова Анастасия Сергеевна
ПЕРЕВОДЫ ВЧЕРА И СЕГОДНЯ: КАК СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ МЕНЯЮТ РАБОТУ ПЕРЕВОДЧИКА 50

Климець М.
ФУНКЦІОНУВАННЯ ФАНТАСТИЧНОГО ЕЛЕМЕНТУ У ЛІРО-ЕПОСІ ХОРВАТСЬКОГО РОМАНТИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ АВҐУСТА ШЕНОА) 54

Yusifov E.G., Mammadova T.B.,Yusifova K.Y.
ON THE STUDY OF THE SOMATIC PHRASEOLOGICAL COMPOUNDS IN GERMAN AND ENGLISH LANGUAGES 59

ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ

Завідняк Б.Т.
РОЗВИТОК ОНТОЛОГІЧНОГО АРГУМЕНТУ В ТЕОДИЦЕЇ НІКОЛЯ МАЛЬБРАНША 64

Марюхно Н.М.
УЧАСТЬ ЄВАНГЕЛЬСЬКОГО ХРИСТИЯНИНА ІВАНА ПРОХАНОВА У СТВОРЕННІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ДУХОВНОГО СПРЯМУВАННЯ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ 70

Пришляк М.
РОЛЬ ІІ ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ В ПОДОЛАННІ ЕКЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ 75

ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

УДК. 75. 03 (44) “18” + 821 (4) “18”
ID ORCID 0000-0002-00003-9998

Василишина Наталія Анатоліївна
аспірантка кафедри теорії та історії мистецтва
Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури
Postgraduate of the Department of Theory and History of Art
National Academy of Fine Arts and Architecture

ВПЛИВ ЛІТЕРАТУРИ НА ФОРМУВАННЯ ПОРТРЕТНОГО ЖАНРУ У ФРАНЦУЗЬКОМУ ЖИВОПИСУ ЕПОХИ РОМАНТИЗМУ

THE INFLUENCE OF THE LITERATURE ON THE FORMATION OF THE PORTRAIT GENRE IN FRENCH PAINTING OF THE ROMANTIC ERA

Abstract. Romanticism as a trend in European culture demonstrates the fruitful relationship between literature and painting for the first time. Portrait as one of the leading genres of the Romantic era was of particular importance, as it was embodied the new trends of the era, established the romantic ideals of the modern times. The significance of the portrait for this era could be compared only with the literature. French romanticism had a powerful influence for the literature as an exceptional phenomenon and this due to certain historical conditions under which it has been formed. It is not only enriched the painting with new subjects, but, also, gave artists the opportunity to promote new ideas and a romantic worldview.

Анотація. Романтизм як напрямок у європейській культурі вперше демонструє плідний взаємозв’язок літератури і живопису. Портрет як один з провідних жанрів епохи романтизму мав особливе значення, так як саме у портреті втілились нові тенденції епохи, утвердилися романтичні ідеали нового часу. Значимість портрету для цієї епохи можна порівняти тільки з літературою. Французький романтизм, як явище виняткове, завдяки певним історичним умовам, під час яких він формувався, у своєму розвитку мав потужний вплив літератури. Вона не тільки збагатила живопис новими сюжетами, а і надала можливість художникам пропагувати нові ідеї та романтичне світосприйняття.

Постановка проблеми. Романтизм і сьогодні залишається явищем винятковим у європейській культурі XIX століття. Романтичний дискурс продовжується, відкриваючи для дослідників безліч цікавих тем. Враховуючи специфіку образотворчого мистецтва, постає необхідність дослідження впливу літератури на формування французького живопису епохи романтизму з метою виявлення художньої природи цього унікального напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для дослідження цієї теми були опрацьовані роботи головних теоретиків німецького романтизму – Шлегеля [9], Новаліса [9] та ін. Проблеми, яка пов’язана з розвитком французького живопису епохи романтизму, були розглянуті в багатьох мистецтвознавчих працях: [13], [10], [8], [4]. Однак, питанню впливу літератури на еволюцію французького живопису відводилось менше уваги. У з’язку з цим питанням необхідним джерелом для дослідження стали як літературні твори [5], [11], [12], так і літературознавчі праці [1], [2], [6]. Для дослідження французького живопису важливим джерелом є робота Ш. Бодлера [3], і щоденник художника-романтика Е. Делакруа [7].

Key words: Frenc romanticism, portrait genre, influence, literature, painting.
Ключові слова: французький романтизм, портретний жанр, вплив, література, живопис.

Виклад основного матеріалу. Цікавість до портретного жанру на початку XIX століття була пов’язана з новим ставленням художників до окремої особистості. Митець для романтиків мислився людиною винятковою, не такою, як решта, і його талант не підкорявся ніяким законам. Митець за романтичною концепцією є провидцем, він особливий і надзвичайний. Як відзначав Ф. Шлегель у своїй праці “Атенейські фрагменти” (1798): “Поетизуючий філософ і філософуючий поет є пророками” [9, с. 198]. Цю думку поділяють і інші німецькі романтики, зокрема Новаліс: “Поет воістину творить в самозабутті, через що у ньому все можливе… Чуття поезії є близько-спорідненим чуттю пророчому та релігійному чуттю провидіння взагалі” [9, с. 324-325].

Епоха романтизму презентує світові нового романтичного героя - сильного та сміливого, незалежного та волелюбного. Свої вимріяні ідеали романтики воліли бачити в конкретній особистості, і ця конкретність не була лише ілюзією. Герой, який кидає виклик всесвіту, готовий віддати власне життя за щасливе майбутнє, існував не тільки в романтичній уяві. Це сучасники, якими захоплюються, вони є прикладом для молодого покоління (лорд Байрон). Такі герої-романтики зустрічаються і на сторінках численних літературних творів, і на полотнах молодих талановитих живописців.

Романтичний портрет епохи презентує, насамперед, особистість вільну. Художник здебільшого пише портрети людей, які були йому

небайдужі, він особисто обирає їх. Важливість тієї ролі, яка відводилась мистецтву портрету в епоху романтизму, полягає в тому, що для художника-романтика головним завданням стало не тільки увічнити для нащадків риси конкретної особистості, а насамперед, зберегти пам'ять про найяскравіших представників доби романтизму, справжніх митців своєї епохи (Е. Делакруа пише портрети Н. Паганіні, Ж. Санд, Ф. Шопена).

Цікаво співставити два портрета Н. Паганіні – рисунок Енгра (1819) і живописний портрет роботи Е. Делакруа (1831). Найкращі портрети Енгра були написані в Італії, де він перебував до 1824 року. Часто багаті мандрівники замовляли йому портретні рисунки [10, с. 93]. В портретах Енгра цього періоду, беззумнівно, відчутний вплив французьких олівцевих портретів XVI століття [10, с. 93]. Тонко вигостреним графітним олівцем Енгр створює контур фігури, це може бути одна безперервна лінія. Більше уваги майстер приділяв костюму та аксесуарам. Головна увага художника була завжди зосереджена на обличчі. Бодлер стверджував, що в роботах Енгра найкраще поєднувався ідеал з натурою: "… не п-н Енгр намагався наблизитись до натури, а вона сама… здійснила насилля над художником, приборкавши його своєю незрівняною перевагою" [3, с. 145].

Портрет Н. Паганіні, написаний Е. Делакруа у 1831 році, є незаперечним доказом нових романтичних віянь (Іл. 1).

Іл. 1. Портрет Н. Паганіні. Бл. 1831. Картон, олія. 43 х 28. Вашингтон. Зібрання Філліпс

Художник не прагне передати схожість, гнучкий темний силует маестро залишається в напівтемряві. Світлом акцентується увага на руках і обличчі Паганіні. Заглиблений в світ чарівних звуків, музикант знаходиться в найбільшій душевній зосередженості. В невеличкому ескізі Делакруа відтворює таку неймовірну динаміку і таке внутрішнє горіння майстра під час гри, що глядач відчуває саму музику, її ритми. Це – портрет самої музики, переданий засобами живопису. "Портрет Н. Паганіні" Е. Делакруа вважається одним з найяскравіших прикладів французького романтичного портрету.

Сам Делакруа дуже любив музику, глибоко її відчував. Художник знав багатьох музикантів епохи, але справжня дружба пов'язувала його з Ф. Шопеном. Луврський портрет композитора (1838), пензля Делакруа, вважається найкращим серед портретів Шопена.

Ця робота є, фактично, фрагментом великої незавершеної картини Делакруа. Шопен був зображений за роялем, позаду нього – Жорж Санд, яка слухає гру композитора. Згодом ця картина була розрізана на окремі частини, які потрапили в різні музеї [10, с. 209-210]. В результаті – портрет Шопена став погрудним. Не можна вже побачити клавіатуру рояля та руки музиканта на клавішах. Залишається тільки його обличчя, яке ретельно написано дрібними тремтливими мазками, в яких відбивається світло. Натхненний творчим поривом, композитор повністю занурений в чарівний світ музики, сумної і прекрасної. Жорж Санд затамувала подих, слухаючи Шопена. Її прекрасний профіль виступає із напівтемряви кімнати. Її очі

сумно опущені, здається, вона передчуває трагічний кінець їх коханню. Важлива деталь – в правій руці жінки біла хустинка. Ми не бачимо її сліз, однак, стає очевидним, що вона не може стримати своїх почуттів, вона плаче. Заворожуюча меланхолійна музика Шопена назавжди залишиться неперевершеним символом романтичної епохи.

З самого початку XIX століття увагу літераторів приваблював здебільшого пейзаж і портрет. В літературі епохи ми знаходимо безліч таких прикладів. Портрет в трактуванні романтиків-літераторів наділяється фантастичними властивостями: Е. Т. А. Гофман, Е. По, Ч. Метьюрин, М. Гоголь, М. Ю. Лермонтов… Ця тема і надалі продовжувала цікавити письменників; до неї звертається О. де Бальзак, її уславлює О. Уальд, звучить вона в творчості В. Ірвінга. В цих творах і протягом наступних століть спостерігається алюзія на трагедію безсмертного Гете, головного ідеолога німецького преромантичного руху "бурі й натиску".

Об'єднуючою ланкою зображення "живого портрета" в літературі романтизму є пристрасть. У Метьюрина це пристрасть до пізнання всесвіту, у Уальда – до молодості і безсмертя, у Гоголя – до збагачення, у Лермонтова – до гри. Наслідуючи поетику готичного роману, письменник-романтик Ч. Метьюрин "…показав портрет особистості, яку розривають пристрасті, які руйнують її" [2]. Роман "Мельмот Блукач" Метьюрина вважається одним із джерел гоголівського "Портрета", на що неодноразово вказували дослідники творчості письменника [6, с. 261].

Портрет в романтичному творі стає активною дійовою особою, руйнівною силою, яка здатна впливати на долю героя. Н. В. Гоголь наділяє магічною силою зображення людини в повісті "Портрет": Це був старий з обличчям бронзового кольору, вилицюватим, чахлим; риси обличчя, здавалося, були схоплені у хвилину судомного поруху і відгукувалися не північною силою. Полум'яний полудень був відображений в них. Він був драпірований у широкий азіатський костюм ... Портрет, здавалося, був не скінчений; але сила пензля була разючою…" [5, с. 74]. Мотив "живого портрета" слід розглядати в контексті світового літературного процесу 1820-1840-х років, який відображає епохальні питання філософії і мистецтва. В екфразисі повісті Гоголя посилюється роль самого творця, автор робить акцент на "силі пензля" талановитого митця, адже сам Гоголь був також непоганим художником, і тут стає зрозумілою вражаюча глибина гоголівського розуміння живопису.

Друга редакція повісті "Портрет" (1842) була пов'язана не тільки із суворою критикою твору. Це, в першу чергу, було пов'язано з перебуванням письменника у Римі. В Італії письменник зміг нарешті побачити живопис старих майстрів і ознайомитись з творами видатних сучасників. Дослідниця творчості письменника Рита Джуліані у своїй роботі "Рим у житті і творчості Гоголя" зазначає: "Гоголь і назарейці не тільки були сусідами і завсідниками одних і тих же закладів – кафе "Греко" і тратторії "Лепре" на віа дей Кондотті. Вони зустрічалися на виставках творів мистецтва і в майстернях художників. Гоголь був особисто знайомий з назарейцями і ставився до них з великою повагою" [6, с. 263].

Зв'язок одного з героїв повісті Гоголя з відомим російським художником О. Івановим, свідчить про глибину осягнення письменником живопису. Духовні пошуки назарейців, зокрема Овербека, Іванова, були дуже близькими і самому Гоголю. Вони стали головним орієнтиром у творчості митців. Згадуючи "Портрет Доріана Грея", варто наголосити, що і сам О. Уайльд із захопленням слухав в Оксфордському університеті лекції з філософії Д. Рескіна, естетична доктрина якого базувалася на взаємозв'язку краси і добра, яку підтримували друзі і однодумці автора – В. Морріс і англійські художники – прерафаеліти. Як і теоретики романтизму, Рескін обгрунтовував значимість доби середньовіччя і готичного стилю, велику шану віддавав творчості В. Скотта.

Важливим досягненням в мистецтві Рескін вважав символічні та релігійні мотиви, які з'явилися у творчості прерафаелітів, звідси витікає розуміння того, що глибинний зміст гоголівської повісті варто шукати у мистецтві релігійному, передусім у мистецтві доби Відродження, до якого звертається Гоголь у повісті.

У гоголівському "Портреті" важливу змістовну функцію набуває також рама, яка є своєрідним вікном у світ живопису: "Рама поєднує у собі індексальну і символічу функції" [6, с. 269]. Вона є предметним втіленням диявольської спокуси художника. Власник цього портрета не прагне вдосконалити свій талант, він швидко стає модним живописцем і "опошляється… втрачаючи самий сенс і виправдання життя, які були у нього в руках у вигляді його мистецтва" [1].

Дослідники творчості Гоголя вбачають у повісті справжній особистий маніфест автора, який застосовний до літератури і живопису. Як відмічав І. Анненський, спалення портрету в повісті, і спалення другого тому "Мертвих душ" «обумовлені по суті однією і тією ж потребою" [1].

Одна із самих загадкових постатей в літературі XIX століття, письменник протягом всієї своєї творчості "все осяває світлом ідеалу". Цю романтичну тугу за ідеалом ми відчуваємо кожного разу, коли Гоголь знайомить нас з новим своїм героєм. За його загадковість та сором'язливість учні Ніжинської гімназії вищих наук, де навчався Гоголь, називали його Таємничий Карло, так звали героя одного з найцікавіших романів Вальтера Скотта "Чорний карлик" (1816), творами якого захоплювалась вся епоха.

Повість М. Гоголя "Портрет" мала першоджерело – "Дванадцать сплячих дів" російського поета-романтика В. А. Жуковського. Ця "Старовинна повість у двох баладах" була

опублікована автором у 1817 році. Сама тема, опрацьована Жуковським, перегукується з відомим романом німецького письменника передромантичної епохи Хр. Г. Шпісса "Дванадцять спячих дівчат, історія про привидів" [6, с. 259].

Увагу читачів до портрету в епоху романтизму привертали, насамперед, назви віршів та повістей тих років. Це, безумовно, підсилювало увагу до образотворчого мистецтва та портретного жанру, і цей плідний взаємозв'язок дуже відчутний в тогочасній літературі. Описи літературних героїв та героїнь стають надзвичайно "картинними". У кожного з письменників-романтиків можна знайти подібні описи, однак, особливо романтично зі своїми героїнями знайомила читачів Жорж Санд, яка сама мала неабиякий хист художника: "Мадемаузель Валентина ... була блондинка, білошкіра, спокійна, висока, свіжа, бездоганно прекрасна з голови до ніг ... трималася зі спокійним і природженим гідністю ... Все в ній нагадувало придворних дам Людовика XIV - і лінія профілю, і витончений вигин шиї, і розкішні, сліпучо-білі плечі. Треба думати, знадобилося не одне покоління лицарів, щоб створити це щасливе поєднання чистих і благородних рис, царську поставу, які можна бачити у лебедя, коли велично і млосно він розправляє на зорі свої крила" [11, с. 269].

Проблема схожості портрету та моделі є дуже важливим і непростим питанням в живописі епохи романтизму. В літературі романтизму стає дуже виразною семіотика портрета. Романтичне бачення художника дозволяє відчути багатогранність натури портретованого, і складність полягає в тому, що в творі одного художника неможливо одночасно розкрити абсолютно всі грані. Реальність і творча фантазія майстра зливаються в одне ціле, руйнуючи кордони.

Свобода творчості є визначальною складовою романтичного бачення, а головна ідея не повинна була суперечити романтичному ідеалу. Не завжди художник спроможний поєднати мрію – романтичний ідеал з конкретною особистістю. Занадто складна людська особистість. Важливим стає особисте ставлення художника до моделі, враховується схожість в портреті – все це в романтичному прагненні до піднесеного ідеалу часто не дає очікуваний результат. Співвідношення натури та ідеалу знаходиться в складному взаємозв'язку Якщо недостатньо останнього, виникає питання, чи зміг художник розгадати таємницю душі особистості портретованого?

Автопортрети, як різновид цього жанру, були завжди важливою складовою творчості художників. Автопортрети в романтизмі набувають особливо важливого статусу, хоч вони доволі різноманітні в живописі цієї епохи. Бажання написати автопортрет зазвичай виникає у майстра в доленосні періоди життя. Романтичний культ художника, який не є людиною звичайною, тут знаходить своє яскраве втілення, так як автопортрет якнайкраще відповідає самому характеру романтичного мистецтва: "Як би не розрізнялися автопортрети художників-романтиків - в них є спільність ідей, ставлення до життя і до мистецтва, схожість еволюції чисто стилістичної.

Вивчення автопортретів вимагає уваги не тільки до окремого твору і часу його створення, а й, бажано, до всіх разом, як певного явища художньої культури XIX століття" [1, с. 160].

Велике значення має автопортрет у творчості кожного художника- романтика. Він не тільки відображає загальні тенденції епохи, але і розкриває ставлення самого художника до тих змін, які відбуваються навколо. Він стає дуже близьким до літературного жанру, так як еволюція особистості стає можливою в серійних автопортретах. В епоху романтизму відбувається процес "злиття" автора і літературного героя. Романтичний портрет і автопортрет надають таку можливість, але суттєвим для цього жанру в романтизмі залишається прагнення художника до ідеального та нескінченного.

Важливим твором для розуміння еволюції французького романтичного портрету є картина Т. Жеріко "Художник в майстерні" (Бл. 1819).

Довгий час це зображення вважалось автопортретом самого Жеріко. Також в ньому бачать портрет Дедрю-Дорті або Джамара [4, с. 5]. Не викликає сумнівів, що перед нами портрет художника-романтика. Меланхолійний та самозаглиблений погляд темних очей молодого художника свідчить про "світову скорботу" як засадниче світосприйняття для романтиків. Деяка вільність, безпосередність його пози контрастує з суто філософським трактуванням змісту картини. В приміщенні майстерні знаходиться гіпсова модель на підлозі, на стіні – палітра. Дуже виразно виділяються на тлі світлої стіни черепи на полиці (Енгр, який ніколи не вважав себе романтиком, суворо забороняв своїм учням відтворювати ці предмети на картинах).Таким чином, аксесуари художньої майстерні є символами мистецтва, творчості митця. Звідси стає зрозумілою ідея картини, роздуми митця про талант і славу, про життя і смерть – "Vitae brevis est cursus, gloriae sempiternus" (Плин життя короткий, а слави – вічний).

Серед портретів в західноєвропейському мистецтві епохи виділяють групу, де художники зображують акторів. Часто це актори в ролях, в театральних костюмах [13, с. 185]. Такий романтичний портрет – "метафоричний". Він дає можливість повністю переосмислити особистість людини під впливом різних асоціацій [13, с. 185]. Дуже близькими до цієї групи є портрети "з перевдяганням моделі" [13, с. 187]. До таких портретів художники стали вдаватися, щоб відокремити образ людини від буденного життя, таким портретам притаманна винятковість та містичність. До таких портретів належить і "Автопортрет в образі Гамлета" Е. Делакруа (Іл. 2).

Іл. 2. Е. Делакруа. Автопортрет в образі Гамлета. 1821-1824. Полотно, олія. 41 х 33. Париж. Музей Е. Делакруа

Делакруа неодноразово звертався у своїй творчості до творів Шекспіра, а образ Гамлета одразу став alter ego молодого романтика. Траурний костюм, зажурене обличчя, в руці – кинджал. Романтична епоха велике значення приділяла творчості Шекспіра, в численних теоретичних роботах представників цього напряму видатний англійський поет і драматург займає почесне місце найпершого романтика.

"Автопортрет в образі Гамлета" (1821-1824) був першим автопортретом художника, молодий Делакруа одягнений "в костюм Гамлета" (Іл. 2). Його поза може бути трактована як варіація одного з портретів короля Карлоса II пензля відомого іспанського художника Хуана Карреньо де Міранда (1614-1685). Делакруа міг бачити роботу в Луврі (хоч в той час вона вважалась помилково картиною Веласкеса) [8].

Вплив іспанського живопису на творчість Делакруа – постулат, який не потребує доказів. Ще у 1824 році художник писав у "Щоденнику": "Розпочати замальовувати як можна більше моїх сучасників. Багато моделей – це для оголеної натури. Людей сьогодення – в дусі Мікеланджело і Гойї" [7, с. 40]. Надалі Делакруа неодноразово звертався до Гойї за натхненням, проте, не варто шукати прямих аналогій з портретною творчістю іспанського художника. Делакруа може лише розглядатися як нащадок романтичних тенденцій, закладених видатним іспанцем.

Художник Карреньо де Міранда був з 1671 року придворним живописцем короля Іспанії, а знайомство його з Веласкесом допомогло художнику повірити в свій талант. Портретний жанр в Іспанії залишався після Веласкеса неперевершеним, досягнути великого успіху зміг лише Карреньо де Міранда, який спочатку був відомий своїм релігійним живописом. Згодом, художник став портретистом, відомий своїми численними портретами короля Карлоса II та його оточення. Безумовно, в його роботах відчувається вплив Веласкеса, проте, дослідники відмічають і інший вплив – фламандського живопису XVII століття (Рубенса та ван Дейка). Однак, необхідно відмітити, що Карреньо де Міранда вдалося створити свій власний, неповторний стиль – "портрет-символ". Суть його полягає в тому, що портрет складає єдину систему, де саму модель неможливо розглядати окремо від інших складових картини, де кожна деталь має велике символічне значення [8].

Таким чином, повертаючись до "Автопортрету" Делакруа, зазначаємо аналогії з іспанським живописом тільки лише в позі художника, а також в чорному з білим коміром костюмі, який нагадує іспанський. Однак, в роботі молодого художника немає жодної деталі, яка б допомагала розкрити справжній задум художника.

Отже, перед нами робота молодого Делакруа, яка має ще і іншу назву – "Автопортрет в образі Гамлета (або Ревенсвуда)". Безсумнівно, перед нами портрет молодої людини – "сина віку", портрет якої свідчить про пошуки в собі романтичного героя, неначе з п'єдесталу, він споглядає "руїни світу". Таким героєм, цілком ймовірно, міг стати і Едгар Ревенсвуд – головний герой одного з найвідоміших романів Вальтера Скотта.

Роман Вальтера Скотта (1771-1832) "Ламмермурська наречена" відноситься до циклу "Розповіді шинкаря", він був опублікований автором під іменем Пітера Петтісона у 1819 році. Основою роману стала легенда про трагедію, яка спіткала родину Джеймса Далримпла, лорда Стерна (1619-1695), відомого шотландського державного діяча та юриста. Незабаром після одруження його

старшої доньки Дженет з дворянином Девідом Данбаром вона помирає (в шлюбну ніч вона в нестямі намагалась заколоти свого чоловіка, так як кохала іншого [12, с. 629].

Час дії роману (1709-1710 рр.), тому доля головного героя роману нерозривно пов'язана з історичними подіями. У 1707 році за угодою між Англією та Шотландією країни були об'єднані в Сполучене королівство Великобританії. В результаті, Шотландія опинилась у залежному стані від могутньої Англії. Підсилені багатовіковою боротьбою, в Шотландії посилилися антианглійські настрої. Протягом усього XVIII століття в Шотландії час від часу спалахували повстання [12, с. 630].

Роман "Ламмермурська наречена" вважається найтрагічнішим романом Скотта, під час його написання автор тяжко хворів, тому цей текст йому довелося диктувати секретарям. В кінці роману гинуть головні герої, а сам твір насичений великою кількістю лиховісних пророцтв – "трагедія у формі роману":

Коли останній Ревенсвуд приїде в Ревенсвуд.
І мертву дівчину нареченою його назвуть,
В сипучих пісках Келпі залишить він коня,
І древнє його ім'я зникне з цього дня… [12, с. 193].

Роман "Ламмермурська наречена" часто порівнюють з трагедією "Ромео і Джульєтта" Шекспіра, але в романі Скотта закохані стали жертвою політичних інтриг. Цікавий сюжет знайшов своє втілення і на театральній сцені, у 1835 році італійський композитор Г. Доніцетті написав оперу "Лючія де Ламмермур", а у п'єсі "Ревенсвуд" (1890) блискуче грав відомий англійський трагік Генрі Ірвінг (1838-1905). Протягом всього свого творчого життя Ежен Делакруа неодноразово буде звертатись до романів В. Скотта в пошуках героїв для своїх картин.

Досягнення Жеріко і Делакруа в портретному жанрі, а також роботи Енгра, який працював в цю епоху, можна оцінити гідно, тільки порівнюючи їх роботи з тими, які пропонував Салон. В цій галузі, на жаль, переважало здебільшого "згубне бажання подобатися всім". У 1823 році Делакруа знову пише автопортрет (Цюрих, приватне зібрання), обличчя крупним планом, етап становлення особистості художника. Були і більш пізні автопортрети. Сповнений гідності, дивиться на нас художник з "Автопортрету" 1840 року (Флоренція, Уффіці). Цей рік був складним для художника, він втратив свого друга дитинства Фелікса Гіймарде, чий батько був хрещеним Делакруа. Картина – своєрідний підсумок прожитих років художника. В роботі не відчувається творчого горіння майстра, спраги до життя і творчості, без якої він не міг існувати. Самого Делакруа вона теж не вдовольняла, цю роботу він вважав незавершеною.

Найбільш відомим став автопортрет художника 1837 року, який отримав назву "Автопортрет у зеленому жилеті" (Лувр, Париж). Автопортрет художника-романтика – твір, у якому найбільш повно відобразився світогляд митця. Його прагнення і творчий порив, розуміння свого покликання і ставлення до самого себе. Вольове підборіддя, романтичні завитки темного волосся. За досить холодним та відчуженим поглядом світло-карих очей криється самотність та вразливість. Делакруа мав характер складний та суперечливий, у дещо гордовитому повороті голови та вперто стислих губах відчувається незламна воля художника. Вишукане поєднання коричнево-сірих тонів картини з насичено-зеленим кольором жилету, а сама поверхня полотна нерівна, навіть місцями видно грунт. Колорит ще більше підкреслює імпульсивність і непокірливість Делакруа, його нескінченні пошуки. Важливим для художника стала робота над образом інтелігента в картині "Свобода на барикадах" (1831), в якому неважко впізнати самого художника.

Друзі та сучасники Делакруа залишили про нього багато спогадів, часто ці описи його зовнішності перетворювались в літературний портрет: "Тільки при ближчому спілкуванні можна було під зовнішнім лоском вгадати інші, приховані сторони його душі. Манерою триматися і зовнішнім виглядом він нагадував, мабуть, Проспера Меріме. Та ж зовнішня, трохи показна холодність, та ж крижана оболонка, що прикриває цнотливу чутливість, та ж пристрасть до добра і краси. Під личиною удаваного егоїзму - та ж відданість друзям і улюбленим ідеалам" [3, с. 265].

Таким чином, портрет в епоху романтизму, займав особливий статус. До нього може дорівнятись лише література, де поезії відводиться особливе місце. Цей взаємозв'язок живопису і літератури відчутний в особистій дружбі поетів і художників епохи: "…силою таланту письменник і поет як би "вдруковують" в образ портретиста свою артистичну програму, виховану всією культурою епохи романтизму" [13, с. 155].

Висновки. Естетичні ідеї романтизму сприяли формуванню нових образів в жанрі портрету. Новий романтичний образ, сповнений глибоких почуттів, став виразом ідеалів цієї епохи. Взаємозв'язок літератури і живопису доби романтизму відкрив нові можливості для художників-романтиків як в оновленні сюжетів, так і надав можливості для втілення суто романтичних ідей в образотворчому мистецтві, засобами, притаманними лише йому. Романтизм для європейської культури пер. половини XIX століття, зокрема французької, характеризується вже як певний "стиль життя", з певним набором найрізноманітніших властивостей, де процес взаємопроникнення літератури і живопису ілюструє спільніть романтичних ідей і світосприйняття.

Література

1. Анненский И. Ф. Проблема гоголевского юмора. [Електронный ресурс]. Режим доступа: http://az.lib.ru/g/gogolx_n_w/text_0240.shtml (дата звернення: 11. 1. 2021).

2. Баль В. Ю. Мотив “Живого портрета” в повести Н. В. Гоголя “Портрет”: текст и контекст. [Електронный ресурс]. Режим доступа: https://cyberleninka.ru/article/n/motiv-zhivogo-portreta-v-povesti-n-v-gogolya-portret-tekst-i-kontekst/viewer (дата зверненн: 11. 1. 2021).

3. Бодлер Шарль. Об искусстве / Пер. с фр. Н. Столяровой и Л. Липман; Предисл. В. Левика; Послесл. В. Мильчиной / Шарль Бодлер. – М.: Искусство, 1986. – 422 с, 40 л. ил.

4. Геллер К. Французская живопись XIX века Перевод с венгерского Германа Каргинова. / К. Геллер. – Будапешт, Корвина, 1988. – 49 с. с ил.

5. Гоголь Н. В. Собрание сочинений в 6-ти т. / Н. В. Гоголь – М.: Государственное издательство художественной литературы, 1959. – Т. 3. - 334 с.

6. Даниэль С. Заметки о гоголевском «Портрете» // (Не) музыкальное приношение, или Allegro Affettuoso. Сборник статей в честь 65-летия Б. А. Каца. СПб., 2013. С. 258-271. [Електронный ресурс]. Режим доступа: https://eusp.org/people/daniel (дата звернення: 11. 1. 2021).

7. Делакруа Э. Дневник Делакруа. В 2-х т. / Э. Делакруа. – М.: Издательство Академии художеств СССР, 1961. – Т. 1. – 453 с.

8. Калитина Н. Н. Французский портрет XIX века / Н. Н. Калитина – Л.: Искусство, 1986. – 280 с. [Електронный ресурс]. Режим доступа: http://www.smirnova.net/articles/portret/4193/ (дата звернення 11. 1. 2021).

9. Мислителі німецького Романтизму / Упор. Леонід Рудницький та Олег Фешовець. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2003. – 588 с.

10. Раздольская В. И. Европейское искусство XIX века. Классицизм, романтизм / В. И. Раздольская. – СПб.: Азбука-классика, 2005. – 368 с.: ил. ISBN 5-352-01156-9

11. Санд Жорж. Индиана. Валентина / Жорж Санд. – Сухуми: Алашара, 1988. – 512 с.

12. Скотт В. Собрание сочинений в 20-ти томах. Перевод с английского Тимирязева В. А. / В. Скотт. – М., Л.: Государственное издательство художественной литературы, 1962. – Т. 7. - 658 с.

13. Турчин В. С. От романтизма к авангарду. Лица. Образы. Эпоха. В 2 т. Т. 1. Науч. ред. сост. Нащокина М. В. / В. С. Турчин. – М.: Прогресс-Традиция, 2018. – 608 с., ил.

Stanicznow Ołeh
doktorant Akademii Designu i Sztuk w Ukrainie,
w Charkowie.
Krystyna Furs tłumacz

SYSTEM KOLORYSTYCZNY W PORTRETACH POSTACI BIBLIJNYCH W TWÓRCZOŚCI JACKA MALCZEWSKIEGO (NA PRZYKŁADZIE LWOWSKIEJ GALERII SZTUKI)

Każdy obraz niesie w sobie wewnętrzne i zewnętrzne, łączy przedmioty i zjawiska, przekazując w taki sposób idee, którą chciał artysta przekazać do widza. Rozpatrzymy pojęcie filozoficzne wewnętrznego w kontekście płaskości obrazu. Linia, kształt, odcień, tekstura, kolor, światło – te wszystkie elementy są wykorzystywane dla zbudowania schematów kompozycyjnych w dwuwymiarowej przestrzeni obrazu, tworząc trójwymiarowy efekt percepcji dla widza. Kategoria wewnętrznego odzwierciedla powierzchowną, bezpośrednio dostępną uczuciom stronę przedmiotu. Każdy obraz ma wpływ na podświadomość widza: najpierw poprzez światło i swoją dekoracyjność. Jaskrawość i ciężar plam kolorystycznych przekazuje ważność idei do widza.

Żywy związek formy i treści obrazów Malczewskiego nie da się zrozumieć bez analizy formy, lecz nie można zrozumieć sens formy, sens obrazowości, w tym również układu kolorystycznego, pomijając analizę treści. Kolor w dziełach Malczewskiego nie istnieje samodzielnie, lecz jest przeznaczony dla głębokiego ideowo-emocjonalnego przekazywania obrazów. Pokazywanie istoty układu kolorystycznego w twórczości Jacka Malczewskiego jest możliwe wyłącznie poprzez wniknięcie w powiązanie wewnętrznego i zewnętrznego, harmonii kolorystycznej i treści. Tylko analiza treści umożliwia wykrycie nowych jakości barw, na których spoczywa osobliwe piękno danego układu obrazowego. Układ obrazowy jest związany nie z samym wątkiem biblijnym, lecz z tłumaczeniem wątku z obrazową myślą, z ideami i uczuciami, którymi Malczewski napełnił treść. Żeby zrozumieć, jak kolor wpływa na percepcję obrazu, należy wspomnieć ogólne zasady postrzegania barw, zbadane przez Goethego.[1]

Białe płótno płaszczyzny obrazu wypełniane jest przez malarza dużymi związkami kolorystycznymi przy uwzględnieniu barwy przedmiotu i barwy oświetlenia środowiska, w którym znajduje się przedmiot. Każda nowa farba na płótnie współdziała na sąsiednią barwę i w taki sposób zmienia ogólną równowagę kolorystyczną. Każda nowa plama barwna może zniszczyć harmonię lub dokończyć ją, zgasić inną barwę lub zapalić, artysta, zarówno jak i twórca, decyduje sam, jak się ma rozwijać kolor, gdzie ma się zaczynać i gdzie się kończyć.

Według teorii Goethego “światło jest podstawowym zjawiskiem, jemu przeciwstawia się ciemność (cień)”.[2] Kolor jest pośrodku między dwoma żywiołami. Dwa podstawowe kolory żółty i granatowy: żółty – światło, granatowy – ciemność. Aby zrozumieć kompozycję kolorystyczną obrazów Malczewskiego należy wspomnieć podstawowe jakości koloru. Jest to – jasność, nasycenie i ton barwny. Jasność (jaskrawość)

odbija natężenie światła w potoku barwnym. Przy pomocy tej jakości są przekazywane wszystkie stany emocjonalne i uczucia, które malarz chce przekazać widzowi. Ciemne i jasne farby dają obrazowe przeciwstawienia, kontrast stanów emocjonalnych.[3]

Nasycenie dla każdego artysty jest rozumiane w ekspresji i maksimum koloru. Ponieważ na palecie twórca miesza farbę z białym lub czarnym, tworząc w taki sposób potrzebną gamę barw i złożone spektrum kolorów dla przekazywania obrazu. Wieloaspektowa symfonia obrazu jest tworzona za pomocą harmonii głuchych i dźwięcznych kolorów.

Ton barwny – jest to abstrakcyjna jakość koloru. Wszystkie kolory dzielą się na zimne i ciepłe: granatowy i fioletowy – zimne, żółty i czerwony – ciepłe. Wszystkie emocje są przekazywane przy pomocy tego podziału. Zimna gama dodaje dziełom melancholii, uciszenia; ciepła – radość, aktywność, natężenie i nawet dramatyzm. Kolor w obrazie nie żyje samoistnie, on przekazuje emocje i myśli artysty, wpływając na podświadomość widza poprzez wrażenia wzrokowe. Najbardziej aktywnego wydźwięku obraz zyskuje dzięki kontrastom, jeszcze Leonardo da Vinci przywiązywał duże znaczenie kontrastom barwnym.[4]

Kontrasty dzielą się na chromatyczne i świetlne. Kontrast chromatyczny jest zbudowany na tonach barwnych, świetlny – według tonalnej decyzji. Uważa się, że efekt kontrastu jest silniejszy, im bardziej nasycony kolor otaczającego pola, na którym przedstawiono plamę. Dla kolorytu obrazu ma uniwersalne znaczenie splot i uzgodnienie między sobą kontrastów barwnych, gdy mówią: "ten obraz jest trafny według koloru" – to znaczy uznać zgodność wszystkich jego kontrastów.[5]

Podstawowy chwyt pracy każdego twórcy polega na tworzeniu harmonii kontrastów, jak przeciwstawienie różnych kolorów. Podstawą przeciwstawienia mogą być wszystkie jakości koloru: nasycenie, zwartość, ton barwny, ciężar.

Istnieje życie wewnętrzne obrazu, które niesie w sobie twórczy pomysł, całą głębię artystycznej idei i tajemnic. Każdy obraz Malczewskiego ma niewyczerpaną ilość tajemnic. Z innej zaś strony niesie świecki wizerunek artysty, jego autoportretność i nawet w obrazach ze scenami biblijnymi w Jezusie Chrystusie są widoczne rysy jego twarzy. Malczewski wykorzystywał nie religijne traktowanie tematu, lecz apelował do uczucia estetycznego i artystycznego, do swobody wyobraźni przy tworzeniu obrazów z motywami biblijnymi.[6] To widać wyraźnie na płótnie "Chrystus i Samarytanka" 1912, olej na tekturze, 92 x 72,5 cm, Lwowska Galeria Sztuki. Rozmowa Chrystusa z Samarytanką była pierwszym kazaniem przed nie-żydowkim światem w Nowym Testamencie, i one mieściła założenie, że mianowicie ten świat przyjmie Chrystusa.

Spotkanie przy studni Jezusa i kobiety, ich rozmowa niesie w sobie symbolikę Starego Testamentu. Dialog przy studni nabywa szczególne znaczenie. Studnia w Starym Testamencie – miejsce, gdzie spotkanie kończy się zakochaniem i ślubem: obok studni spotkali się Izaak i Rebeka, Jakub i Rachela. Chrystus – to Bóg, który przyszedł w nasz świat, żeby wyciągnąć człowieka z przepaści, do której człowiek sam siebie wtrącił. Obraz Samarytanki symbolizuje upadłą ludzkość, która żyje złym, grzesznym życiem.[7] Dlatego właśnie w tym obrazie Malczewski wykorzystuje dwa centra kompozycyjne: Samarytanki Fatimy i Chrystusa. Figura Fatimy dominuje nad figurą Chrystusa, zamyślonego podróżnika. Koloryt granatowo-zielony z elementami czerwieni, przydającymi dramatyzm obrazowi. Granatowy wraz z ultramarynowym odcieniem symbolizuje burzowe niebo. Pomimo faktu, że według legendy to wydarzenie odbyło się na pustyni, artysta pokazuje oazę, wypełnioną zielenią, po deszczu, gdzie odbija się błękit nieba. Kolorystyczne rozwiązanie dzieła wyraża jedno z podstawowych środków tłumaczenia wątku biblijnego. Kontrasty barwne, rytm pionowych i poziomych linii, "wzór plam" bezpośrednio definiują i określają ogólny ton emocjonalny dla zrozumienia idei. Koloryt tego obrazu nasycony, dźwięczny; najjaśniejsze plamy – ubranie Chrystusa i element ubrania Samarytanki, kontrastujące z pozostałym ubraniem. Tak więc dwa kontrasty chromatyczne podkreślają dwa centra kompozycyjne.

Żeby zrozumieć, jak farba w rękach Malczewskiego przekształca się w kolor, który działa na widza i donosi do jego świadomości pomysł twórcy, należy przeanalizować pracę według elementów i plam barwnych. Purpurowa barwa w ubraniu Samarytanki przyciąga uwagę widza, jej wpływ – akcentujący i emocjonalny. Tworząc obraz Fatimy Malczewski wykorzystywał głęboką ultramarynę, w taki sposób ukazując grzeszność tej kobiety. Chłodny kolor sukni, piękno i zmysłowość Samarytanki przeciwstawia się ciepłemu i jasnemu obrazowi Jezusa Chrystusa. Twarz Fatimy wyróżniono jasną sylwetką na tle ciemnych włosów. Autor osiąga efektownej percepcji dzięki przesunięciu różowego w stronę fioletowego i rytmu białych plam, akcentujących światło na twarzy. Artysta wykorzystywał odcieni koloru ochry dla przekazywania refleksów.

Obraz Chrystusa stworzony przy pomocy chwytu kolorystycznego – kontrastowej dodatkowej pary: różowo-fioletowa twarz na żółto-zielonej trawie, a migające żółte bliki we włosach Chrystusa tworzą odczucie aureoli nad jego głową. Kolor, wykorzystany dla zmalowania Chrystusa – jest to kolor dojrzałego żyta i żółtych liści, daje widzowi uczucie pogodnego smutku, zamyślenia i nadaje emocjonalny ton całemu obrazowi. Otóż obraz Fatimy zbudowany na kilku kontrastach: tonalny i chromatyczny, ciepło-chłodny i na wyraźnych kontrastach barwnych: czerwień i zieleń, róż-fiolet i żółty-zielony; a sam jasny obraz Chrystusa kontrastuje z tłem i figurą Fatimy.

Dodatkowy obraz na tym płótnie – to dzbanek, który trzyma Samarytanka w rękach. Każde naczynie na obrazie – to symbol, a nie zwykły zbiornik dla płynów. Dzbanek może symbolizować niewinność i czystość, poczęcie i cnotę, pełnię i pustkę. Jeszcze w greckiej mitologii przedstawiano bogiń z dzbanami w rękach, z których ciekła woda, w taki sposób uosabiając

życie, lecznicze działanie wody i życiodajne siły natury. Boginię tęczy Irydę przedstawiano w postaci skrzydlatej dziewczyny z pucharem lub dzbanem w rękach z wodą deszczową.[8]

Purpurowe linie ubrania Fatimy podkreślają wizerunek dzbanka o brązowej barwie. Szyjka pojemnika skierowana w stronę twarzy Samarytanki i do ażurowych białych elementów ubrania, przypominających lecącego gołębia, symbolizującego dobrą wieść. Brązowa plama dzbanka z oddali postrzegana jednolicie według barwy. Lecz jeżeli przyjrzeć się, to można zobaczyć fioletowe odbicie od sukni i nieba, co nadaje mu trójwymiarowości postrzegania. W taki sposób artysta przekazał idee wypełnienia dzbanka nowym wyznaniem.

Artysta Kibrik pisał: "Każda kompozycja powinna mieścić ruch w sensie dosłownym, ponieważ życie to nieskończony ruch. Osobliwość sztuki plastycznej polega na tym, że utrwala ona zawsze jeden moment, a jest przeznaczona ukazywać życie ruchome, w rozwoju, ciągle zmieniające się".[9] W związku z tym, żeby lepiej zrozumieć budowę kolorystyczną obrazów należy zbadać ruch światła i plam świetlnych w kompozycjach dzieł Jacka Malczewskiego.

Pytanie o ruchu plam świetlnych ukazuje alegorię i jest podporządkowane artystycznym efektom w ukazaniu tematów biblijnych, lecz jest to nie czysty biały kolor, nie ton płótna, lecz świetlność, która niesie farbami jaśniejsze tony w odniesieniu do innych. Subiektywny świat artysty przekształca się w obiektywny poprzez ruch światła i koloru. Syntez obrazów i symboli biblijnych nabywa nowego znaczenia dzięki nowym schematom kompozycyjnym.

Spojrzenie widza wchodzi w płaszczyznę obrazu z lewa na prawo, zgodnie z regułami percepcji tekstu i nadaje diagonalny ruch jasnym plamom w kompozycji. Jeżeli format rozdzielić dwoma liniami – pionową i poziomą, to według masy jasne plamy będą praktycznie równoznaczne i ułożone od dołu do góry. Figura Chrystusa – w lewym dolnym kącie, a jasna część figury Fatimy – w prawym górnym kwadracie. Biust Samarytanki jest jasną sylwetką na ciemnym tle, a jasne plamy listowia nad głową przypominają wieniec laurowy, dając podobieństwo do antycznego posągu. Biała ręka Jezusa Chrystusa, trzymająca brodę i ręka Samarytanki znajdują się prawie paralelnie, lecz zwrócone w różnych kierunkach: ręka Jezusa – do góry, a ręka Fatimy – w dół. To daje widzowi postrzeganie asocjacyjne: duchowe – z góry, przyziemne – w dole. Jasna plama nakrycia głowy za plecami Chrystusa daje związek dwóch figur. Dzieło Malczewskiego ukazuje obiektywną realność poprzez subiektywne odczucia autora dzięki jego traktowaniu światła.

"Chrystus w Emaus", Lwowska Galeria Sztuki, 1909 r. Opowieść o objawieniu się Chrystusa dwóm uczniom na trzeci dzień po ukrzyżowaniu, opisana w Ewangelii według Łukasza 24:13-32.[10] Dwaj uczniowie na drodze z Jerozolimy do Emaus spotykają nieznajomego, który pyta, czemu są smutni. Uczniowie, dziwiąc się jego niewiedzy, opowiadają o skazaniu i straceniu Jezusa. Wtedy nieznajomy "zaczynając od Mojżesza i wszystkich proroków, wykładał im, co było o nim napisane we wszystkich Pismach".[11] Uczniowie zapraszają go na kolację. Chrystus, łamiąc chleb, pobłogosławił ich i wtedy poznali go, lecz wtenczas "stał się niewidoczny dla nich".[12]

Na tym płótnie przedstawiony Chrystus łamiący chleb. Ten wątek był obiektem dla innych artystów do Malczewskiego. Lecz w traktowaniu tej biblijnej historii przez polskiego artystę Chrystus przedstawiony sam bez uczniów w ten moment, kiedy on dzieli chleb między nimi. Mając na płótnie jedną figurę, Malczewski wykorzystał ograniczoną ilość środków wyrazu – koloryt i kompozycję dla wyraźnego przekazu symbolicznej i ideowej treści płótna.

Zwróćmy uwagę na koloryt tego obrazu: świetlność (jaskrawość) całego płótna, ikonowe ujmowanie układu tonacyjnego, ze zmniejszeniem kontrastów barwnych – to pierwsza rzecz, która zatrzymuje oko widza. Układ barwny jasno-żółty z

granatowo-zielonymi elementami rozwija się na całym płótnie. Ubranie Jezusa Chrystusa ukazane jasną sylwetką na granatowo-zielonym tle, natomiast głowa – ciemna na tle jasnej aureoli; powstaje odczucie światła w moment zniknięcia Jezusa. Natężenie oświetlenia przydaje figurze wypukłość, ponieważ światło pada z prawa w lewo, odbijając się od niewidocznej ściany dla widza, nadając wyraźny refleks o żółtawym odcieniu na ubraniu naszego bohatera. Żółta barwa według Goethego jest kolorem światła i również kolorem secesji, a granatowo-zielone tło – cieniem ze słabo wyrażoną tonalnością.[13] Celowo zmienione proporcje ciała, majestatyczny tors ze zmniejszoną głowa, przydają Chrystusowi monumentalności i wyrazistości. Subtelne palce, trzymające kromkę chleba, przydają estetyczności i wykwintności.

Rozpatrzymy obraz "Chrystus w Emaus" pod względem techniki wykonania. Dzieło wykonane w realistycznej manierze, pociągnięciem pędzla z fakturą. Dzięki temu można obejrzeć tkaninę z której było zrobione ubranie Chrystusa. Elementy fałd jego ubrania i ich ujmowanie podkreślają złożoność technologicznego wykonania dzieła. Tło jest napisane w technice laserunkowej, co nadaje obrazowi pewną przejrzystość i głębokość percepcji, powracając nas do kanonicznej percepcji ikony.[14]

2

Schemat kompozycyjny jednofigurowy. Największa jasna plama w dolnej części formatu – jest to tors Chrystusa. Górna część – zaciemniona głowa Zbawiciela; zagubiona w tonie i tylko jest lekka aluzja blikami na nosie, oczach i szyje, wyjawiając go z półmroku. A rytmika trzech nimbów, okrągłość czoła i ramion tworzą iluzję lotu ku górze.

W 1910 roku Jacek Malczewski tworzy płótno "Chrystus przed Piłatem" (Lwowska Galeria Sztuki). Podstawą tego obrazu jest wątek biblijny – sąd nad Jezusem. Piłat dwukrotnie wyprowadzał Jezusa ku tłumu oświadczając, że nie znajduje w Nim żadnej winy, zasługującej śmierci.[15] Po raz drugi to było zrobiono po Jego torturach celem których było wywołać współczucie tłumu i pokazać, że Jezus już został ukarany przez Piłata. Tłum ani po raz pierwszy, ani po raz drugi nie ukazał litości i wymagał ukarania Jezusa w odpowiedź na propozycję Piłata odpuścić Chrystusa, naśladując stary obyczaj: "Jest zaś u was zwyczaj, że na Paschę uwalniam wam jednego /więźnia/. Czy zatem chcecie, abym wam uwolnił Króla żydowskiego?". Według Ewangelii tłum jeszcze głośniej zaczął krzyczeć: "Niech będzie ukrzyżowany!". Widząc to, Piłat wydał wyrok skazujący – skazał Jezusa na ukrzyżowanie, a sam "umył ręce wobec tłumu i powiedział: nie jestem winny krwi tego Sprawiedliwego". Na co odpowiadając tłum orzekł: "krew Jego na nas i naszych dzieciach".[16] Umywszy ręce, Piłat zrobił przyjęte wśród żydów rytualne omywanie rąk jako znak nie przynależności do popełnienia morderstwa.[17]

Pracując nad obrazem "Chrystus przed Piłatem" Malczewski wprowadził swoje ujmowanie wydarzenia i wyraził swoje oburzenie na obojętność władz, obojętność "silnych" tego świata.

Rozpatrzymy budowę kolorystyczną obrazu i wpływ jego na świadomość widza. Według kolorystycznej percepcji sam obraz budzi trwogę i niepokój. Podobne uczucia wywoływane wskutek dysharmonicznej pary barwnej fioletowego i żółtego, trawiasto-zielonego i purpurowo-czerwonego. Purpurowo-czerwone ubranie z pomarańczowym odcieniem, które zdejmuje Chrystus jest symboliczne, wyraża nagość i otwartość. Ciała dwóch mężczyzn – Chrystusa i Piłata pobudowane na kontraście dzięki dodatkowym barwom, gdzie różowy odcień ukazuje rozpieszczenie rządcy Judei i przeciwstawia się kolorom ochry i zielonemu, krwawym cięgom Jezusa. Jacek Malczewski według swoich przekonań wyraził duch bohaterów poprzez wizerunek rąk; gdzie subtelne gesty, delikatne palce symboliczne nie tylko poprzez swoją przedmiotowość w tym środowisku, lecz także w ujęciu kolorystycznym. Umywanie rąk Piłata z odbiciem złotego koloru i jego odcieniami, które kontrastują z brudnymi fioletowymi rękami Zbawiciela.[18]

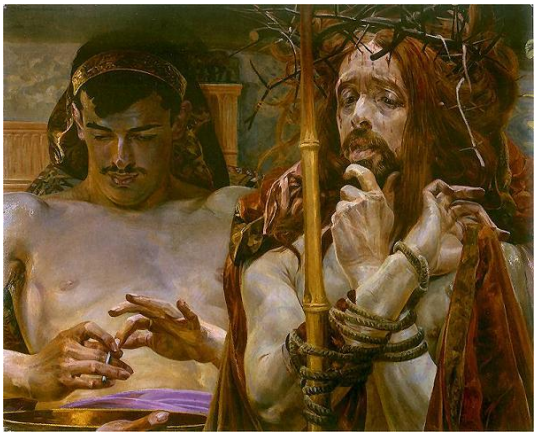

3

W bardzo interesujący sposób rozwijają się jasne plamy na tej płaszczyźnie: głowa Piłata znika, a ruch światła podprowadza do twarzy Jezusa Chrystusa – do podstawowego centrum kompozycyjnego. Dodatkowe centrum kompozycyjne – to ręce Piłata, które ukazują się ciemną sylwetką na tle białego torsu, mówiąc widzowi, że one nie są umyte od tej śmierci. Twarz Zbawiciela zmęczona i pełna cierpienia, co jest podkreślone rytmem ciemnych plam brwi, brody, linii włosów. Ciemne linie korony cierniowej przeszywa twarz, nadając obrazowi jeszcze więcej tragizmu i beznadziejności.

Konkluzje:

Oceniając portrety bohaterów biblijnych w Lwowskiej Galerii Sztuk Pięknych autorstwa Jacka Malczewskiego można konstatować, że w tworzeniu obrazów artysta pragnął przekazać swój idiomat i swój pogląd na biblijne tematy za pośrednictwem budowy kolorystycznej płaszczyzny obrazu i umiejętnego wykorzystania kontrastów. Co jest dobrze widoczne w tonalnej budowie jego dzieł. W utworach Malczewskiego łatwo wyczuwa się skłonność do stylu narodowego Polski. Specyficzne wykorzystanie koloru i pewna powściągliwość w poszukiwaniu obrazów biblijnych.

Każdy element kolorystyczny obrazów Malczewskiego ma związek z innymi elementami, pomaga interpretować obraz, przekazać widzowi znaczenie symboli i w wyniku my, jako widzowie, odczuwamy ostre odczuwanie ruchu myśli autora. Ten ruch jest egzystencjalny.

Malarstwo Malczewskiego poddane jest alegorii, estetycznym efektom w rozwiązaniu kompozycyjnym. System kolorystyczny jego portretów syntezuje symbol, fabułę i dokładne przekazywanie obrazów. Wewnętrzna materialna forma farby zamienia się na wewnętrzną treść koloru.

Wykorzystana literatura

1. С. Месяц ,Иоганн Вольфганг Гёте и его учение о цвете (часть первая), Москва 2012, с. 346 – 397
2. С. Месяц ,Иоганн Вольфганг Гёте и его учение о цвете (часть первая), Москва 2012, с. 25
3. Алексей Зайцев, Наука о цвете и живопись, Москва 1986, с. 70
4. Николай Волков, Цвет в живописи, Москва 1965, с. 60
5. Николай Волков, Цвет в живописи, Москва 1965, с. 63
6. Igor Chomin, Katalog wystawy dzieł Jaceka Malczewskiego ze zbiorów Lwowskiej Galereii Sztuki, Sopot 2002, s.112
7. Сэтия Бернен, Мифологические и религиозные мотивы в европейской живописи 1270-1700. О том, что знали сами художники, Санкт Петербург 2000, с. 256-267.
8. Виктор Власов, Новый энциклопедический словарь изобразительного искусства Том IV И-К, Санкт Петербург 2006, с. 153
9. Собрание. Николай Ростовцев, Рисунок. Живопись. Композиция, Москва 1989, с.184
10. Библия, новый перевод на русский язык, Донецк 2007, с. 1030 – 1031
11. Библия, новый перевод на русский язык, Донецк 2007, с. 1031
12. Библия, новый перевод на русский язык, Донецк 2007, с. 1031
13. С. Месяц ,Иоганн Вольфганг Гёте и его учение о цвете (часть первая), Москва 2012, с. 348 – 349
14. Н. Волков, Цвет в живописи, Москва 1965, 119–126
15. Библия, новый перевод на русский язык, Донецк 2007, с. 1029
16. Библия, новый перевод на русский язык, Донецк 2007, с. 96
17. Библия, новый перевод на русский язык, Донецк 2007, с. 966
18. С. Месяц ,Иоганн Вольфганг Гёте и его учение о цвете (часть первая), Москва 2012, с. 366 – 367

ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

Brovchenko I. J.
Researcher of the Archive of the Russian Academy of Sciences,
theologian,Graduate student at the A. Geischer Pultus Humanitarian Academy
(Poland)

THE DEVELOPMENT OF THE FIRST CARDIOPULMONARY BYPASS IN THE SOVIET UNION

Бровченко И.Ю.
научный сотрудник Архива РАН, аспирант
Пултусской гуманитарной академии имени А. Гейштора (Польша),
Москва, Российская Федерация

СОЗДАНИЕ ПЕРВОГО АППАРАТА ИСКУССТВЕННОГО КРОВООБРАЩЕНИЯ В СОВЕТСКОМ СОЮЗЕ

Abstract. The cardiopulmonary bypass (“autojektor”) was developed in the Soviet Union in 1926. The first scientist-developer was Soviet prominent physiologist Sergei SergeevichBrukhonenko. He stood at the origins of modern resuscitation. His permanent constructive work in this field was the most sought after, especially during the hard time of World War II. The experimental scientific contribution of Brukhonenko to the research of cardiopulmonary bypass was very important international priority in the development of national medicine and it was highly appreciated.

Аннотация. Аппарат искусственного кровообращения (автожектор) был создан в Советском Союзе в 1926 г. Первым ученым-создателем явился выдающийся советский физиолог Сергей Сергеевич Брюхоненко. Он стоял у истоков зарождения современной реаниматологии. Его непрерывная последовательная работа в этой области стала остро востребованной в трудные годы Великой Отечественной войны. Экспериментальный научный вклад ученого С.С. Брюхоненко по исследованию искусственного кровообращения явился важным мировым приоритетом в развитии отечественной медицины и был высоко оценен.

Keywords: Heart-lung machine, Soviet medicine, medicine during the World War II, scientist-developer, Brukhonenko, autojektor.

Ключевые слова: Аппарат искусственного переливания крови, советская медицина, ученый-изобретатель, Брюхоненко, автожектор

В истории человечества войны, природные катастрофы, эпидемии всегда уносили из жизни огромное количество людей. Спасти их с помощью использования новых сведений о человеческих возможностях не покидало ученых-медиков. В истории мировой медицины множество примеров этих попыток. XX век предоставил свои яркие примеры, как создание первого аппарата искусственного кровообращения. Уже в годы Первой Мировой войны стала широко развиваться технология переливания и хранения крови. Это позволило спасти жизни многим солдатам, а сама технология вошла в повседневную практику. У истоков развития реаниматологии и переливания крови стоял выдающийся физиолог Сергей Сергеевич Брюхоненко (1890-1960). Вся его биография была связана с медицинской наукой, с современными направлениями, как реаниматология и трансплантация, которые как медицинские отрасли науки получили за последние десятилетия широкое развитие.

Участвуя в первой мировой войне военным медиком, он вернулся в 1917 г. кавалером Георгиевского Креста. По возвращении с фронта он продолжил свою медицинскую деятельность в военном госпитале в Лефортово. Военные потери, тяжелые ранения солдат, серьезное знакомство с работами Н.И. Пирогова повлияли на выбор С.С. Брюхоненко в будущем приложении своих знаний и опыта в экстремальной области медицины. Ученый задумал изобрести аппарат искусственного кровообращения, который бы обеспечил жизнедеятельность человека при частичной или полной невозможности выполнения функций сердца или легких. Это было смелое решение в области экспериментальной физиологии и терапии.

В 1926 г. в Москве открылся первый в мире институт по переливанию крови, который впоследствии стал называться Гематологический научный центр АМН РФ. Перспектива развития этого направления предполагала усиленное внимание учёных в изучении перфузии – метода в медицинской науке, с помощью которого можно было питать биологические ткани через вливание физиологических растворов, крови, кровозамещающих жидкостей в кровеносные сосуды какого-либо органа тела, кровоснабжение органов тела в естественных условиях. Это направление заинтересовало С.С. Брюхоненко. Им были написаны научные работы по кровообращению[1]. Вместе с С.И. Чечулиным, учеником и последователем И.П. Павлова, они создали в 1926 г. аппарат искусственного кровообращения, который получил название «автожектор». Конструкция аппарата была

довольно проста, она состояла из двух механически управляемых насосов.

В 1935 г. Брюхоненко возглавил основанный им Научно-исследовательский институт экспериментальной физиологии и терапии. К началу Великой Отечественной войны Сергею Сергеевичу был 51 год[2]. Это был уже известный учёный, который сделал первые попытки в создании аппарата искусственного кровообращения по принципу «сердце-лёгкие». Последствия тяжелого начала войны показали острую необходимость разработки экстренных методов спасения раненых и быстрого восстановления организма. Перед сотрудниками были поставлены первоочередные задачи – исследовать условия консервирования крови и добиться более длительного ее хранения, что было крайне необходимо в военных условиях. В их число входило потребность в конструировании универсального аппарата по переливанию крови. В личном фонде С.С. Брюхоненко в Архиве РАН находится чертеж, подписанный С.И. Чечулиным[3].

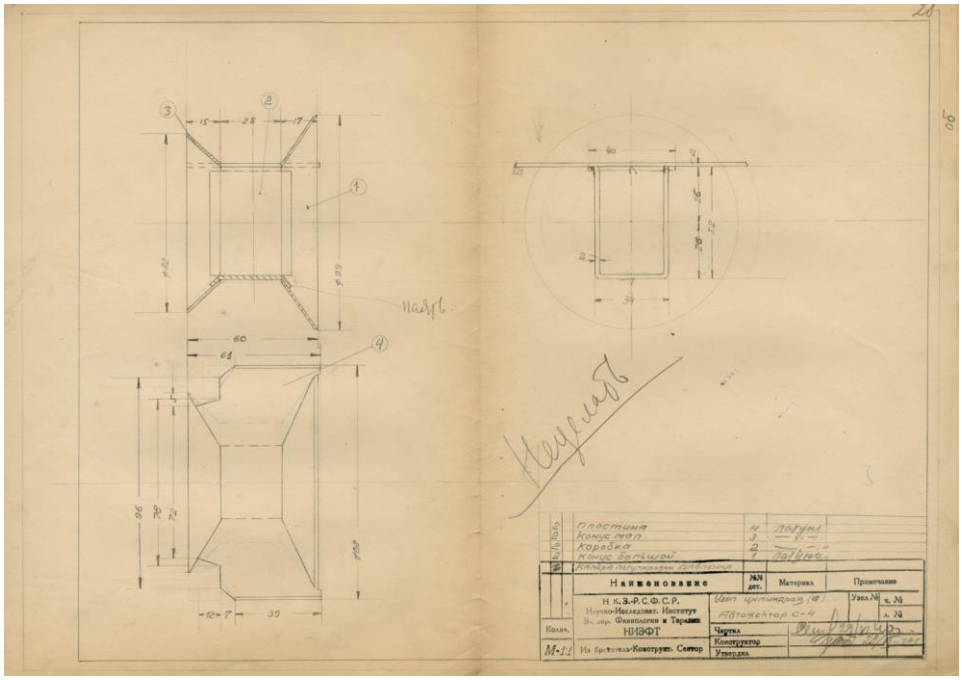

Аппарат предназначался для поддержания жизни и функций центральной нервной системы животных, а также теплокровных при помощи искусственного кровообращения. С.С. Брюхоненко считал, что может быть достигнута работа естественного сердца при помощи механического аппарата «как бы искусственное сердце». Опыт семи лет дал возможность в достаточной мере выяснить те основные условия, которые могут удовлетворить конструкцию аппарата для искусственного кровообращения. Выяснилось, что помимо основного условия – полного автоматизма, т.е. саморегуляции аппарата, очень важную роль играет простота его устройства и близость схемы его кровообращения к естественной системе. «Автожектор» отличался существенно от первой модели возможностью получения пульсирующего тока крови, большей простотой и надёжностью действия. В первой модели автоматизм регуляции достигался при помощи системы электрических

реле, действовавших подобно рефлекторной нервной дуги организма. В описываемой модели тот же эффект достигался благодаря пневматическому устройству. Это было научным достижением, так как действительно до С.С. Брюхоненко никто из отечественных и зарубежных ученых подобных задач не ставил и не решал, в том числе и потому, что к концу 20-х годов еще не был сконструирован настолько совершенный аппарат ИК, каким являлся «автожектор» С.С. Брюхоненко. Сам изобретатель считал, что одной из важных свойств аппарата должна быть его простота и возможность его широкого применения. «Автожектор» С.С. Брюхоненко был использован при операциях на сердце проф. Н.Н. Теребинским. Однако, осуществление подобных операций осложнилось тем, что Н.Н. Теребинский после подключения ИК так и не сумел добиться полной остановки сократительной деятельности сердца, в то же время после прекращения ИК восстановить ее до нормального уровня удавалось далеко не всегда, причем только на короткое время[4]. Осложнения были вызваны токсичностью веществ, используемых в работе аппарата ИК. На тот момент в медицине не существовало ещё антидотов к веществам в аппарате С.С. Брюхоненко. Поэтому пришлось отложить экспериментальные операции на несколько лет. Стоит отметить, что совершенствование аппарата не прекращалось и в 1937 г. Незадолго до начала Второй Мировой войны, выходит новая модель «СБ-3» (Сергей Брюхоненко, 3-я модель) с добавленным пенно-пленочным аэратором, который разработал В.Д. Янковский. К дальнейшим разработкам вернулись только в 1940 г. и они продолжались вплоть до 1958 г.

Кроме автожектора заслуги Брюхоненко С.С. в области медицины заключаются в создании системы современной реанимации. Известно, что после удачных опытов с собакой С. С. Брюхоненко пытался восстанавливать сердечную деятельность у умерших людей. В большом количестве случаев ему удавалось запустить сердце, однако после отключения аппарата искусственного кровообращения сердце работало не более 15 минут. Современная реаниматология опирается на технологических достижениях, таких как, создание электронной аппаратуры и аппаратов для поддержания кровообращения, дыхания и очищения крови. Большинство этих задач решались и прорабатывались С.С. Брюхоненко, поэтому по праву его можно назвать одним из основателей реаниматологии.

Во второй половине 40-х годов С.С. Брюхоненко продолжал проводить свои опыты по оживлению трупов. Накопленные наблюдения военных лет позволили вырваться на передний план новому направлению медицины - реаниматологии. Ее основоположником в нашей стране считается В.А. Неговский, который также как и С.С. Брюхоненко, был учеником проф. Ф.А. Андреева. Но в отличие от С.С. Брюхоненко, Неговский опирался на противоположную идею, основанную на оживление внезапно скончавшихся людей до перехода организма из стадии клинической смерти в стадию биологической смерти. Неговский рассчитал, что до начала эффективной сердечно-легочной реанимации в распоряжении врача имеется не более 4-5 мин. от момента остановки дыхания и кровообращения. Реанимация должна была учитывать это главное временное условие, иначе становилось невозможным возвращение к жизни коры головного мозга. В результате гипоксии закономерно наступала ее гибель, и затем и биологическая смерть всего организма. Исходя из вышесказанного, к началу 50-х годов гипотеза С.С. Брюхоненко о возможности оживления трупов людей через несколько десятков минут после наступления смерти с помощью ИК выглядела еще более спорной, чем в 30-е годы.

Талант С.С. Брюхоненко проявился и в изобретательской деятельности. Своим самым значительным изобретением ученый считал «Способ и приспособление для пространственного рисования (стереография и стереограф)», где основной деталью являлся стереокарандаш, способный делать стереоскопические рисунки. Уникальность и широта его научных взглядов и точность расчетов прибавляли перечень его изобретений в медицине: прибор для наблюдения за электромагнитными и другими излучениями, автоматический телефонный коммутатор, невысыхающее чертежное перо, способ изготовления небьющегося термометра и др.

С.С. Брюхоненко в 1965 г. посмертно была присуждена Ленинская премия за научный вклад в изучении и внедрении разработок по искусственному кровообращению. Заслуги ученого могли быть расширены, если бы он прожил дольше и принял активное участие в изучении проблем трансплантологии. Это подтверждают его опыты и исследования, которые он предпринял ещё в 1920-е гг., по оживлению изолированный головы собаки с помощью аппарата ИК. В результате проведенного опыта ученый доказал «возможность» поддержания жизни центральной нервной системы (ЦНС) перфузией головного мозга кровью, обогащенной кислородом[5].

Его опыты и исследования стали широко известными ещё в 1960-е гг. а интерес к его экспериментам до сих пор продолжает вызывать колоссальное внимание, как научной так и общественной среды. Можно отметить такие интересные работы о нем ученых-медиков П. Богопольский, С. Глянцев, Д. Логинов, W. Probert, D. Melrouse[6],W. Böttcher[7], V. Alexi-Meskishvili.

Список литературы:

1. Брюхоненко С. С. Аппарат для искусственного кровообращения (теплокровных) // Изучение новых методов искусственного кровообращения и переливания крови / Под ред. О. А. Степуна. — М., 1928; Применение метода искусственного кровообращения для оживления организма // Сб. тр. / Ин-т эксп. физиологии и терапии. — 1937.

2. Иллюстрация. С.С. Брюхоненко. Портреты. Фотографии. 1900-1950е гг.- Архив РАН. Ф. 1534. Оп. 2. Д. 215.

3. Иллюстрация. Автожектор ЗБ и С-4. 1938-1941 гг.- Архив РАН. Ф. 1534. Оп. 1. Д. 23.

4. Богопольский П.М., Глянцев С.П., Логинов Д.Т. Сергей Сергеевич Брюхоненко — создатель метода искусственного кровообращения (к 125-летию со дня рождения) – Кардиология и сердечно-сосудистая хирургия, 6, 2016. – С. 77.

5. Брюхоненко С. С. Аппарат для искусственного кровообращения (теплокровных) // Изучение новых методов искусственного кровообращения и переливания крови / Под ред. О. А. Степпуна. — М., 1928; Применение метода искусственного кровообращения для оживления организма // Сб. тр. / Ин-т эксп. физиологии и терапии. — 1937.

6. W.R. Probert, D.G. Melrose.“An early Russian heart-lunge machine”. British Medical Journal. 1960 г.

7. W. Böttcher, V. V. Alexi-Meskishvili.Sergej Sergejewitsch Brychonenko (1890-1960): Pionier des kardiopulmonalen Bypasses in der Sowjetunion – Deutsche Gesellschaft für Kardiotechnik e.V. Berlin

УДК 321.727:930"1640/1660"

Ивченко Ольга Степановна
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

КОНСТИТУЦИОННЫЙ РОЯЛИЗМ: К ВОПРОСУ ОБ ИСТОЧНИКАХ ИЗУЧЕНИЯ

Ivchenko O.S.
Odessa I.I. Mechnikov National University

CONSTITUTIONAL ROYALISM: THE QUESTION OF THE STUDY OF SOURCES

Summary. The article is devoted to the definition of the main groups of sources that make it possible to analyze the leading ideas of representatives of such a direction of political thought in England in the mid-17th century, as constitutional royalism. **Key words:** sources, constitutional royalism, definition, ideas.

Аннотация. Статья посвящена определению основных групп источников, которые дают возможность проанализировать главные идеи представителей такого направления политической мысли Англии середины XVII века, как конституционный роялизм. Ключевые слова: источники, конституционный роялизм, определение, идеи.

Постановка проблемы. В период с начала 1630-х годов и до развертывания Английской революции в 1642 г. за доминирование в английском обществе боролись сразу три политические идеи: абсолютизм, парламентаризм и конституционный роялизм. Сторонники абсолютистской доктрины призывали короля Якова I Стюарта взять на себя полное управление государством и король пошел на это, пока война с Шотландией не заставила его пересмотреть свои позиции. Следует отметить, что Яков I сразу после прихода к власти в 1603 г. стремился расширить свои чрезвычайные полномочия (так называемую, королевскую прерогативу), что вызывало сопротивление со стороны парламента. И как противовес таким абсолютистским тенденциям возникает две другие теории - конституционного роялизма и парламентаризма. При этом данные направления политической мысли сначала имели очень схожие взгляды на процесс управления государством - представители обоих течений выступали за правление короля с помощью парламента. И только в 1642 г. они окончательно разошлись. С целью осознания причин раскола и тех настроений, которые царили в английском обществе, необходимо детально изучить ряд политических трактатов и официальных документов, выданых в 40-е гг. XVII в.

Анализ последних исследований и публикаций. Термин «конституционный роялизм» предложил историк Девид Смит для определения той группы роялистов, которые выступали с идеей «смешанной монархии»[15]. Исследованием конституционной истории Англии занимался также Р. Кроксдейл, который в своей монографии проанализировал противостояние роялистов и парламентаристов накануне Английской революции, исследовав основные теоретические положения обеих групп, однако при этом сосредотачивался в основном на идеях представителей абсолютизма, а представителей теории конституционного роялизма вспоминал очень редко[11]. Необходимо отметить, что в современной украинской историографии работы, посвященные представителям указаного идейного направления, отсутствуют в принципе. Тем более не идет речь о подборе и изучении тех источников, которые дали бы возможность проанализовать основные идеи конституционных роялистов.

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы. Конституционный роялизм лежит в основе существующего политического строя Великобритании. Поэтому подбор источников для изучения данного направления политической мысли представляется наиболее интересным. Это обусловливает актуальность и научную новизну данного исследования.

Цель даной статьи состоит в определении тех групп источников, которые дадут максимально полное представление о конституционных роялистах и их политическом учении.

Изложение основного материала. Для конституционных роялистов король был сувереном. Они считали, что все население должно

признать монарха верховным правителем в стране. Однако власть его не является абсолютной. В Англии вообще не существует абсолютной власти, провозглашали конституционные роялисты. Полномочия короля ограничиваются законом. При этом сам монарх был источником закона и сначала власть его была неограниченной - начиная от Адама власть всех первых правителей была абсолютной. Но в Англии короли со временем начали созывать лордов и представителей общин, чтобы посоветоваться с ними, и пообещали, что ни один закон не будет принят без их согласия. При этом сами палаты также не имели права без согласия короля принимать или изменять законы. Кроме того, конституционные роялисты подчеркивали неприкосновенность власти монарха.

Источники по изучению идеи конституционного роялизма можно разделить на несколько групп. Первую группу и основу источниковой базы исследования представляют политические трактаты английских мыслителей середины XVII в., которые выступали с идеей «смешанной» монархии и стремились отстоять идею правления короля в парламенте. Следует отметить, что эти источники очень поверхностно представлены в зарубежной историографии, а отечественными историками не исследовались вообще. Речь идет о работах одного из ярчайших представителей идеи конституционного роялизма - сэра Джона Спелмен. Все свои трактаты он создал в течение 1642 - 1643 гг. в Оксфорде во время пребывания на должности государственного секретаря. Сразу после написания эти работы увидели свет и получили распространение среди сторонников Карла II. Основой для написания этих трактатов стали те события и процессы, которые имели место в Англии в середине XVII в. Кроме того, в своих работах автор приводит много примеров из Священного Писания.

Джон Спелмен является автором нескольких политических сочинений, в которых отражены его взгляды на концепцию «смешанного» правления, права и привилегии короля, а также его место в системе государственного управления. Его первой работой стал трактат «A Protestants Account of his Orthodox Holding in Matters of Religion» («Протестантские значение его правоверного вклада в вопросы религии») Джон Спелмен критикует тех, кто высказывался за коренные реформы в Англиканской церкви, называя их «борцами против Святого духа»[16]. В данной работе мыслитель отмечает роль англиканской церкви для укрепления королевской власти и делает выводы о необходимости сохранения существующего церковного устройства.

Масштабной работой Джона Спелмен является трактат «Certain considerations upon the duties both of prince and people»[18] («Некоторые соображения относительно обязанностей короля и его подданных»), написанный и опубликованный в 1642 г. Название работы имеет дополнение: «wel-wisher both to the king and Parliament» («благожелателя как короля, так и Парламента») и уже в этом определены политические предпочтения автора, как сторонника идеи «смешаной» монархии. Трактат, как и остальные работы Спелмен, не разделяется на подразделы и дает возможность понять, какими были взгляды мыслителя на происхождение королевских полномочий. В данной работе автор рассматривает вопросы происхождения власти монарха, выступает против абсолютистских тенденций, подчеркивает значение парламента и его функции при принятии законов.

В следующей работе, написанной и опубликованной в том же 1642 - «A View of a printed book intituled Observations upon His Majesties late Answers and Expresses»[17] («Взгляд на опубликованную книгу, названную Наблюдение за некоторыми последними ответами и впечатлениями Его Величества») Джон Спелмен опровергает идеи сторонника парламента Генри Паркера, который в своем трактате «Observations upon some His Majesties late Answers and Expresses» («Наблюдение за некоторыми окончательными ответами и впечатлениями Его Величества») выступал за расширение власти палат парламента и ограничения королевской прерогативы. Джон Спелмен раскритиковал эти положения, выразив мнение о необходимости сохранения прав и полномочий монарха в неприкосновенности, как залога безопасности и процветания населения страны. Мыслитель обосновывает право королевской прерогативы, заявляя о недопустимости посягательств со стороны парламента на прерогативных права монарха.

Свой последний политический трактат - «The Case of our affaires in Law, Religion, and other circumstances briefly examined, and presented to the conscience» [19] («Решение наших дел в области права, религии и другие обстоятельства, кратко рассмотрены и представлены на совесть»), автор написал накануне своей смерти - в 1643 г., и в нем он выражает свои взгляды на права и привилегии короля, его место в государственном аппарате. Именно в этой работе мыслитель высказывает идею о том, что «государствоо - это политическое тело, в котором король - это голова, а парламент - тело» [19, с. 4]. В данном трактате Джон Спелмен подчеркивает два аспекта конституционного роялизма: «смешанная монархия» никоим образом не влияет и не разрушает суверенность государства, а, во-вторых, «смешанная» монархия регулирует, а не ограничивает власть короля.

Истоки таких идей мы находим в трактатах государственного деятеля и мыслителя XV в. Джона Фортескью «The Governance of England» («Правление Англией»)[14], что имеет и второе название - «The Difference between an Absolute and a Limited Monarchy» («Различия между абсолютной и ограниченной монархией»). Работа была опубликована в Лондоне в 1885 г. Чарльзом Пламмер, который также написал вступление и комментарии к этому трактату. Следует отметить, что впервые «The Governance of England» было опубликовано в 1714 г., затем еще раз в 1719 г. Однако тираж был небольшим, поэтому эти два

издания являются очень редкими. Трактат состоит из пятнадцати разделов, каждый из которых посвящен определенной проблеме. В работе изложены взгляды автора на государство, его происхождение, способы управления страной, виды королевской власти, права и обязанности монарха, его взаимоотношения с подданными.

Фортескью провозглашал существующий образ правления в Англии лучшим из всех возможных, поскольку при нем население страны может через своих представителей в парламенте помогать королю принимать новые законы и давать согласие на введение новых видов налога. Сам правитель при этом остается суверенным властителем, а существование сословно-представительного органа не только не уменьшает его власти, а даже наоборот - усиливает ее. Фортескью создал политическое учение, представлявшее собой важный этап в развитии политической мысли и ознаменовало собой переход от идеологии сословно-представительной монархии к идеологии абсолютизма.

Кроме трактатов Джона Спелмен идеи конституционного роялизма прослеживаются в политических сочинениях ряда других авторов. Речь идет, например, о работах Генри Ферна: «The Resolving of Conscience» 1642 года («Решение совести»)[12] и «The subject of supremacy» 1643 года («Предмет верховной власти») [13]. Первый трактат мыслителя начинается с выражения о том, что вооруженное восстание против короля - это восстание «против Апостолов». Монархия Англии дополняется законами «земли, где существует»[12, с. 7]. Во втором трактате Генри Ферн соглашается, что король правит государством в соответствии с договором между ним и народом, но сама королевская власть - божественного происхождения. Автор обосновывает свои взгляды на особенности правления короля и парламента, заявляя, что обе палаты находятся в подчинении королю, но «никто не может забирать у парламента право участвовать в принятии законов» [13, с. 11].

Схожие идеи высказывал и Джон Бремхол - один из активных участников событий гражданской войны и сторонник короля. В своем главном трактате - «The Serpent Slave» («Змеиный бальзам») - мыслитель раскрывает взгляды на права и полномочия короля, место парламента, роль англиканской церкви и характеризует свои взгляды на происхождение власти монарха [10]. Джон Бремхол - это представитель конституционного роялизма, чьи работы и идеи в некоторой степени исследованы и установлена биография мыслителя. Скорее всего, такой интерес объясняется высокими церковными должностями, которые Бремхол занимал при жизни. Однако, в этих исследованиях Дж. Бремхол выступает как теоретик божественного права королей, хотя детальный анализ его учения ярко свидетельствует о принадлежности автора к группе конституционных роялистов.

Для исследования данной темы, кроме политических трактатов, следует также привлечь источники из общей истории Англии первой половины XVII в. Именно они составляют вторую группу источников - «Апология палаты общин» [2], «Биль против налогов на внешнюю торговлю, 1610 г.» [8], «Петиции палаты общин 23 мая 1610 г.»[3], «Петиции в правах (1628 г.)»[8], «Петиции о праве, 7 июня 1628 г.»[9],«Акт для предотвращение неудобств, проистекающим от долгого перерыва в работах парламента (трехгодичный акт), 15 февраля 1641 г.»[1], «Великая Ремонстрация, 1 декабря 1641 г.»[4],«Петиции палаты общин, сопровождающая ремонстрацию в положении королевства, как она представлена его величеству в Гэмптом-Коурт 1 декабря 1641 г.»[6], «Ответ короля на петиции, сопровождающую Великую Ремонстрация 27 декабря 1641 г.»[5]. Эти документы дают возможность понять причины возникновения противостояния между королем и парламентом, исследовать этапы этого конфликта, а также освещают события Английской революции.

Выводы и предложения. Длительное время исследования, посвященные теме Английской революции, только описывали хронологию основных этапов гражданской войны, прослеживали причины и последствия главных событий, однако не содержали ни одного изучения роялистской политической мысли в целом и конституционных роялистов в частности. Хотя ключевая источниковая база для изучения представлена достаточно широко, однако большинство из данных источников не разрабатывались в современной историографии. Особенно это касается политических трактатов таких представителей идеи конституционного роялизма, как Дж. Спелмен, Дж. Бремхолла, а также основоположника идеи «смешанной монархии» - Джона Фортескью. Изучение этих политических работ дает возможность понять особенности идейного противостояния периода Английской революции.

Список литературы:

1. Акт для предотвращения неудобств, проистекающих от долгого перерыва в работах парламента (трехгодичный акт), 15 февраля 1641 г. // Лавровский В.М. Сборник документов по истории Английской буржуазной революции XVII в. М., 1973.С. 126-127. [Akt dlja predotvrashhenija neudobstv, proistekajushhih ot dolgogo pereryva v rabotah parlamenta (trehgodichnyj akt), 15 fevralja 1641 g. Lavrovskij V.M. Sbornik dokumentov po istorii Anglijskoj burzhuaznoj revoljucii XVII v. M., 1973.:126-127.(In Russ).]

2. Апология палаты общин // Лавровский В.М. Сборник документов по истории Английской буржуазной революции XVII в. М., 1973. С. 67-71. [Apologija palaty obshhin // Lavrovskij V.M. Sbornik dokumentov po istorii Anglijskoj burzhuaznoj revoljucii XVII v. M., 1973.:67-71. (In Russ).]

3. Биль против налогов на внешнюю торговлю, 1610 г. // Лавровский В.М. Сборник документов по истории Английской буржуазной революции XVII в. М., 1973. С.78-79. [Bil' protiv nalogov na vneshnjuju torgovlju, 1610 g. // Lavrovskij V.M. Sbornik dokumentov po istorii Anglijskoj

burzhuaznoj revoljucii XVII v. M., 1973.:78-79. (In Russ).]

4. Великая Ремонстрация, 1 декабря 1641 г. // Лавровский В.М. Сборник документов по истории Английской буржуазной революции XVII в. М., 1973. С. 134-145. [Velikaja Remonstracija, 1 dekabrja 1641 g. // Lavrovskij V.M. Sbornik dokumentov po istorii Anglijskoj burzhuaznoj revoljucii XVII v. M., 1973.: 134-145. (In Russ).]

5. Ответ короля на петицию, сопровождающую великую ремонстрацию 27 декабря 1641 г. // Конституции и законодательные акты буржуазных государств XVII – XIX. М.: Гос-ное узд-во юрид. лит-ры, 1957. С. 50-51. [Otvet korolja na peticiju, soprovozhdajushhuju velikuju remonstraciju 27 dekabrja 1641 g. // Konstitucii i zakonodatel'nye akty burzhuaznyh gosudarstv XVII – XIX. M.: Gos-noe uzd-vo jurid. lit-ry, 1957.:50-51. (In Russ).]

6. Петиция палаты общин, сопровождающая ремонстрацию о положении королевства, как она представлена его величеству в Гэмптом-Коурт 1 декабря 1641 г. // Конституции и законодательные акты буржуазных государств XVII – XIX. М.: Гос-нное узд-во юрид. лит-ры., 1957. С. 40-43. [Peticija palaty obshhin, soprovozhdajushhaja remonstraciju o polozhenii korolevstva, kak ona predstavlena ego velichestvu v Gjemptom-Kourt 1 dekabrja 1641 g. // Konstitucii i zakonodatel'nye akty burzhuaznyh gosudarstv XVII – XIX. M.: Gos-nnoe uzd-vo jurid. lit-ry., 1957.: 40-43. (In Russ).]

7. Петиция палаты общин 23 мая 1610 г. // Лавровский В.М. Сборник документов по истории Английской буржуазной революции XVII в. М., 1973. С. 81 – 82. [Peticija palaty obshhin 23 maja 1610 g. // Lavrovskij V.M. Sbornik dokumentov po istorii Anglijskoj burzhuaznoj revoljucii XVII v. M., 1973.:81 – 82. (In Russ).]

8. Петиция о правах (1628 г.) // Конституции и законодательные акты буржуазных государств XVII – XIX вв. М., 1957. С.23-26. [Peticija o pravah (1628 g.) // Konstitucii i zakonodatel'nye akty burzhuaznyh gosudarstv XVII – XIX vv. M., 1957.:23-26. (In Russ).]

9. Петиция о праве, 7 июня 1628 г. // Лавровский В.М. Сборник документов по истории Английской буржуазной революции XVII в. М., 1973. С.106-107. [Peticija o prave, 7 ijunja 1628 g. // Lavrovskij V.M. Sbornik dokumentov po istorii Anglijskoj burzhuaznoj revoljucii XVII v. M., 1973.:106-107. (In Russ).]

10. Bramhall J. The Serpent Slave. URL:http://archive.org/stream/worksjohnbramha01bramgoog/worksjohnbramha01bramgoog_djvu.txt

11. Croxdale R. Constitutional theories of kingship during the English revolution 1637 – 1660. Texas, 1972. 148 p. [Croxdale R. Constitutional theories of kingship during the English revolution 1637 – 1660. Texas, 1972.: 148. (In Eng).]

12. Ferne H. The Resolving of Conscience. Cambridge, 1642. 74 p. [Ferne H. The Resolving of Conscience. Cambridge, 1642.: 74. (In Eng).]

13. Ferne H. The subject of supremacy. The Right of Ceaser. London, 1643. 86 p. [Ferne H. The subject of supremacy. The Right of Ceaser. London, 1643.:86. (In Eng).]

14. Fortescue J. The Governance of England. London, 1885. 145 p. [Fortescue J. The Governance of England. London, 1885.: 145. (In Eng).]

15. Smith D.L. Constitutional Royalism and the search for settlement. 1640-1649.Cambridge University Press, 1994. 315 p. [Smith D.L. Constitutional Royalism and the search for settlement. 1640-1649.Cambridge University Press, 1994. 315 p. (In Eng).]

16. Spelman J. A Protestants Account of His Orthodox Holding in Matters of Religion, at this Present Indifference in the Church: For His Own and Others Better Confirmation Or Rectification in the Points Treated On, Humbly Submitted to the Censure the Church of England. Printer to the Universitie of Cambridge, 1642. 45 p. [Spelman J. A Protestants Account of His Orthodox Holding in Matters of Religion, at this Present Indifference in the Church: For His Own and Others Better Confirmation Or Rectification in the Points Treated On, Humbly Submitted to the Censure the Church of England. Printer to the Universitie of Cambridge, 1642.: 45. (In Eng).]

17. Spelman J.A View of a printed book intituled Observations upon His Majesties late Answers and Expresses. Oxford, 1642. 45 p. [Spelman J. A View of a printed book intituled Observations upon His Majesties late Answers and Expresses. Oxford, 1642.:45. (In Eng).]

18. Spelman J. Certain considerations upon the duties both of prince and people Written by a gentleman of quality, a well-wisher both to the King and Parliament. URL: Http://history.wisc.edu/sommerville/367/spelman.htm

19. Spelman J. The Case of our affaires in Law, Religion, and other circumstances briefly examined, and presented to the conscience. Oxford, 1643. 29 p. [Spelman J. The Case of our affaires in Law, Religion, and other circumstances briefly examined, and presented to the conscience. Oxford, 1643.: 29. (In Eng).]

УДК 93/94

Kamentsev D. S.
Doctoral Candidate
of the Department of Humanities,
Hetman Petro Sahaidachnyi National Ground Forces Academy

PARTICIPATION OF VOLODYMYR SALSKY IN THE ORGANIZATION OF PUBLIC LIFE OF UKRAINIANS IN THE DIASPORA

Каменцев Денис Сергійович
здобувач кафедри гуманітарних наук
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

УЧАСТЬ ВОЛОДИМИРА САЛЬСЬКОГО В ОРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ У ДІАСПОРІ

Summary. Volodymyr Salsky's participation in the organization of public life of Ukrainians in the diaspora is analyzed. It is alleged that despite his employment in public office, V. Salsky led a fairly active public life. He supported the activities of various emigrant organizations - youth, women's, military, as he considered them important centers of unification of Ukrainians abroad, preservation of cultural traditions and values of the Ukrainian people outside the homeland. He also joined the promotion of national culture and language, because he believed that this was the only way to form a positive image of the native nation in the world community. An important component of V. Salsky's public life was the financial support of various events and actions of Ukrainian emigrants. It is concluded that the participation of Volodymyr Salsky in the organization of public life of Ukrainians in the diaspora was marked by activity and multifaceted.

Анотація. Проаналізовано участь Володимира Сальського в організації громадського життя українців у діаспорі. Стверджено, що попри зайнятість на державній посаді, В. Сальський проводив доволі активне громадське життя. Він підтримував діяльність різних емігрантських організацій – молодіжних, жіночих, військових, оскільки вважав їх важливими осередками гуртування українців за кордоном, збереження культурних традицій і цінностей українського народу поза межами Батьківщини. Також він долучався до пропаганди національної культури, мови, адже вважав, що лише так можна сформувати у світової громадськості позитивне уявлення про рідну націю. Важливою складовою громадського життя В. Сальського стала фінансова підтримка різних заходів та акцій українських емігрантів. Зроблено висновок, що участь Володимира Сальського в організації громадського життя українців в діаспорі відзначалася активністю та багатоаспектністю

Keywords: Volodymyr Salsky, public life, Ukrainians, diaspora.
Ключові слова: Володимир Сальський, громадське життя, українці, діаспора.

Попри зайнятість на державній посаді, В. Сальський проводив доволі активне громадське життя. Він підтримував діяльність різних емігрантських організацій – молодіжних, жіночих, військових, оскільки вважав їх важливими осередками гуртування українців за кордоном, збереження культурних традицій і цінностей українського народу поза межами Батьківщини. Долучався до пропаганди національної культури, мови, адже вважав, що лише так можна сформувати у світової громадськості позитивне уявлення про рідну націю.

Одним із головних напрямів своєї діяльності В. Сальський вважав комеморативні практики, особливо у середовищі колишніх солдат армії УНР. Він вважав історичну пам'ять про військові звитяги часів Української національної революції важливим консолідуючим чинником вояцтва на еміграції, фактором підтримання бойового духу і незламної віри у справу боротьби за свою державу. Генерал покладав такі надії на військових, бо саме їх вважав головною силою, здатною відродити українську державність. Тому особисто був присутнім на різного роду святкуваннях, урочистостях, а іноді й сам виступав їх ініціатором.

Найактивніше підтримував діяльність емігрантських, особливо військових, товариств та політичних партій. Адже вважав їх дуже важливими у процесі національно-патріотичного виховання, формування національної свідомості українців на еміграції, культивування у їх середовищі національної ідеї.

В. Сальський всіляко долучався до емігрантського життя, навіть коли ще працював на будівництві і не обіймав посади в державному апараті. Він взяв активну участь у І-му Українському емігрантському з'їзді, що проходив у Варшаві 15 – 18 серпня 1923 р. Зокрема, був обраний головою Президії з'їзду. У своєму привітальному слові В. Сальський висловив надію, що цей захід закладе міцні підвалини до консолідації еміграції «в ім'я культурно-національного і державного об'єднання» поневоленої України. Генерал також відіграв не останню роль у створенні Українського центрального комітету (УЦК), що був покликаний займатися питаннями репрезентації української еміграції за кордоном. В. Сальський навіть очолив один із структурних підрозділів цієї організації – секцію Інтернованих [1].

Згодом, очоливши Міністерство військових справ ДЦ УНР в екзилі, генерал також брав активну в емігрантському житті. Завжди або був присутній особисто на різного роду святкуваннях і заходах, які влаштовували українські організації, або надсилав свої привітання. Зокрема привітав учасників V-их загальних зборів Товариства вояків армії УНР в Польщі, які відбулися 18 вересня 1927 р. в Українській станиці в м. Каліш [2]. В. Сальський завжди намагався долучатися до усіх заходів, що організовували емігранти в Каліші, адже з часу створення станиці він був головою її правління (згодом на цій посаді міністра змінив В. Кущ). Так, у липні 1928 р., не маючи змоги бути присутнім особисто, генерал надіслав вітальну телеграму Товариству вояків армії УНР з нагоди урочистого посвячення прапора організації [3]. А у квітні 1929 р. привітав учасників чергових загальних зборів цього Товариства [4]. Також підтримав вітальним словом присутніх на V-ій конференції української еміграції в Румунії (14 – 16 вересня 1928 р., Бухарест) [5].

Того ж року В. Сальський особисто взяв участь у двох святкуваннях – 10-их роковин проголошення незалежності УНР та антигетьманського повстання і створення Директорії. Перший захід відбувся у Каліші 22 січня [6]. В. Сальський виступив на урочистій академії з нагоди святкування з промовою, у якій наголосив на вирішальній ролі армії у подіях початку 1918 р. Він зауважив, що українське військо, сформувавшись в «обставинах боротьби і революційного хаосу» все ж на своїх плечах винесло головний тягар боротьби. Оцінюючи виняткове значення армії у житті народу, у змаганнях за соборну і самостійну державу, міністр наголосив, що саме ця структура «зв'язала наше героїчне минуле з світлими майбутнім» [7, с. 7]. На армію В. Сальський покладав головні надії і сподівання у дальшій боротьбі за національну ідею. І вважав найголовнішим завданням підтримати її бойовий дух, віру в свої сили, переконання і перемогу. Ці думки від підтвердив такими словами: «наше вояцтво лишилося вірним прапорам, під якими боролося, і ця вірність знов таки свідчить про велику внутрішню моральну силу його; вояцтво не тільки не стратило волі до боротьби і віри в остаточну перемогу, а воно ще більше загартувалося в непримиренній, гострій, некомпромісовій ненависти до Москви, якою-б вона не була» [7, с. 9]. 15 листопада 1928 р. у Варшаві генерал взяв участь у другому заході – урочистій академії з нагоди 10-ї річниці повалення влади гетьмана і створення Директорії. Він також виступив з промовою, у якій підкреслив історичне значення антигетьманського повстання як вияву високого рівня національної свідомості українського народу [8].

В. Сальський привітав учасників VII-го чергового з'їзду Товариства бувших вояків армії УНР у Франції (19 – 31 грудня 1935 р., Париж) [9]. Не оминув своєю увагою і X-й з'їзд, що відбувався 31 грудня 1938 р. – 1 січня 1939 р. У своєму привітанні учасникам зібрання він подякував за віддану працю, а також наголосив на необхідності плекання віри в реалізацію ідеї побудови незалежної України. Зокрема, міністр зауважив: «В сучасний момент, коли справа України так зактивізувалася, коли вона стала на чолі заінтересувань цілого світу, коли коло неї підготовляється розгра далекосяглого історичного значіння, - в цей мент треба як найбільше спокою, єдности і віри в остаточну перемогу» [10]. Як почесний гість і голова, В. Сальський взяв участь у роботі VIII-го з'їзду Союзу бувших українських старшин в Чехії, який проходив 22 січня 1939 р. у Празі [11]. Там же і того ж місяця разом з А. Лівицьким побував на конференції уряду УНР з діячами Української радикально-демократичної партії (УРДП) [12].

Особливо шанобливо ставився до відзначення пам'ятних дат з життя С. Петлюри. Він щиро поважав Головного отамана, вважав його символом боротьби українського народу на еміграції. Тому вбивство С. Петлюри у травні 1926 р. стало важким ударом для В. Сальського. Генерал був одним із ініціаторів (разом з А. Лівицьким та О. Ковальським) проведення траурного засідання з приводу смерті Головного отамана, яке відбулося 26 червня 1926 р. у Варшаві в приміщенні Будинку техніків (по вул. Чацького) [13]. Згодом очолив Головну управу Товариства імені Петлюри, заснованого у грудні того ж року. Ця організація займалася збором і підготовкою матеріалів для судового процесу над С. Щварцбардом. Особливо її цікавили документи (державні акти та свідчення) щодо єврейського питання в УНР та особистої позиції С. Петлюри [14].

Під час процесу над вбивцею, агентом ОДПУ С. Шварцбардом, генерал перебував у Парижі. Він повинен був свідчити у суді проти обвинуваченого, адже знав усі нюанси єврейських погромів на Україні у 1919–1920 рр., роль у них С. Петлюри, а тому міг спростувати оборонну стратегію С. Щварцбарда. В. Сальський дуже скурпульозно готувався до слухання, вивчав деталі справи. Однак через домовленість адвокатів йому так і не довелося свідчити [15].

У 1936 р. генерал активно долучився до підготовки урочистого відзначення загибелі С. Петлюри. Зокрема, В. Сальський очолив Ділову комісію Комітету для вшанування 10-ої річниці смерті святої пам'яті Головного отамана військ УНР Симона Петлюри, на яку було покладено відповідальність за організацію усіх заходів. До складу Комісії також увійшли професор Р. Смаль-Стоцький та генерал М. Безручко [16]. Вона повинна була видати основні твори С. Петлюри, серію поштівок із зображенням Головного отамана, його посмертної маски та визначних місць, пов'язаних із життям тощо [17]. Комісія також заснувала літературну нагороду імені С. Петлюри, яку мали присуджувати за кращий поетичний чи прозовий твір про життя отамана чи події, учасником яких він був. В. Салський (разом з В. Прокоповичем, М. Славінським, Н. Холодною та А. Крижанівським) увійшов до складу

спеціального журі, що оцінювало подані на конкурс літературні твори [18].

Генерал всіляко активно підтримував громадське й культурне життя українців в діаспорі, заснування різних організацій, товариств тощо. Та й форми підтримки були різними – фінансова, участь у торжествах і навіть просвітницька діяльність. Наприклад, у 1930 р. В. Сальський погодився зачитати реферати на засіданнях новоствореної академічної організації – корпорації «Запоріжжя». Товариські сходини її членів відбувалися щосуботи у Варшаві. Відомо, що на одному з таких зібрань 22 березня генерал виступив із рефератом на тему «Червона збройна сила на Україні» [19, с. 22–23]. 12 лютого 1930 р. у Варшаві як почесний гість взяв участь у відкритті курсів українських сестер жалібниць. Цей захід відбувся з ініціативи корпорації «Запоріжжя» та Союзу емігранток у Польщі. У своїй промові В. Сальський наголосив на винятковій важливості таких курсів, адже вони є ще одним свідченням патріотизму не лише українського жіноцтва, а й громади загалом. Це спосіб дієвої підтримки армії, який, на думку генерала, вояцтво повинно належно оцінити [19, с. 23].

У травні 1932 р. В. Сальський виступив ініціатором святкування 60-літнього ювілею Богдана Лепкого. Він очолив спеціальний комітет для вшанування відомого українського письменника. Крім В. Сальського, до цієї структури увійшли професор Р. Смаль-Стоцький (заступник голови), генерали П. Шандрук (секретар), В. Змієнко (скарбник), О. Удовиченко, М. Безручко, В. Кущ, В. Сінкевич, О. Загородський, підполковники Г. Пороховський, В. Прохода, В. Филонович. Комітет вирішив, що найкращим подарунком для ювіляра стане можливість здійснити подорож до Швеції для завершення літературних задумів і планів. Тому звернувся до української громади за кордоном із закликом долучитися до збору коштів, необхідних для здійснення поїздки [20].

Та, напевне, найбільшим здобутком В. Сальського на громадській ниві стало створення Українського воєнно-історичного товариства (УВІТ). Ідея його виникнення зародилася ще від перших днів існування незалежної Української держави. Вище військове керівництво надавало важливого значення просвітницькій діяльності серед вояків. Для її належної організації за часів правління гетьмана П. Скоропадського у складі Головного управління Генштабу функціонувала спеціальна Військово-історична комісія, завданням якої було збирання, комплектування, обробка важливих документальних джерел щодо подій і битв Першої світової війни. Вона, зокрема, займалася впорядкуванням документів Південно-Західного та Румунського фронтів [21]. Очолив цю структуру колишній професор Петербурзької академії Генштабу генерал-лейтенант Микола Головин. Він згуртував для роботи в комісії визначних військових діячів, зокрема генералів В. Сінклера, О. Галкина, полковника М. Капустянського тощо. Одним із його співробітників був і В. Сальський. Очевидно, полковник ще з часу роботи у Військово-історичній комісії зрозумів виняткову важливість історичних джерел у військово-наукових дослідженнях [22, с. 103].

Тому, обійнявши посаду міністра військових справ УНР, В. Сальський активно протегував створення Українського військово-історичного товариства. Своєрідним поштовхом до вирішення питання стали особливості тогочасної політичної ситуації. Оскільки радянська влада активно застосовувала ідеологічну пропаганду на підконтрольних їй територіях, а одночасно на шпальтах прорадянських, чи інших (що не поділяли позицію Директорії), видань з'явилось чимало публікацій, які доволі необ'єктивно, навіть заангажовано, висвітлювали тогочасні події, у військових і державних колах виникла думка про необхідність створення інституції, яка б документально фіксувала перебіг воєнних дій. Згодом ці матеріали можна було б використати для написання історії Української революції. Одним з ініціаторів та активних промоторів створення УВІТ став військовий міністр В. Сальський. На жаль, немає детальної інформації, хто займався організаційними питаннями. Відомо лише, що 5 серпня 1920 р. В. Сальський затвердив статут Українського військово-історичного товариства, у розробці якого взяли участь генерали С. Дядюша, С. Дельвіг, В. Сінклер, М. Юнаків та начальник Воєнно-історичного відділу Генштабу М. Обідний [23]. Про це генерал повідомив своїм наказом № 216 від 14. 08 1920 р. [24, арк. 229]. Новостворена організація функціонувала при Міністерстві військових справ УНР. Товариство мало на меті «досліджувати рідну історію і особливу її галуз – військову історію». Основними завданнями, задекларованими у Статуті, був збір найрізноманітніших матеріалів з військової історії як сьогодення, так і минулих епох (документи, малюнки, світлини, предмети матеріальної культури). Одночасно для їх зберігання УВІТ мало засновувати книгозбірні, музеї та архіви, видавати збірники історичних джерел, праці, а для популяризації історичних знань організовувати публічні лекції, курси, екскурсії, археологічні розкопки, урочистості з нагоди важливих історичних подій, вистави тощо [24, арк. 230]. Як засновники Статут товариства підписали: генерал В. Сінклер, генерал-хорунжий С. Дядюша, генерал-поручник О. Галкин, підполковник А. Кмета, поручники М. Падалка та М. Іванів-Ганчук, віце-директор Державного військово-історичного музею М. Обідний тощо. Одним із засновників УВІТ був і полковник В. Сальський [24, арк. 231 зв].

Територіальні рамки діяльності новоствореного товариства охоплювали Україну і землі за її межами (очевидно етнічні українські території та місця компактного проживання української діаспори – Д.К.). А безпосереднім центром діяльності мало бути місце перебування уряду УНР. У перспективі товариство повинно було розширити територію своєї діяльності,

охопивши всі місцевості, де проживало українське населення, засновуючи при цьому автономні філії.

Дійсним членом УВІТ могли стати «всі дорослі особи обох полів що в той чи иншій спосіб виявили свою прихильність до історії і історичних студій, відзначились своїми працями і внесли річний членський внесок в розмірі пятсот карбованців і одноразовий при вступі в розмірі шістьсот карбованців». Їх обирали на загальних зборах товариства після обов'язкової рекомендації двома дійсними членами. Крім того, були ще почесні та члени-співробітники УВІТ. Першими обирали осіб, які прославилися науковими дослідженнями в галузі історії або здійснили значні грошові пожертви на розвиток товариства (не менше 25 тис. карбованців одноразово). Співробітниками могли стати ті, хто цікавився історією України, відзначився перед УВІТ працею по збору джерельних матеріалів або пожертвами цінних документів [24, арк. 230 зв].

На жаль, на початках товариству так і не вдалося розгорнути активної діяльності. Цьому завадила активізація на українсько-більшовицькому фронті, втрата УНР своїх позицій, вимушений перехід на територію Польщі, втрата фінансової підтримки з боку уряду. Однак, опинившись у таборах для інтернованих, члени-засновники УВІТ не полишили задуму розвивати військову історію. Вони надавали перевагу індивідуально-дослідницькій роботі, організовували гуртки, засновували часописи, що часто виходили як самвидав, всіляко популяризували воєнно-історичну тематику [23, с. 105–106]. Врешті-решт, у січні 1925 р., за активного сприяння В. Сальського, який тоді очолював Управу Української станиці в Каліші, з ініціативи генералів А. Вовка, В. Змієнка, полковника М. Садовського та інших військових командирів були скликані установчі збори, які відродили діяльність УВІТ [25, с. 201]. Товариство остаточно легалізувало діяльність лише у березні 1926 р., коли польська влада затвердила його статут [25, с. 202]. Генерал В. Сальський, як міністр військових справ, зосередився головно на державній політиці, хоча й надалі опікувався діяльністю УВІТ неофіційно, час від часу публікувався у часописах, що видавала ця організація.

Перебуваючи на еміграції, В. Сальський усвідомлював необхідність просвітницької роботи з населенням, зокрема підвищення рівня його національної свідомості і збереження віри в успіх справи побудови української держави. В цей час чимало політичних і військових діячів у різних містах, де концентрувалася українська еміграція, виступали з доповідями і лекціями на державно-історичну тематику. Найбільше таких викладів припало на Францію, де перебувала значна кількість українських емігрантів, а з жовтня 1924 р. там мешкав Головний отаман УНР С. Петлюра. Він же започаткував у Парижі видання тижневика «Тризуб». В. Сальський, попри зайнятість на посаді міністра, надавав великої ваги просвітницькій роботі. Разом з такими громадськими й політичними діячами, як М. Славінський, П. Андрієвський, Л. Чикаленко, О. Лотоцький, О. Удовиченко, генерал читав публічні лекції для української громади у Франції [26].

Важливою складовою громадського життя В. Сальського стала фінансова підтримка різних заходів та акцій українських емігрантів. Так, у 1933 р. він відгукнувся на заклик Музею Визвольної боротьби України в Чехословаччині, який організував збір коштів на будівництво Українського дому в Празі, ставши одним із перших жертводавців [27].

Таким чином, участь Володимира Сальського в організації громадського життя українців в діаспорі відзначалася активністю та багатоаспектністю і охоплювала як залученість до комеморативних практик, діяльність емігрантських, особливо військових, товариств та політичних партій, фінансову підтримку різних заходів та акцій українських емігрантів.

Список літератури

1. ГДА СЗРУ, ф. 1, спр. 11012, т. 11, арк. 115 – 123.
2. Хроніка. Пяті загальні збори Товариства вояків армії УНР. Табор. 1927. Ч. 5. С. 90.
3. В Українській станиці при м. Каліші. Табор. 1928. Ч. 9. С. 129.
4. З життя української еміграції. В Українській станиці біля м. Каліша. Табор. 1929. Ч. 11. С. 88.
5. Конференція української еміграції в Румунії. Табор. 1928. Ч. 9. С. 124.
6. М. С-да. Свято Української Державности в Українській станиці при м. Калішу. Табор. 1928. Ч. 6. С. 79–80.
7. Витриваємо! (Промова на урочистій академії з приводу 10-ої річниці проголошення незалежности Української Народньої Республіки). Табор. 1928. Ч. 6. С. 7–9.
8. З життя української еміграції. У Варшаві. Табор. 1928. Ч. 9. С. 127.
9. ГДА СЗРУ, ф. 1, спр. 6755, т. 1, арк. 015-0.
10. Х-ий зїзд Т-ва б. Вояків Армії УНР у Франції. Тризуб. 1939. Ч. 1–2 (651 52). С. 24.
11. Лиманець В. Союз б. Українських Старшин в Чехах. Тризуб. 1939. Ч. 8 (658). С. 4.
12. Прохода В. Записки непокірливого. Книга II: На чужині. Національно-культурна діяльність, боротьба за існування й перебування «на дні життя». Новий Ульм, 1972. С. 162.
13. ГДА СЗРУ, ф. 1, спр. 12617, т. 16, арк. 260.
14. ГДА СЗРУ, ф. 1, спр. 10324, т. 2, арк. 839-843.
15. Завадський В. Генерал Володимир Сальський (Сильветка). За державність. Матеріяли до Історії Війська Українського. 1964, зб. 10, С. 237.
16. Вшанування памяти Симона Петлюри на десятиліття його смерти. Тризуб. 1936. Ч. 21-2 (526-7). С. 31.
17. Діяльність Ділової комісії для вшанування 10-ої річниці смерті святої пам'яті Головного отамана військ УНР Симона Петлюри. Тризуб. 1939. Ч. 21-2 (526-7). С. 31 – 32.

18. Літературна нагорода імени Симона Петлюри. Тризуб. 1939. Ч. 21-2 (526-7). С. 32.

19. Хроніка. Тризуб. 1930. Ч. 12 (220). С. 22 – 23.

20. Заклик. Гуртуймося. 1932. Рік IV. Ч. IX С. 55.

21. Колянчук О., Литвин М., Кауменко К. Генералітет Українських визвольних змагань. Біограми генералів та адміралів українських військових формацій першої половини XX століття. Львів, 1995. С. 59.

22. Кисіль З.Р. Українське воєнно-історичне товариство (1920–1939). Український історичний журнал (Київ). 2001. № 2. С. 103–106.

23. Лук'янченко С.В. Створення та діяльність Українського воєнно-історичного інституту. Військово-науковий вісник. 2019. № 29. С. 35.

24. ЦДАВО України, ф. 1075, оп. 2, спр. 78, арк. 229 – 231 зв.

25. З життя Українського Воєнно-Історичного Товариства. За державність (Каліш). 1929. Ч. 1. С. 201–202.

26. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919 – 1939 (матеріали, зібрані С. Наріжним до частини другої). К.: Видавництво імені Олени Теліги, 1999. С. 108.

27. Музей Визвольної Боротьби України. Гуртуймося. 1933. Ч. X. С. 60-61.

Kubarev V.V.
doctor of history, professor
Orthodox Russian Academy

EMPERORS LEKAPENOS (920–945)

Кубарев В.В.
доктор исторических наук, профессор
Православная Русская Академия

ИМПЕРАТОРЫ ЛАКАПИНЫ (920–945)

Summary. Based on a thorough analysis of the chronicles of New Rome, Ancient Russia, Great Bulgaria and Arab sources, the author has justified the Finno–Ugric origin of the Macedonian Dynasty and the Lekapenos Dynasty. The details of the biographies, names, dates of rule and family ties of dozens of Emperors, Khagans and Princes of Byzantium, Russ and Bulgar coincide with great accuracy, which makes it possible to identify all the studied personalities with real historical figures. In local chronicles, they have different or identical names, depending on the national characteristics of the nicknames of the studied persons.

Аннотация. На основании тщательного анализа хроник Нового Рима, Древней Руси, Великой Болгарии и арабских источников автором было обосновано финно-угорское происхождение Македонской династии и династии Лакапинов. Детали биографий, имен, дат правления и родственных связей десятков императоров, каганов и князей Византии, Руси и Булгара совпадают с большой точностью, что дает возможность идентифицировать все исследуемые личности с реальными историческими фигурами. В местных летописях они имеют различные или совпадающие имена, в зависимости от национальных особенностей прозвищ исследуемых персон.

Statement of problem: The traditional historiography of the Byzantine Empire at the end of the XIX century came under pressure from the fantasies of Armenian nationalists trying to find the historical roots of their greatness in the disputed dynasties of New Rome at the end of the I millenniums. This phenomenon was caused by the fact that many dynasties of Emperors were without a family and tribe, when none of the existing peoples and states made claims to kinship with them. Historians still ignore the true Finno–Ugric origin of the Flavian, as well as the deep political, military and kinship relationship of the Khagans of the tribes and peoples of the Volga region and the Caucasus with all the imperial dynasties of Ancient and New Rome.

Постановка проблемы: Традиционная историография Византийской империи в конце XIX века подверглась давлению фантазий армянских националистов, пытающихся найти исторические корни своего величия в спорных династиях Нового Рима конца I тысячелетия. Это явление было вызвано тем, что многие династии императоров оказались без роду и племени, когда никто из существующих народов и государств не предъявил претензий на родство с ними. Историки до сих пор игнорируют истинное финно-угорское происхождение Флавиев, а также глубинную политическую, военную и родственную связь каганов племен и народов Поволжья и Кавказа со всеми императорскими династиями Древнего и Нового Рима.

The analysis of the last of research and publications: Since the end of the XIX century, Armenian historians have been actively pushing the version of the Armenian origin of the Macedonian Dynasty and the Lekapenos dynasty on the basis of the consonance of the Bulgarian names of cities and regions of Armenia with the names of the dynasties of New Rome. On the contrary, the author's research of recent years has proved that most of the imperial dynasties of New Rome are of Finno–Ugric origin, starting from the Flavian Emperor s of Rome.

Анализ последних исследования и публикаций: Армянские историки с конца XIX века активно проталкивают версию армянского происхождения Македонской династии и династии Лакапинов на основании созвучия булгарских названий городов и регионов Армении с именами династий Нового Рима.

Напротив, авторские исследования последних лет доказали, что большинство императорских династий Нового Рима имеют финно-угорское происхождение, начиная с императоров Рима Флавиев.

Allocation unresolved before parts of the general problem: It is necessary to study the details of the biographies of the Princes and Khagans of Ancient Russia, Great and Danube Bulgaria, coming from the father and grandfather of Rurik, as well as his elder brother Djilki, and compare their dates of life, names and dynastic connections, with members of the families of the Macedonian dynasty and the Lekapenos dynasty.

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы: Необходимо исследовать детали биографий князей и каганов Древней Руси, Великой и Дунайской Болгарии, идущих от отца и деда Рюрика, а также его старшего брата Джилки, и сравнить их даты жизни, имена и династические связи, с членами семей Македонской династии и династии Лакапинов.

The purpose of clause: The purpose of this study is to provide a detailed substantiation of the author's paradigm of the Finno–Ugric origin of the Macedonian Dynasty and the Lekapenos dynasty.

Цель статьи: Целью настоящего исследования является детальное обоснование авторской парадигмы финно-угорского происхождения Македонской династии и династии Лакапинов.

Keywords: Lekapenos, Macedonian Dynasty, Ugric peoples, Rurik, Djilki, Russ, Bulgar, Constantinople, New Rome, Tsargrad, Flavian.

Ключевые слова: Лакапины, Македонская династия, угры, Рюрик, Джилки, Русь, Булгар, Константинополь, Новый Рим, Царьград, Флавии.

The basic material: In our early works [1–3], we proved that the Sabine genus Flavian belongs to the ethnic Ugric, Haplogroup N1, and originates from the Volga region. In particular, we identified the Great Khagan Kubrat with the Emperor Heraclius August Flavius, whose body was buried in a grave in Pereshchepino, and his head with a crown – in Constantinople in the Church of All Saints, later the name of the Apostles. In the direct senior male line, the family continued Bat Bayan up to Kan Karadjar (the Dark One), aka Emperor Constantine VI the Blind.

Arya–Uslan bore Karadjar two sons, the eldest of them Urus Ugyr Aydar (The Great Horseman Igor), Vol. III, p. 100 [4]. In the same years, according to the Byzantine chronicles, Constantine VI was married to Theodote, who also gave birth to two sons, but died or disappeared in childhood. According to the author's reconstruction of history, the eldest son of the Emperor, named Leo was transported to the Dnieper (Kara) Bulgaria, where he matured, renounced Christianity and became the head of the Khaganate of Russ (819–855). The second son of the Emperor was named Basil the Macedonian and from infancy was allegedly "in captivity" in Danube Bulgaria with his uncle Khan Krum. Only in 836 Basil managed to "escape" to Thrace and settle in Byzantium. This "flight" coincides with the first mention of the Russ military attack on Propontis [5]. According to the author, it is connected with the return of Basil to the throne of the local kingdom of Bithynia and the city of Prusa (the Throne of Russ).

Leo/Aydar founded two dynasties of Russia – the Orthodox Rurik dynasty and the Muslim Saklan dynasty of Volga Bulgaria.

Basil the Macedonian as an adult managed to regain his father's throne in 867 and established the Macedonian dynasty of Emperors of New Rome. The vicissitudes of the reign of Basil were accompanied by the attack of the ships of the Varangians of Russ the Askold and Dir [6], which had no other purpose than to help Basil.

As a result of these dynastic transformations in Greater Bulgaria and Byzantium, two brothers came to power, whose children and descendants were cousins, married and became co–Emperor s of the metropolis – New Rome for two hundred years.

Leo's youngest son named Rurik/Lachin (the holy falcon) had no children for a long time in his marriage to Umila, the sister of the Khazar Khagan Isaac/Izhak. As a result, he remarried to Efanda, the sister of the Prophetic Oleg/Oleg the Seer [7] in 869 or 870, when was born Igor the only son of Rurik. According to the author's reconstruction [1–3], the Prophetic Oleg/Oleg the Seer is the future Emperor Leo VI the Philosopher, and Efanda is one of the three daughters of Basil the Macedonian. After marrying a Roman (Urum) princess, Rurik was proclaimed co–Emperor by Constantine (869–879). Therefore, Constantine is not the son, but the nephew of Basil. Therefore, Igor Rurikovich is the great–nephew of Basil I.

The eldest son of Leo/Aydar, named Djilki/Shilki, after the death of his father in 855, headed the Khaganate of Russ and the whole of Great Bulgaria. In 882 Djilki died, passing power to his son Bat Ugyr (Igor), who ruled in 882–895, Vol. III, pp. 167–168 [4]. Rurik tried to seize power in the state, but Almush / Almysh / Almost / Olma defeated Rurik's troops and sent him into exile in Itil with his two wives, leaving his son Igor hostage in Kiev / Bashtu. Soon Rurik died of grief in Itil. In 882 the Prophetic Oleg appeared in Kiev, who took over the upbringing and guardianship of Igor Rurikovich. The Bulgarian rulers decided to leave Oleg to rule in Kiev. After Bat Ugyr, Almush (895–925/930) ruled in United Bulgaria.

The years of the life of Almysh are 855–925/930. The people of Kiev called him Olma. The PC for the 898 [6] describes the passage of the Ugric through Kiev/Bashtu with the further seizure of the lands of Moravia. Almush's first wife gave birth to sons Ghazan/Kazan/ Kurszan and Arbat/Arpad. The second wife of Almush was called Nushabi, she gave birth to Mikhail Yalkau, Mal and a daughter Zohra, Vol. I, p. 49 [4].

After the death of Basil I, the Emperor Leo/Prophetic Oleg (886–912) came to power. Leo's date of birth is listed as 886, which, in our opinion, is erroneous. According to the author's reconstruction, Leo could have been born around 840 and died at an advanced age, not at 26 years of age. On the mosaic in

the Church of Hagia Sophia, he is depicted as an old man, not a young man. At an advanced age, in an illegitimate marriage from the point of view of the Church, Leo had a son – Constantine VII Porphyrogenitus (905–959). Leo tried to make his son his co–ruler, but Alexander I and the elite of the Empire opposed this act. As a result in 907 Constantinople was again attacked by Russ Varangians led by the Prophetic Oleg [6]. According to the Russian chronicles, Oleg nailed his shield to the gates of Constantinople and concluded a profitable contract with the Emperor. In fact, the Prophetic Oleg and Leo is one person who achieved the right to crown his infant son, who became Emperor in May 908. Our identification of the Prophetic Oleg as Leo the Philosopher is confirmed by the opinion of Academician Shakhmatov and the border stone discovered in Bulgaria, on which the inscription is made that Oleg is the Emperor [8].

After the Rus ' attack on New Rome in 907, the Varangian Guard Corps, consisting of foot soldiers and warships, appeared in Byzantium on Leo's orders. Leo / Prophetic Oleg formed a tradition when an adult ruler takes care of the heir to the throne for many years. So he did with Igor Rurikovich, who became an independent ruler of Russia only after the death of Oleg at the age of 42.

The co–ruler of Leo the Philosopher in 886–912 was Alexander I, whose independent rule lasted about a year (912–913). After that in 913 the young Constantine VII Porphyrogenitus came to power.

In parallel with the intrigues in Constantinople, complex political events developed in Russia, connected with the rule of the senior branch of the Khagan Djilki, his sons and Rurikovich, who tried to create their own state. In fact, the Rurikovich ruled only in the north in Novgorod, and in Kiev–the capital of Kara Bulgaria, the governor of the Khagan sat. The Khagans after the death of Aydar / Russ in 855 were Djilki (855–882), Bat Ugyr (882–895), Almush (895–925/930), Ghazan (925–930), and Mikhail (930–943). Only in 943–945, Igor Rurikovich was able to resolve the issue of obtaining the right to rule independently in Kiev/Bashtu with the new Khagan Muhammad (943–976). However, Igor was soon killed as a result of a conspiracy of his sons, and the first real independent sovereign of Kievan Rus' was a woman – Saint Olga. Therefore, to talk about the existence of the state of Kievan Rus' since the time of the Prophetic Oleg in 882 is a mistake.

During the reign of Khagan Almush, the Khagan's palace, called Olmin Dvor, appeared in Kiev/Bashtu, which was a landmark of the city until the fire of the Tatar–Mongol invasion in 1240.

Accordingly Igor Rurikovich at the beginning of the X century was listed as a Prince and a major Voivode, and not the Grand Prince of Kievan Rus'. The ruler was Almush, his elder cousin. This is evidenced by the data from the book of Ahmad ibn Fadlan [9], who headed the Great Embassy of Baghdad to Volga Bulgaria and Bashtu/Kiev in 921–922. The participants of the Embassy visited the Volga and the Dnieper, visited Kiev and described its customs and rulers. They met with Khagan Almush in Kiev, but were unable to convince him to immediately convert to Islam, although the elite of Great (United) Bulgaria made this choice. The book goes into many details, which we will refer to below. All these facts are confirmed by the chronicle of the Djagfar Tarikhy of Volga Bulgaria [4].

So, at the beginning of the X century, the head of the Varangian Guard and fleet, Roman I Lekapenos, appeared in Constantinople. In the XIX century, historians took for granted the falsification of Armenians that Romanos I Lekapenos was an Armenian from the peasants. How a farmhand from the mountains could become a commander and admiral of the Russ Varangians? In fact, the Russ Varangians were commanded by Igor Rurikovich, the nephew of Emperor Leo the Philosopher/ Prophetic Oleg. Igor was considered the prince of Novgorod and the northern lands, and also visited Kiev, where Almush ruled.

Let us explain the origin of the nickname Lekapenos. It comes not from the name of the city or locality of Lakapa, which does not exist in Anatolia, but from the Turkic patronymic of Igor – Lachini, after his father Rurik/Lachin/The Falcon. Patronymic Lachini moved to Lakapenos/Lecapenos, because the letter "h" is not in the Latin or Greek language. Therefore, the nickname has many transcriptions – Lecapenos, Lekapenes or Lakapenos.

We identified Igor and Romanos, who lived in the same time (970–945/949), as one historical person [1,2]. Igor Rurikovich was a Christian, because coins from the time of his reign have been preserved, which depict a falcon (Rurik's totem) with a cross on its head. Igor and Romanos were married twice and had several children. Igor's first wife was Prekrasa [7], not Olga. They were married in 903, and Elena was born first. In Constantinople, the Princess was called Theodora, the daughter of the patrician Nikita. The couple had three children–Elena, Gleb and Theophylact, possibly another daughter. It is believed that Theodora died in 922. However, we believe that Theodora was exiled by Olga, Igor's new wife, in 922. According to the Bulgarian chronicles [4], Olga / Uldjay Anatyshka was the wife of Hud Anatysh, but in 922 was captured by Igor after the murder of her husband. Perhaps Anatysh does the word Dane. In the same year, she gave birth to her only son Svyatoslav, whom the Bulgars called Barys. Information about Prince Barys is confirmed by the Arabic chronicle [9] and the Bulgarian source [4]. In 925 an Arab doctor cured of the disease Barys /Svyatoslav, having made him promise not to accept Christianity. The same source claims that Igor's first wife hated Olga and became the wife of Mal, Igor's great–nephew. She demanded the execution of Igor in 945 or in 948/949 by means of two bent birches that tore the former Emperor in half, Vol. I, p. 86 [4] and PC [6].

Historiography attributes to Romanos I only 6 children is 1daughter and 5 sons, which is wrong. In fact, he had 3 sons: Gleb/Constantine, Theophylact, and Svyatoslav/Stefan. Christopher and Basil Lekapenos was the cousin and nephew second cousin of the Emperor.

Igor/Romanos first took custody of his nephew, Emperor Constantine VII Porphyrogenitus, after Leo/Oleg's death in 912. Thus, he continued the practice of guardianship of the young ruler, imposed on

him by Oleg/Leo. As a result, he promoted the wedding of his daughter Helena and Constantine VII in 919. The result of the intrigue was the receipt of the Romanos/Igor received the title of co–Emperor in 920. Elena lived a long life, gave birth to the heir to the throne, Romanos II the Younger, in 922, not 938, and died in 961.

Prince Gleb was identified [1–3] with the co–Emperor Constantine (924–945). In the Russian chronicle [7] there is a description of his murder by his brother Svyatoslav around 945. The Bulgar Code [4] also confirms the existence of the Russian Bek Gali/Galib. Constantine/Gleb was married twice. In 940 he remarried to Theophano Mamas, who gave birth to a son, Romanus, in the same year. We identify [2] Theophano Mamas with Malusha/Malka, daughter of Mal, and Romanos with Prince Vladimir/Volodimir. At birth, baptism, and accession to the throne, the rulers of that time received several names – Russian, Bulgarian, and Greek/Latin.

Information about Theophylact (917–956) is available only in Byzantine sources [11]. The child was castrated by his father. On February 6, 936 Theophylact was declared Patriarch of Constantinople. In 956, the Patriarch died in a fall from a horse.

The youngest son Svyatoslav / Stefan of the elderly Igor and Olga was born in 922 [2]. From birth, he developed an ailment that could not be cured by Roman and Russian doctors. Only in the 925 did a Muslim doctor help him. After that Svyatoslav/Barys remained a Tengrism/Vedic for the rest of his life. The information of the PC [6] that Svyatoslav was a child in 945 is erroneous. Apparently, there we are talking about Vladimir, who was 5 years old. Svyatoslav in 924 was proclaimed co–Emperor of Romanos I Lekapenos, as was his elder brother Gleb. Svyatoslav's throne name is Stefan. In the rank of Emperor, he lived until 945, when the Lekapenoses were expelled from New Rome. Svyatoslav was a brave and skilled warrior, participated in many battles and campaigns, in particular, led the combined forces of Russia, Bulgaria and Byzantium in the 960s, when he defeated the Khazar Khaganate. Svyatoslav died on the rapids of the Dnieper in 972. He was captured by Kura Khan and beheaded for not paying several measures of honey for travel, Vol. I, page 100 [4]. From the head of Svyatoslav Kura Khan made a bowl for baal (a drink made of honey). This cup was used for several hundred years for ritual purposes, including the accession to the throne of the next khan of Volga Bulgaria and the Golden Horde.

According to the author's reconstruction of the history [1–3], Almush (855–925 /930) is identified with the Emperor Christopher Lekapenos, reign (921–931). Christopher is not the son, and the older cousin of Romanos I Lekapenos. This fact is a priori confirmed by the information [10], according to which Christopher's wife was Sophia, the daughter of the patrician Nikita and the sister of Theodora, the wife of the Emperor Romanos I Lekapenos. According to the Bulgarian chronicles [4], the second wife of Christopher/Almush was Nushabi/Sofia, who gave birth to the co–Emperor s Mikael/Mikhail, Mal/Romanos and daughter Zohra/Maria/Irene, the future wife of the Bulgarian Tsar Peter I, Vol. I, p. 49 [4]. The years of life, origin, regions of residence, dynastic ties and influence on the surrounding world of the historical figures in question indicate that the figures of Great (United) Bulgaria and Russ occupied imperial posts in New Rome. The reality of the historical personality of Almush and his children, as well as the princes of Russia, is also confirmed by the Arabic chronicle [9].

Analysis of the period of the life of Emperor Christopher Lekapenos and his many children refute the well–established false stereotype that he was the son of Romanos I Lekapenos and in a short life managed to have three children. On the contrary, according to the Bulgarian chronicles [4] Almush / Christopher had five children (4 sons and 1 daughter) from two wives. There are several important points that allow us to clearly identify Almush as Christopher: the marriage with sister of wife of Romanos/Igor, years of life and "early" death in 931 and the daughter Zohra/Maria/Irene marriage to Peter I. An Arab source [9] confirms that Almush ruled in Kiev/Bashtu, he had sons Mal and Mikhail and a younger daughter Zohra, and the eldest daughter was abducted for marriage by the Khazar Khagan Aaron II, but died without accepting this marriage. Almush's children son Mal and daughter Zohra were held captive in Khazaria until 927 then returned to Kiev/Bashtu, and the daughter married the Bulgarian Tsar Peter I. The date of death of Almush/Christopher needs to be clarified. According to Bulgar sources [4], he could have died in 925, but there is evidence of his death in 930, since the reign of his son Ghazan (925–930) may have been in Hungary/Avars, not in a United Bulgaria. His second son Michael began to rule in 930 and is considered Baltavar/Emperor [4]. Therefore, the date of Christopher's death as 931 looks too high. We suggest that the date of Almush/Christopher's death is 930.

Let's move on to the children of the Emperor Christopher. The eldest son of Christopher /Almush named Arbat/Arpad was at enmity with his father, Vol. III, page 101 [4]. He did not accept Christianity and the policy of involving the Ugrians in the affairs of Byzantium as a result he led the exodus of the Ugrians/Magyars in 895 and went to Avars, where he founded the Kingdom of Hungary [4, 12] and the Arpad dynasty.

The second son of Christopher/Almush named Ghazan/Kursan was appointed co–ruler of Hungary by his father/Accidents together with Arbat/Arpad in 925–930. It is obvious that the chronology of the first rulers of Hungary is erroneous and should be guided by the Bulgarian chronicles as the primary source [4]. Ghazan like Arbat were not co–Emperor s of New Rome, because they had their own Kingdom, and they did not accept Christianity as a condition for obtaining the Imperial title. However, Ghazan/Kursan has the son Talib, the grandson of Almush, who became the Minister of the United Bulgaria in 960, and in the period 976–981 was considered the sole Khan, Vol. III, pp. 167–168 [4]. Talib had no family and no children. After the death of Talib in 981, Timar Mumin, the son of Mohammed, came to power in United Bulgaria, Vol. I, p. 95 [4]. The fate of Talib is completely intertwined with the deeds of the Minister Basil Lekapenos [2,4],

known as the eunuch Basil. Historians consider him an illegitimate son of the Emperor Romanos I Lekapenosus. Basil was ruled by Byzantium in 945–985. The date of Basil's birth is 925, died around 985. Shortly after 945, after the castration of Basil, Emperor Constantine VII appointed him Parakimomen – head of the government [13]. We consider Talib and Basil Lekapenos to be one historical person [2].

The third son of Christopher/Almush from the second wife, Nushabi/Sofia, was Yalkau Mikael/Mikhail, Vol. I, p. 49 [4,9]. Mikael ruled in 930–943. He died during a ritual horse race due to intoxication in 943. At full gallop, his horse stumbled Baltavar fell to his death, Vol. I, pp. 81–82 [4]. Mikhail's reign was marked by the prosperity of a United Bulgaria. He had to die before the expulsion Lecapenus from Constantinople. Co–Emperor Michael Lekapenosus reigned in 931–945 the date of death of Magister Officiorum is "unknown". We identify Michael and Michael as one historical person [2].

The younger children of Christopher/Almush from the second wife Nushabi/Sofia had a daughter Zohra/Maria/Irene and son Mal/Romanos. The name Mal is most likely a nickname from the word small, junior. According to the Bulgarian chronicle and an Arab source [4, 9], Mal and Zuhra were held hostage by the Khazarian Khagan Aaron II from childhood. They managed to free themselves not earlier than the mid of 920s, when Zohra was married to Peter I, Vol. I, pp. 54–55 [4]. According to the Byzantine chronicles, the daughter of Maria/Irene of the Emperor Christopher was also married to Peter I in 927, which indicates the identity of the personalities of the Volga–Bulgarian Princess and the Roman Princess, as well as their father.

Prince Mal is identified by us with Romanos Lekapenos, the son of the Emperor Christopher/Almush, in detail in the article [2]. Mal/Romanos had numerous cross–links with the Rurikovich and Lekapenos. There is information about it in the Bulgarian chronicle [4] and the Arabic source [9]. Romanos I Lekapenos was considered co–Emperor, but Caesar in 927–945. The dates of birth and death are unknown in Byzantine sources. According to the Russian chronicles [6,7] and the Bulgars [4], he was the cause of the death of Igor Rurikovich / Romanos I Lekapenos. Putting together all the information, we claim that Mal / Romanos was a participant in a conspiracy against his uncle Igor/Romanos, after losing power in Constantinople to the Lekapenos in 943–945, was also married to his former wife, Prekrasa/Theodora, and demanded a wedding with his second wife Olga, after the death of his uncle. However, the Byzantine chronicles are silent about his future fate, but Russian and Bulgarian sources claim that his family remained in honor and the children became members of the elite of Russia. His the son Dobrynya received the post of Voivode of Great Novgorod, and the daughter Malka/Malusha became the wife of Gleb/Constantine Lekapenos, who gave birth to the heir of the Rurik dynasty – Vladimir. After the murder of Gleb/Constantine Lekapenos by his brother Svyatoslav/Stephen in 945, she became the mistress or wife of her husband's murderer, and Vladimir was adopted by him.

Malka/Malusha is identified by us [1,2] with Theophano Mamas, who gave birth to a son Romanos/Vladimir in 940. After the civil war of Russ and Byzantium in 941–944 [14], which ended with the expulsion of the Lekapenoss by paying tribute and concluding a favorable treaty with Russ (Igor, Gleb, Svyatoslav, Mal, Malusha, Mikhail, Vladimir, etc. [6,7]), the dynasty was interrupted. Then Vladimir marries his cousin Anna Porphyrogenita and decades later received the Title co–Emperor of his cousin Constantine VIII with the throne name and godfather name Basil.

The civil war between the Lekapenoses and the Macedonian dynasty continued in 945 with internal strife within the Lekapenose clan and Russ. Sons Gleb / Constantine and Svyatoslav/Stefan will go against Father Igor/Romanos, apparently accusing him of failing to retain power in New Rome. Gleb and Svyatoslav were supported by their cousin Mal/ Romanos. As a result, Igor and his army went to the Principality of Mal three times to demand tribute, but the last time he was captured and killed. The tragedy continued with the murder of Gleb by his brother Svyatoslav. The wife of Gleb is Malusha /Feofano became the mistress or wife of Svyatoslav/Stephen and she was forced to serve as a housekeeper to her great–aunt Princess Olga. Son Vladimir was adopted by Svyatoslav after 945. We have made these conclusions as a result of analysis information from the Russian chronicles [6,7], the Bulgar chronicle [4] and Byzantine sources.

Princess Olga visited Constantinople several times 12 years after the civil war in 955–957. Constantine VII Porphyrogenitus offered Olga to become co–Empress [15], but she remembering the last war wisely refused. This fact is another proof of the kinship relations of the Macedonian dynasty and Russ–Rurikovich.

The next proof was the war of Russ, Byzantium and Bulgar with the Khazar Khaganate in the 960s. According to the Bulgarian source [4], the war against Khazaria was organized by Basil Lekapenos, who was the Minister of Byzantium and the de facto ruler of the state with a break in 959–963. He paid several tons of gold to his cousin Svyatoslav for the organization of the army, which included the Varangians, Finno–Ugric tribes of Russ, tribes from Central Asia and Volga Bulgaria, supported by heavy cavalry and siege engines of Byzantium. The war ended with the defeat of the Khazar Khaganate.

At this time, Princess Olga organized a wedding between her grandsons Vladimir and Anna Porphyrogenita, which once again confirms the blood ties of the Macedonian dynasty and Russ. The young Emperor Romanos II and then Constantine VIII were under the tutelage and influence of the Minister Basil Lekapenos, while Vladimir/Basil II (940–1015) did not gain strength and power in Russia and in 985 overthrew Basil Lekapenos, his older cousin.

Vladimir/Basil II actively participated in the wars with the Danube Bulgarians, showed unheard–of cruelty and won several victories, putting the Bulgarians in dependence on Byzantium. For his exploits, he received the nickname of the Bulgar Slayer. Grand Prince Vladimir took part in the suppression of

the revolt of part of the Byzantine elite under the leadership of Bardas Phokas and Bardas Skleros against his own rule and the rule of Constantine VIII in 988–991. In 988 he besieged Chersoneses and killed the ruler of the city with his wife [6,7], taking their daughter prisoner. In 989 Vladimir/Basil II defeated Bardas Phokas at Abydos, and then in 991 put an end to Bardas Skleros, placing him under arrest in Thrace. Under him, the guard corps of the Varangians of Russ in the number of 6000 soldiers regained strength and influence in Byzantium. According to the authors ' estimates, in the Byzantine Empire of that time, the Russian diaspora of at least 30 thousand people lived in the area of Blachernae. Thus, after the removal of the Lekapenoses from power, in the period 985–1015, the co–Emperor of New Rome again became a representative of the family of Russ – Vladimir/Basil II.

After the death of Constantine VIII in 1028, his daughters Zoe and Theodora remained in power in Byzantium. Competitors of the Macedonian dynasty tried to usurp power in the Empire. As a result Yaroslav the Wise (978–1054), at an advanced age in 1042 married the widowed Zoe Porphyrogenita, his cousin. Yaroslav received the throne name of Constantine Monomachos [1–3]. He apparently tried to make one of his son is co–Emperor. The opponents of the Macedonian dynasty conspired against the Prince. Consequently another Russ–Byzantine War in 1043 occurred [14]. It should be noted that virtually all the wars of Russ with Byzantium are connected with the confirmation of the right of the Kings and Princes of the Ugrians of the United Bulgaria to the throne of New Rome. Byzantium claimed that the Russ Vikings lost the war, but was eventually signed another peace Treaty and the Russian Prince Vsevolod married a niece of Constantine Monomachos, whose name is not known (Anastasia, Irene, Anna or Maria, 1030–1067). In a dynastic marriage, the heir to the throne, Vladimir Monomachos (1043/1053–1125), was born, who was no longer able to take the throne of New Rome.

Let's summarize our research and put the data on the rulers of the Macedonian dynasty and the Lekapenos dynasty in the Table No. 1. The Family tree of the Flavians, the Macedonian dynasty and the Lekapenos – Rus – Rurikovich dynasty will be depicted in the Figure No. 1.

The Table No. 1.

The Emperors, co-Emperors, and Minister of the Macedonian Dynasty (867–1055) and the Lekapenos Dynasty (920–945, gray background), and the Ugric Kings.

No.	Emperor	Rule	Live	Ugric Kings	Rule	Live
1	Constantine VI Blind Flavius	776 – 780 780 – 797	771 – 805	Khan Karadjar	787 – 805/813	771 – 805/813
2				Leo, Urus Ugyr Aydar	819 – 855	796 – 855
3	Basil I Macedonian	867 – 886	805/811 – 886			
4	Constantine	869 – 879	? – 879	Rurik / Lachin	862 – 879/822	822 – 879/882
5	Leo VI the Wise	886 – 912	866 – 912	Oleg the Seer, Salakhbi	879/822 – 912	?/840 – 912
6	Alexander I	912 – 913	870 – 913			
7	Constantine VII	913 – 959	905 – 959			
8	Romanos I Lecapenos	920 – 944	870 – 948	Igor/Ugyr Lachini	912– 945/49	870–945/49
9	Helena Lecapena	919 – 959	910 – 961	Helena, Igor’s daughter	? – ?	903 – 961
10	Christopher Lecapenos	921 – 931	? – 931	Almush, son of Djilki	895 – 925/30	855 – 925/30
11	Constantine Lecapenos	924 – 945	? – 946/948	Gleb / Galib, son of Igor	? – ?	905 – 945
12	Stephen Lecapenos	924 – 945	? – 963	Svytoslav, son of Igor	945–969/72	922 – 972
13	Romanos Lecapenos	927 – 945	? – 946	Mal, son of Almysh	? – ?	900 – 946/49
14	Maria (Irene) Lecapena	Wife of Peter I (927)	? – ?	Zohra, Almysh daughter	Wife of Peter I (927)	? – ?
15	Michael Lecapenos	931 – 945	? – ?	Michaiel, son of Almysh	930– 943/945	? – 943/945
16	Basil Lecapenos, Minister	945 – 985	925 – 985	Talib, Almysh grandson	960 – 981 Vizier	925 – 981

17	Romanos II Junior	959 – 963	922 – 963			
18	Basil II Bulgar Slayer	960/976 – 1025	958–1025	Basil, Vladimir I	978–1015	940 –1015
19	Constantine VIII	962/1025–1028	960–1028			
20	Zoe	1028–1050	978–1050			
21	Constantine IX Monomachos	1042–1055	? – 1055	Yaroslav the Wise	1016–1054	978 –1054
22	Theodora III	1055–1056	984–1056			

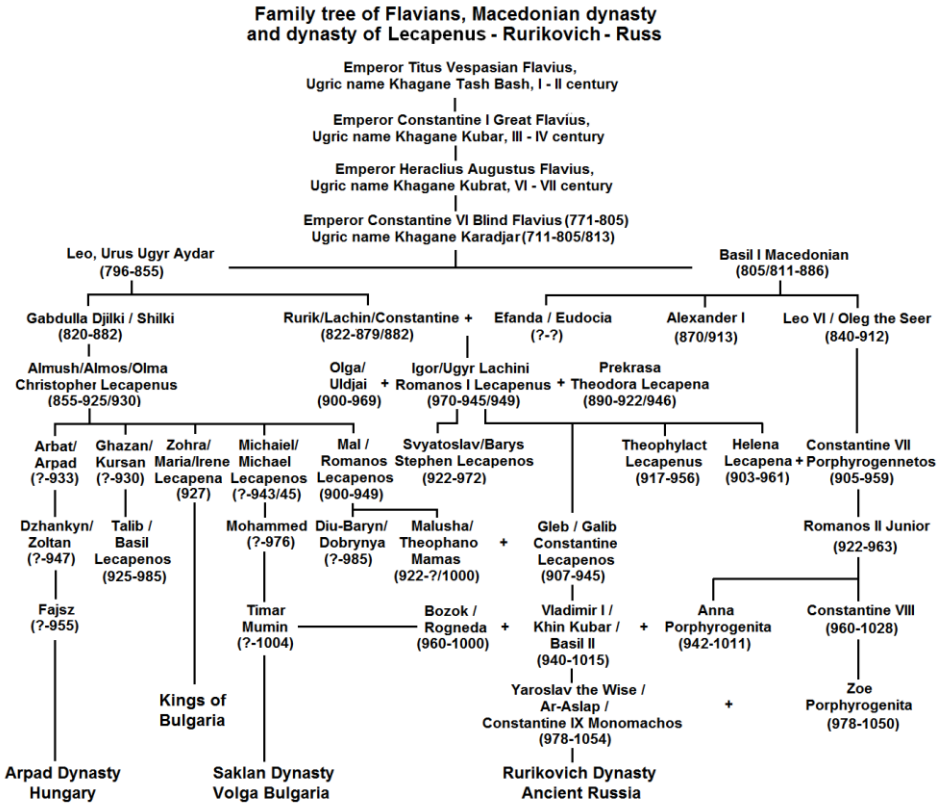

The Figure No. 1.

Основной материал статьи: В своих ранних работах [1–3] мы доказали, что сабинский род Флавиев относится к этническим уграм, гаплогруппа N1и происходит с Поволжья. В частности мы отождествили Великого Кагана Кубрата с императором Ираклием, тело которого было погребено в могиле в Перещепино, а голова с короной – в Константинополе в Церкви Всех Святых, позднее название Церкви Апостолов. По прямой старшей мужской линии род продолжил Бат Баян вплоть до Кана Караджара (Темного), он же император Константин VI Слепой.

Арья-Услан родила Караджару двух сыновей, старший из них Урус Угыр Айдар (Великий Всадник Игорь), III том, стр. 100 [4]. В те же годы согласно византийским хроникам, Константин VI был женат на Феодоте, также родившей двух сыновей, но умерших или исчезнувших в детстве. По авторской реконструкции истории, старший сын императора по имени Лео был перевезен в Днепровскую (Кара) Болгарию, где возмужал, отказался от христианства и стал главой Каганата Руси (819–855). Второй сын императора получил имя Василий Македонянин и с младенчества якобы находился «в плену» в Дунайской Болгарии у своего дяди хана Крума. Лишь в 836 году Василию удалось «бежать» во Фракию и обосноваться в Византии. Это «бегство» совпадает с первым упоминанием военного нападения Руси на Пропонтиду [5]. По мнению автора, оно связано с возвращением Василия на престол местного царства Вифиния и города Прусы (Престол Руси).

Лео/Айдар основал две династии Руси – православную Рюриковичей и мусульманскую Сакланскую династию Волжской Болгарии.

Василий Македонянин в зрелом возрасте сумел вернуть трон отца в 867 году и учредил Македонскую династию императоров Нового Рима. Перипетии воцарение Василия сопровождались нападением кораблей варягов Руси Аскольда и Дира [6], которые не имели иных целей, кроме помощи Василию.

В результате этих династических преобразований в Великой Болгарии и Византии пришли к власти два родных брата, дети и потомки которых находились в двоюродном родстве, вступали в браки и становились со-императорами метрополии – Нового Рима в течение двухсот лет.

Младший сын Лео по имени Рюрик/Лачин (священный сокол) долгое время не имел детей в браке с Умилой – сестрой хазарского кагана Исаака/Ицхака. В результате он вторично женился на Ефанде, сестре Вещего Олега [7] в 869 или 870 году, когда родился Игорь единственный сын Рюрика. Согласно авторской реконструкции [1–3], Вещий Олег это будущий император Лео VI Философ, а Ефанда одна из трех дочерей Василия Македонянина. После вступления в брак с римской (урумской) княжной Рюрик был провозглашен со-императором Константином (869–879). Поэтому Константин не сын, а племянник Василия Македонянина. Следовательно, Игорь Рюрикович это внучатый племянник Василия I.

Старший сын Лео/Айдара по имени Джилки/Шилки после смерти отца в 855 году возглавил Каганат Руси и всю Великую Болгарию. В 882 году Джилки умер, передав власть сыну Бат Угыру (Игорю), который правил в 882–895 годах, III том, стр. 167–168 [4]. Рюрик попытался захватить власть в государстве, но Алмуш/Алмыш/Алмош/Ольма разбил войска Рюрика и отправил его в изгнание в Итиль с двумя женами, оставив сына Игоря в заложниках в Киеве/Башту. Вскоре Рюрик от горя умер в Итиле. В 882 году в Киеве появился Вещий Олег, взявший на воспитание и опеку Игоря Рюриковича. Булгарские правители решили оставить Олега княжить в Киеве. После Бат Угыра в Объединенной Болгарии правил Алмуш (895–925/930).

Годы жизни Алмуша 855–925/930 года. Киевляне его звали Ольма. В ПВЛ за 898 год [6] описано прохождение угров через Киев/Башту с дальнейшим захватом земель Моравии. Первая жена Алмуша родила сыновей Газана/Казана/Курсана и Арбата/Арпада. Вторую жену Алмуша звали Нушаби, она родила Ялкау Михаила, Мала и дочь Зухру, I том, стр. 49 [4].

После смерти Василия I к власти пришел император Лео/Вещий Олег (886–912). Дата рождения Лео указана как 886 год, что, на наш взгляд, ошибочно. Согласно авторской реконструкции, Лео мог родиться около 840 года и принять смерть в преклонном возрасте, а не в 26 лет от роду. На мозаике в храме Святой Софии он изображен стариком, а не юношей. В почтенном возрасте в незаконном с точки зрения церкви браке, у Лео родился сын – Константин VII Багрянородный (905–959). Лео попытался сделать сына своим соправителем, но Александр I и элита империи воспротивились этому акту. В результате в 907 году на Константинополь вновь напали русские варяги во главе с Вещим Олегом [6]. Согласно русским летописям, Олег прибил свой щит к вратам Константинополя и заключил выгодный договор с императором. На самом деле Вещий Олег и Лео это одно лицо, который добился права короновать своего малолетнего сына, ставшего императором в мае 908 года. Наша идентификация Вещего Олега как Лео Философа подтверждается мнением академика Шахматова и обнаруженным в Болгарии пограничным камнем, на котором сделана надпись, что Олег – император [8].

После нападения Руси на Новый Рим в 907 году в Византии по приказу Лео появился варяжский гвардейский корпус, состоящий из пеших воинов и боевых кораблей. Лео/Вещий Олег сформировал традицию, когда взрослый правитель опекает наследника трона долгие годы. Так он поступил с Игорем Рюриковичем, который стал самостоятельным правителем Руси только после смерти Олега в возрасте 42 года.

Соправителем Лео Философа в 886–912 годы был Александр I, независимое правление которого длилось около года (912–913). После чего к власти в 913 году пришел малолетний Константин VII Багрянородный.

Параллельно интригам в Константинополе, на Руси развивались сложные политические события, связанные с правлением старшей ветви кагана Джилки, его сыновей и Рюриковичей, пытавшихся создать своё собственное государство. Фактически Рюриковичи правили только на севере в Новгороде, а в Киеве – столице Кара Болгарии, сидел наместник кагана. Каганами после смерти Айдара/Руси в 855 году были Джилки (855–882), Бат Угыр (882–895), Алмуш (895–925/930), Казан (925–930) и Михаил (930–943). Только в 943–945 годах Игорь Рюрикович смог решить вопрос с получением права самостоятельного правления в Киеве/Башту с новым каганом Мухаммедом (943–976). Однако Игорь вскоре был убит в результате заговора сыновей, и первым реальным независимым государем Киевской Руси стала женщина – Святая Ольга. Поэтому говорить о существовании государства Киевская Русь со времен Вещего Олега в 882 году – ошибка.

В период правления кагана Алмуша в Киеве/Башту появился дворец кагана, называемый Ольмин Двор, который был достопримечательностью города вплоть до пожара Татаро-монгольского нашествия в 1240 году.

Соответственно, Игорь Рюрикович в начале X века числился князем и крупным воеводой, а не Великим Князем Киевской Руси. Правителем был Алмуш, его старший двоюродный брат. Об этом говорят данные из книги Ахмеда ибн-Фадлана [9], возглавившего Великое Посольство Багдада в Волжскую Болгарию и Башту/Киев в 921–922 годах. Участники Посольства побывали на Волге и Днепре, посетили Киев и описали его обычаи и правителей. С каганом Алмушем они встречались в Киеве, но не сумели убедить его немедленно принять Ислам, хотя элита Великой (Объединенной) Болгарии сделала этот выбор. В книге говорится о многих деталях, на которые мы будем ссылаться ниже. Все эти факты подтверждаются летописью Джагфар Тарихы Волжской Болгарии [4].

Итак, в начале X века в Константинополе появляется глава варяжской гвардии и флота – Роман Лакапин. В XIX веке историки приняли на веру фальсификацию армян, что Роман Лакапин это армянин из крестьян. Каким образом батрак с гор смог стать командиром и адмиралом русских варягов? На самом деле, русскими варягами командовал Игорь Рюрикович, племянник императора Лео Философа/Вещего Олега. Игорь считался князем Новгорода и северных земель, а также бывал в Киеве, где правил Алмуш.

Поясним возникновение прозвища Лакапин. Оно проистекает не из названия несуществующего в Анатолии города или местности Лакапа, а от тюркского отчества Игоря – Лачини, по имени отца Рюрик/Лачин/Сокол. Отчество Лачини перешло в Лакапин/Лекапен, т.к. буквы «ч» нет в латинском или греческом языке. Поэтому прозвище имеет множество транскрипций – Lecapenos, Lekapenes или Lakapenos.

Мы отождествили Игоря и Романа, которые жили в одни годы (970–945/ 949), как одно историческое лицо [1,2]. Игорь Рюрикович был христианином, т.к. сохранились монеты времен его правления, на которых изображен сокол (тотем Рюрика) с крестом на голове. Игорь и Роман были дважды женаты и имели несколько детей. Первой женой Игоря была Прекраса [7], а не Ольга. Они поженились в 903 году, первой родилась Елена. В Константинополе Прекрасу звали Феодора [10], дочь патриция Никиты. У пары были трое детей – Елена, Глеб и Феофилакт, возможно еще одна дочь. Считается, что Феодора умерла в 922 году. Однако мы полагаем, что Феодора была изгнана Ольгой – новой женой Игоря в 922 году. Согласно булгарским хроникам [4], Ольга/Ульджай Анатышка была женой Худа Анатыша, но в 922 году попала в плен к Игорю после убийства её мужа. Возможно, Анатыш означает слово датчанин. В том же году она родила единственного сына Святослава, которого булгары звали Барыс. Информацию о князе Барысе подтверждает арабская хроника [9] и булгарский источник [4]. В 925 году арабский врач вылечил от недуга Барыса/Святослава, взяв с него обещание не принимать христианство. Тот же источник утверждает, что первая жена Игоря ненавидела Ольгу и стала женой Мала, двоюродного племянника Игоря. Она потребовала казнить Игоря в 945 или в 948/949 году посредством двух согнутых берез, которые разорвали бывшего императора пополам, I том, стр. 86 [4] и ПВЛ [6].

Историография приписывает Роману I всего 6 детей – 1 дочь и 5 сыновей, что ошибочно. На самом деле у него было 3 сына: Глеб/Константин, Феофилакт и Святослав/Стефан. Христофор и Василий Лакапин были двоюродным братом и троюродным племянником императора.

Игорь/Роман первым делом взял опекунство над своим племянником – императором Константином VII Багрянородным после смерти Лео/Олега в 912 году. Тем самым он продолжил практику опеки молодого правителя, навязанную ему самому Олегом/Лео. В результате он способствовал свадьбе своей дочери Елены и Константина VII Багрянородного в 919 году. Итогом интриги стало получение Романом/Игорем титула императора-соправителя в 920 году. Елена прожила долгую жизнь, родила наследника престола Романа II Младшего в 922 году, а не 938 году, и умерла в 961 году.

Князя Глеба мы отождествили [1–3] с соимператором Константином (924–945). В русской летописи [7] есть описание его убийства братом Святославом около 945 года. Булгарский свод [4] также подтверждает существование русского бека Гали/Галиба. Константин/Глеб был дважды женат. В 940 году он вторично женился на Феофано Мамас, родившей сына Романа в том же году. Мы отождествляем [2] Феофано Мамас с Малушей/Малкой, дочерью Мала, а Романа с князем Владимиром/Володимиром. При рождении, крещении и вступлении на престол правители того времени получали несколько имен – русское, булгарское и греческое/латинское.

Сведения о Феофилакте (917–956) есть только в византийских источниках [11]. Ребенок был оскоплен отцом в детстве. 6 февраля 936 года Феофилакт был объявлен Константинопольским Патриархом. В 956 году Патриарх погиб при падении с лошади.

Младший сын Святослав/ Стефан немолодого Игоря и Ольги родился в 922 году [2]. С рождения у него развился недуг, который не могли вылечить римские и русские врачи. Лишь в 925 году ему помог мусульманский врач. После этого Святослав/Барыс остался на всю жизнь тенгрианцем. Сведения ПВЛ [6] о том, что в 945 году Святослав был ребенком ошибочны. Видимо, там речь идет о Владимире, которому было 5 лет. Святослав в 924 году был провозглашен соимператором Романа I Лакапина, как и старший брат Глеб. Тронное имя Святослава – Стефан. В ранге императора он прожил до 945 года, когда Лакапины были изгнаны из Нового Рима. Святослав был храбрым и умелым воином, участвовал во многих сражениях и походах, в частности руководил объединенными войсками Руси, Булгара и Византии в 960-х годах, когда он разгромил Хазарский Каганат. Погиб Святослав на порогах Днепра в 972 году. Его захватил в плен Кура Хан и отрубил голову за неуплату нескольких мер мёда за проезд, I том, стр. 100 [4]. Из головы Святослава Кура Хан сделал чашу для баала (напиток из мёда). Эта чаша несколько сотен лет использовалась для ритуальных целей, в том числе при вступлении на престол очередного хана Волжской Болгарии и Золотой Орды.

Согласно авторской реконструкции истории [1–3], Алмуш (855–925 /930) отождествляется с императором Христофором Лакапином, правление (921–931). Христофор это не сын, а старший двоюродный брат Романа I Лакапина. Этот факт априори подтверждается информацией [10], согласно которой женой Христофора была София, дочь патриция Никиты и сестра Феодоры, жены императора Романа I Лакапина. Согласно булгарским хроникам [4], второй женой

Христофора/Алмуша была Нушаби/София, родившая со-императоров Микаэла/Михаила, Мала/Романа и дочь Зухру/Марию/Ирину, будущую жену болгарского царя Петра I, I том, стр. 49 [4]. Годы жизни, происхождение, регионы проживания, династические связи и влияние на окружающий мир у рассматриваемых исторических фигур говорят о том, что деятели Великой (Объединенной) Болгарии и Руси занимали императорские посты в Новом Риме. Реальность исторической личности Алмуша и его детей, а также князей Руси подтверждается также арабской хроникой [9].

Анализ периода жизни императора Христофора Лакапина и множество его детей опровергают устоявшийся ложный стереотип, что он был сыном Романа I Лакапина и за короткую жизнь успел обрести трех детей. Напротив, по булгарским хроникам [4] у Алмуша/Христофора было пять детей (4 сына и 1 дочь) от двух жен. Есть несколько важнейших моментов, позволяющих однозначно идентифицировать Алмуша как Христофора: брак с сестрой жены Романа/Игоря, годы жизни и «ранняя» смерть в 931 году и выдача замуж за Петра I дочери Зухры/Марии/Ирины. Арабский источник [9] подтверждает, что Алмуш правил в Киеве/Башту, у него были сыновья Мал и Михаил и младшая дочь Зухра, а старшая дочь была похищена для замужества Хазарским Каганом Аароном II, но погибла, не приняв этот брак. Дети Алмуша сын Мал и дочь Зухра были в плену в Хазарии до 927 года, затем вернулись в Киев/Башту, а дочь вышла замуж за болгарского царя Петра I. Дата смерти Алмуша/Христофора нуждается в уточнении. По булгарским источникам [4] он мог умереть в 925 году, но есть данные о его смерти в 930 году, т.к. правление его сына Газана (925–930) могло быть в Венгрии/Аварии, а не в Объединенной Болгарии. Второй его сын Михаил начал править в 930 году и считается балтаваром/императором [4]. Поэтому дата смерти Христофора как 931 год выглядит завышенной. Мы предлагаем считать датой смерти Алмуша/Христофора 930 год.

Перейдем к детям императора Христофора. Старший сын Христофора/ Алмуша по имени Арбат/Арпад враждовал с отцом, III том, стр. 101 [4]. Он не принял христианство и политику вовлечения угров в дела Византии, в результате он возглавил исход угров/мадьяр в 895 году и ушел в Аварию, где основал Венгерское королевство [4,12] и династию Арпадов.

Второй сын Христофора/Алмуша по имени Газан/Курсан был назначен отцом соправителем Венгрии/Аварии совместно с Арбатом/Арпадом в 925–930 годах. Очевидно, что хронология первых правителей Венгрии ошибочна и следует ориентироваться на булгарские хроники, как первоисточник [4]. Газан, как и Арбат, не были со-императорами Нового Рима, т.к. у них было своё собственное царство, и они не принимали христианство, как условие получения императорского титула. Однако у Газана/Курсана был сын Талиб, внук Алмуша, который стал министром Объединенной Болгарии с 960 года, а в период 976–981 годов считался единоличным ханом, III том, стр. 167–168 [4]. Талиб не имел семьи и детей. После смерти Талиба в 981 году, к власти в Объединенной Болгарии пришел Тимар Мумин, сын Мохаммеда, I том, стр. 95 [4]. Судьба Талиба полностью переплетается с деяниями министра Василия Лакапина [2,4], известного как евнух Василий. Историки считают его незаконным сыном императора Романа I Лакапина. Василий управлял Византией в 945–985 годах. Дата рождения Василия это 925 год, умер около 985 года. Вскоре после 945 года, после кастрации Василия, император Константин VII назначил его паракимоменом – главой правительства [13]. Мы полагаем Талиба и Василия Лакапина одним историческим лицом [2].

Третьим сыном Христофора/Алмуша от второй жены Нушаби/Софии, был Ялкау Микаэль/Михаил, I том, стр. 49 [4,9]. Микаэль правил в 930–943 годах. Погиб во время ритуальной скачки, по причине опьянения, в 943 году. На полном скаку его конь споткнулся, балтавар упал и разбился насмерть, I том, стр. 81–82 [4]. Правление Михаила отмечено процветанием Объединенной Болгарии. Он успел умереть до изгнания Лакапинов из Константинополя. Со-император Михаил Лакапин правил в 931–945 годах, дата смерти магистра оффиция (magister officiorum) «неизвестна». Мы отождествляем Микаэля и Михаила как одно историческое лицо [2].

Младшими детьми Христофора/Алмуша от второй жены Нушаби/Софии были дочь Зухра/Мария/Ирина и сын Мал/Роман. Имя Мал, скорее всего, прозвище от слова маленький, младший. Согласно булгарской хронике и арабскому источнику [4,9], Мал и Зухра с детства находились в заложниках у кагана Хазарии Аарона II. Им удалось освободиться не ранее середины 920-х годов, когда Зухра была выдана замуж за Петра I, I том, стр. 54–55 [4]. По византийским хроникам дочь Мария/Ирина императора Христофора была также выдана замуж за Петра I в 927 году, что говорит о тождественности личностей волго-болгарской принцессы и римской царевны, а также их отца.

Царевич Мал отождествляется нами с Романом Лакапином, сыном императора Христофора/Алмуша, подробно в статье [2]. Мал/Роман имел многочисленные перекрестные связи с Рюриковичами и Лакапинами. О нём имеется информация в булгарской хронике [4] и арабском источнике [9]. Роман Лакапин считался не со-императором, но кесарем в 927–945 годах. Даты рождения и смерти в византийских источниках неизвестны. Согласно русским летописям [6,7] и булгарам [4], он явился причиной смерти Игоря Рюриковича/Романа I Лакапина. Собрав воедино всю информацию, мы утверждаем, что Мал/Роман был участником заговора против своего дяди Игоря/Романа после потери власти в Константинополе Лакапинами в 943–945 годах, также был женат на его бывшей жене

Прекрасе/Феодоре и требовал свадьбы с его второй женой Ольгой, после гибели дяди. Однако византийские хроники молчат о его дальнейшей судьбе, но русские и булгарские источники утверждают, что его семья осталась в чести и дети стали членам элиты Руси. Сын Добрыня получил пост воеводы Великого Новгорода, а дочь Малка/Малуша стала женой Глеба/Константина Лакапина, родившей наследника династии Рюриковичей – Владимира. После убийства Глеба/Константина Лакапина братом Святославом/Стефаном в 945 году она стала любовницей или женой убийцы мужа, а Владимир был им усыновлен.

Малка/Малуша отождествляется нами [1,2] с Феофано Мамас, родившей в 940 году сына Романа/Владимира. После гражданской войны Руси и Византии в 941–944 годах [14], закончившейся изгнанием Лакапинов путем выплаты дани и заключения выгодного договора с Русью (Игорь, Глеб, Святослав, Мал, Малуша, Михаил, Владимир и др. [6,7]), династия прервалась. Потом Владимир женится на своей кузине Анне Византийской и через десятки лет получил титул со-императора своего двоюродного брата Константина VIII с тронным и крестным именем Василий.

Гражданская война между Лакапинами и Македонской династией продолжилась в 945 году внутренними распрями внутри клана Лакапинов и Руси. Сыновья Глеб/Константин и Святослав/Стефан пойдут против отца Игоря/Романа, видимо, обвинив его в неспособности удержать власть в Новом Риме. Глебу и Святославу оказал поддержку двоюродный брат Мал/ Роман. В итоге, Игорь с войском три раза ходил на княжество Мала с требованием дани, но в последний раз попал в плен и был убит. Трагедия продолжилась убийством Глеба братом Святославом. Жена Глеба Малуша/ Феофано стала любовницей или женой Святослава/Стефана и была вынуждена служить ключницей своей двоюродной бабке княгине Ольге. Сын Владимир был усыновлен Святославом после 945 года. Эти выводы мы сделали в результате анализа информации из русских летописей [6,7], булгарской летописи [4] и византийских источников.

Княгиня Ольга несколько раз посещала Константинополь спустя 12 лет после гражданской войны в 955–957 годах. Константин VII Багрянородный предлагал Ольге стать со-императрицей [15], но та, помня прошлую войну, благоразумно отказалась. Этот факт является очередным доказательством родственных отношений Македонской династии и Руси – Рюриковичей.

Следующим доказательством стала война Руси, Византии и Булгара с Хазарским каганатом в 960-х годах. Согласно булгарскому источнику [4], войну против Хазарии организовал Василий Лакапин, бывший министром Византии и фактическим правителем государства с перерывом в 959–963 годах. Он заплатил несколько тонн золота своему кузену Святославу за организацию войска, в которое вошли варяги, финно-угорские племена Руси, племена из Средней Азии и Волжской Болгарии, подкрепленные тяжелой конницей и осадными машинами Византии. Война закончилась разгромом Хазарского Каганата.

В это время княгиня Ольга организовала свадьбу между своими внуками Владимиром и Анной Византийской, что еще раз подтверждает кровные связи Македонской династии и Руси. Молодые императоры Роман II и затем Константин VIII были под опекой и влиянием министра Василия Лакапина, пока Владимир/Василий (940–1015) не обрел силу и власть на Руси и в 985 году сверг Василия Лакапина, своего старшего кузена.

Владимир/Василий активно участвовал в войнах с дунайскими болгарами, проявил неслыханную жестокость и одержал несколько побед, поставив болгар в зависимость от Византии. За свои подвиги он получил прозвище Болгаробойца. Великий Князь Владимир принял участие в подавлении восстания части элиты Византии под руководством Варды Фоки и Варды Склира против собственного правления и правления Константина VIII в 988–991 годах. 988 году он осадил Корсунь и убил правителя города с женой [6,7], взяв в плен их дочь. В 989 году Владимир/Василий победил Варду Фоку у Абидоса и затем в 991 году покончил с Вардой Склиром, поместив его под арест во Фракию. При нём в Византии вновь обрел силу и влияние гвардейский корпус варягов Руси в количестве 6000 бойцов. По авторским оценкам в Византии того времени в районе Влахерны проживала русская диаспора в количестве не менее 30 тысяч человек. Таким образом, после отстранения Лакапинов от власти, в период 985–1015 годов со-императором Нового Рима вновь стал представитель рода Руси – Владимир/Василий II.

После смерти Константина VIII в 1028 году, у власти в Византии остались его дочери Зоя и Феодора. Конкуренты Македонской династии попытались узурпировать власть в империи. В результате Ярослав Мудрый (978–1054) в преклонном возрасте в 1042 году женился на овдовевшей Зое, своей кузине. Ярослав получил тронное имя Константин Мономах [1–3]. Он, видимо, пытался сделать со-императором одного из своих сыновей. Противники Македонской династии устроили заговор против князя. В результате случилась очередная Русско-Византийская война в 1043 году [14]. Отметим, что фактически все войны Руси с Византией связаны с подтверждением права царей и князей угров Объединенной Болгарии на престол Нового Рима. Византия утверждала, что русские варяги проиграли войну, однако в итоге был заключен очередной мирный договор и русский князь Всеволод женился на племяннице Константина Мономаха, имя которой точно не известно (Анастасия, Ирина, Анна или Мария, 1030–1067). В династическом браке родился наследник престола

Владимир Мономах (1043/1053–1125), который не смог занять трон Нового Рима.

Подведем итоги нашего исследования и поместим данные о правителях Македонской династии и династии Лакапинов в Таблицу № 1. Фамильное дерево Флавиев, Македонской династии и династии Лакапинов – Руси – Рюриковичей изобразим на Figure № 1.

Conclusions of our research: The origin of the Macedonian dynasty and the Lekapenos was falsified at the end of the XIX century by the efforts of Armenian nationalists with the support of British historians, who failed to correctly identify the ethnic origin of the Emperor s of New Rome. The author investigated the biographies and deeds of more than fifty historical figures of the IX–XI centuries with royal and imperial titles, the dates of birth, reign and death of which are identical in most of the defendants, which can't be a coincidence. The information is confirmed from cross–sources – Byzantine chronicles, Russian and Bulgarian chronicles, and the Arabic description of the Great Embassy. The author's conclusions are also justified by the details of all the Russ–Byzantine wars and famous dynastic marriages of Russ and Byzantium. The author proves that the Lekapenos dynasty consists of representatives of the Russ and Rurikovich family, ethnic Ugric haplogroup N1.

Pr. Dr. Valeriy Viktorovich Kubarev. 07.12.2020–30.01.2021.

The full text of clause under the link: http://www.kubarev.ru/en/content/505.htm

Выводы нашего исследования: Происхождение Македонской династии и Лакапинов было сфальсифицировано в конце XIX века усилиями армянских националистов при поддержке британских историков, не сумевших корректно отождествить этническое происхождение императоров Нового Рима. Автором были исследованы биографии и деяния более пятидесяти исторических личностей IX–XI веков с царскими и императорскими титулами, даты рождения, правления и смерти которых тождественны у большинства фигурантов, что не может быть случайным совпадением. Информация подтверждается из перекрестных источников – византийских хроник, русских и булгарских летописей и арабского описания Великого Посольства. Авторские выводы обоснованы также деталями всех Русско-Византийских войн и известных династических браков Руси и Византии. Автором доказано, что династия Лакапинов состоит из представителей Рода Руси и Рюриковичей, этнических угров гаплогруппа N1.

Профессор и доктор наук, Валерий В. Кубарев. 07.12.2020–30.01.2021.

Полный текст статьи по ссылке: http://www.kubarev.ru/ru/content/505.htm

Таблица № 1.

Императоры, со-императоры и министр Македонской династии (867–1055) и династии Лакапинов (920 – 945, серый фон), и цари угры.

№	Император	Правление	Жизнь	Цари угры	Правление	Жизнь
1	Константин VI Слепой Флавий	776 – 780 780 – 797	771 – 805	Кан Караджар	787 – 805/813	771 – 805/813
2				Лео, Урус Угыр Айдар	819 – 855	796 – 855
3	Василий I Македонянин	867 – 886	805/811 – 886			
4	Константин	869 – 879	? – 879	Рюрик, Лачин	862 – 879/822	822 – 879/882
5	Лев VI Философ	886 – 912	866 – 912	Вещий Олег, Салахби	879/822 – 912	?/840 – 912
6	Александр	912 – 913	870 – 913			
7	Константин VII Багрянородный	913 – 959	905 – 959			
8	Роман I Лакапин	920 – 944	870 – 948	Игорь (Угыр) Лачини	912– 945/49	870– 945/49
9	Елена Лакапина	919 – 959	910 – 961	Елена, дочь Игоря	? – ?	903 – 961
10	Христофор Лакапин	921 – 931	? – 931	Алмуш, сын Джилки	895 – 925/30	855 – 925/30
11	Константин Лакапин	924 – 945	? – 946/948	Глеб, сын Игоря	? – ?	905 – 945
12	Стефан Лакапин	924 – 945	? – 963	Святослав, сын Игоря	945–969/72	922 – 972
13	Роман Лакапин	927 – 945	? – 946	Мал, сын Алмуша	? – ?	900 – 946/49
14	Ирина (Мария) Лакапина	Муж Петр I (927)	? – ?	Зухра, дочь Алмуша	Муж Петр I (927)	? – ?

15	Михаил Лакапин	931 – 945	? – ?	Михаил, сын Алмуша	930–943/945	? – 943/945
16	Василий Лака-пин, министр	945 – 985	925 – 985	Талиб, внук Алмуша	960 – 981 визирь	925 – 981
17	Роман II Младший	959 – 963	922 – 963			
18	Василий II Болгаробоец	960/976 – 1025	958–1025	Василий, Владимир I	978–1015	940 –1015
19	Константин VIII	962/1025–1028	960–1028			
20	Зоя	1028–1050	978–1050			
21	Константин IX Мономах	1042–1055	? – 1055	Ярослав Мудрый	1016–1054	978 –1054
22	Феодора	1055–1056	984–1056			

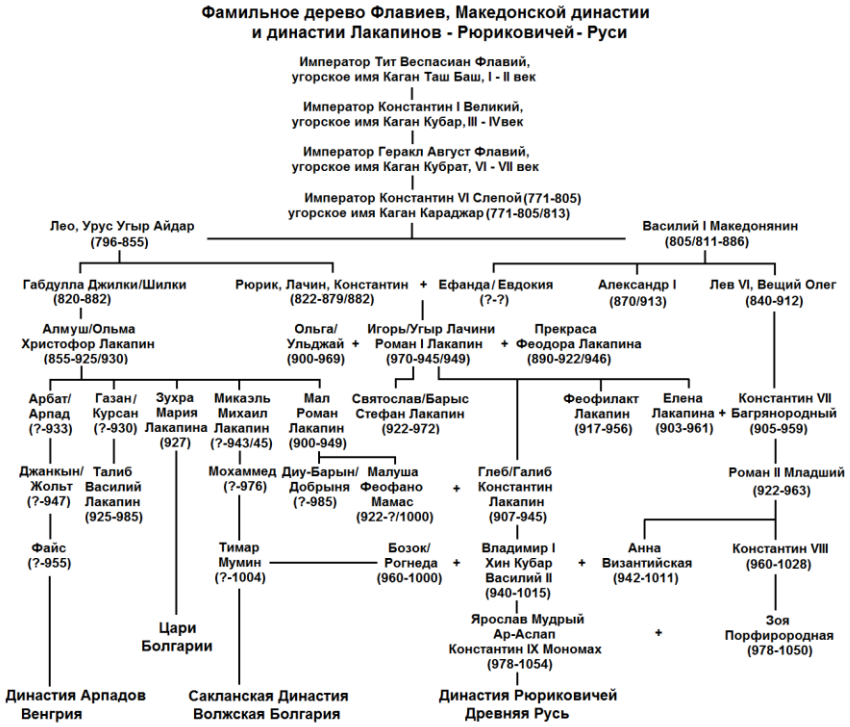

Figure № 1.

Bibliography:
Библиография:

1. Kubarev V.V., Vedas of Russ, IP MEDIA, M., 2009. ISBN 9781–93252567–0.
Link: http://www.kubarev.ru/en/content/251.htm
2. Kubarev V.V., Origin of the gens Rurik, East European Scientific Journal (Warsaw, Poland), #10 (50), 2019 part 9. pp. 9–39. Link: https://eesa–journal.com/wp–content/uploads/EESA_1050_oct_2019_part_9.pdf
3. Kubarev V.V., The identification of the Patriarchs this historical figures, East European Scientific Journal (Warsaw, Poland), #8 (60), 2020 part 1. pp. 20–32. Link: https://eesa–journal.com/wp–content/uploads/EESA_8_60_august_2020_part_1.pdf
4. Бахши Иман, Джагфар Тарыхи (Летописи Джагфара) Гази–Барадж Тарыхи (Летопись Гази–Бараджа), I – III том. Бахши Иман. Джагфар Тарихы. Свод булгарских летописей 1680 г. / Изд. подготовлено Ф. Г.–Х. Нурутдиновым. Оренбург: Редакция Вестника Болгария, 1993.
5. «Житие св. Георгия Амастридского». Парижский кодекс X века (Cod. Paris. 1452, f.57r. – 75r.).
6. The Primary Chronicle. Tale of Bygone Years / Повесть временных лет.
7. Joachim Chronicle/Иоакимовская летопись.
8. Успенский Ф.И., Пограничный столб между Византией и Болгарией при Симеоне, Известия Русского Археологического Института в Константинополе, 1898, III, стр. 184 – 194.
9. Ковалевский А. П. Книга Ахмеда ибн–Фадлана о его путешествии на Волгу в 921–922 гг. — Харьков: Издательство Харьковского государственного университета, 1956.
10. Симеон Метафраст/Symeon of the Metaphrast.

11. Величко А. М. История византийских императоров: В 5 тт. — Т. 4. — М.: ФИВ, 2010. — ISBN 978–5–91399–019–8.

12. Kubarev V.V., Hungarian Kingdom of Russ, Article, 2013. Link: http://www.kubarev.ru/en/content/382.htm

13. John Julius Norwich, Byzantine: The Apogee. New York, Alfred P. Knopf, 1992, p. 167.

14. Kubarev V. V., Wars of Russ in the IX-XI centuries, Report at the scientific XXII International Conference on Problems of Civilization 22–23. 04. 2011, Moscow, RosNOU. Link: http://www.kubarev.ru/en/content/346.htm.

15. Constantini Porphyrogeniti libri II. de ceremoniis aulae Byzantinae (Leipzig, 1751—1766, ed. J. J. Reiske), Vol. III. (Bonn, 1829).

УДК 328.123(477)

Yuliia Matiiv
Lecturer,
Department of Foreign Languages and Military Translation
Hetman Petro Sahaidachny National Army Academy

SOCIAL POLICY IN THE PROGRAMS OF POLITICAL PARTIES IN THE PARLIAMENTARY ELECTIONS OF 2012

Матіїв Юлія
викладач кафедри іноземних мов
та військового перекладу
НАСВ ім. гетьмана П. Сагайдачного
м. Львів, Україна

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В ПРОГРАМАХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ 2012 РОКУ

Abstract. The article considers the programs of the parliamentary parties that won the elections to the Verkhovna Rada of Ukraine in 2012 according to the mixed election model. The election promises enshrined in the programs are analyzed in order to reflect the current problems of social policy, ways to solve them. Emphasis is placed on the distinctive and similar features in the rhetoric of the "Partiia Rehioniv", "UDAR", "Partiia N. Korolevskoi Ukraina - Vpered!", "VO Svoboda", "VO Batkivshchyna" forces and their own views on the development of Ukraine as a welfare state, intentions in the field of health, education, pensions, youth, family and gender policy. It is noted that during the 2012 parliamentary elections, the country's leading political forces did not abandon populist slogans and ephemeral promises. On the contrary, they used them for solidarity and mobilization of their own electorate to win the race.

Анотація. У статті розглянуто програмні документи парламентських партій, які перемогли у виборах до Верховної Ради України в 2012 році за змішаною виборчою моделлю. Проаналізовано передвиборні обіцянки, закріплені у програмах, на предмет відображення у них актуальних проблем соціальної політики, шляхів їх вирішення. Закцентовано увагу на відмінних і схожих рисах у риториці «Партії регіонів«, «УДАР«, «Партії Н. Королевської «Україна – Вперед!", ВО «Свобода«, ВО «Батьківщина«. Окреслено ставлення політичних партій до реалізації соціальної політики у правлячими силами та їх власні міркування щодо розбудови України, як соціальної держави, намірів у сфері охорони здоров'я, освіти, пенсійного забезпечення, молодіжної, сімейної та гендерної політики. Зазначено, що під час парламентських виборів 2012 р. провідні політичні сили держави не відмовились від популістських гасел й ефемерних обіцянок. Навпаки, використали їх у солідаризації та мобілізації власного електорату задля перемоги на перегонах.

Keywords: political parties, social policy, social state, elections, Verkhovna Rada of Ukraine.

Ключові слова: політичні партії, соціальна політика, соціальна держава, передвиборна програма, вибори, Верховна Рада України.

З огляду на глибокі суспільно-політичні трансформації, які відбуваються у політико-економічному та соціокультурному вимірі, українське суспільство впродовж останніх років зазнало значних змін у рівні життєвих стандартів. Події Революції Гідності та російське вторгнення в Україну припали на час діяльності Верховної Ради VII скликання, яка була обрана на виборах 2012 р. Розпад пропрезидентської парламентської коаліції, основу якої складали депутати з Партії регіонів, поклала край діяльності так званого «режиму Януковича», до якого входили представники не лише виконавчих органів влади, але й найвищого законодавчого органу країни, Верховної Ради України.

Соціально-політична ситуація, яка виникла в Україні після Революції гідності та в умовах російського військового вторгнення, була надзвичайно складною: російська окупація ускладнювала і так непросте становище країни, що фактично була банкрутом після правління В. Януковича. Новій українській владі довелося окрім вирішення питань боєздатності війська та оборони державного суверенітету вирішувати і низку соціально-економічних і державно-політичних реформ задля вирішення соціально-економічної та

суспільно-політичної ситуації в постреволюційній Україні. Така ситуація змушує сучасних дослідників звертати увагу на діяльність політичних сил, представлених у парламенті. Особливу цікавість привертає до себе діяльність політичних партій у сфері забезпечення соціальної політики, адже становище країни наприкінці 2013 – у першій половині 2014 рр. засвідчило повний провал в реалізації державної політики у попередні роки. А це, беззаперечно належить до сфери відповідальності українських парламентарів, що певною мірою внаслідок своєї політичної діяльності допустили зниження рівня соціального добробуту українських громадян.

Зважаючи на ці процесі, які охопили усі без виключення сфери життя суспільства, особливу увагу привертає до себе візії політичних партій до проблем соціальної політики, адже саме соціальна політика є своєрідним відображенням усіх процесів, що відбуваються у суспільстві. Це, зокрема, стосується впливу на створення, реалізацію та підтримку ефективної соціальної політики держави задля добробуту її громадян.

Слід зауважити, що питання щодо реалізації державної політики привертали до себе увагу фахівців з різних галузей науки. Серед них були як економісти, політологи та соціологи, так і спеціалісти з історії, юриспруденції, психології та інших галузей. Історіографія питання складається з вивчення соціальної політики України О. Макаровою [4], економічного, політичного, правового виміру її формування Є. Головахою, Г. Лібановою [15]. Партійний дискурс сучасних українських партій відображений у роботах А. Денисової [3], В. Різуна, В. Скуратівського, Н. Костенко, В. Четверікової та ін. Комплексні дослідження щодо виборів до Верховної Ради України у 2012 р. зроблені Інститутом політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса, а саме – колективна монографія «Політичні партії України у парламентській виборчій кампанії 2012 року» [12] та збірник «Парламентські вибори 2012 року в Україні. Наукові дослідження» [7]. В цілому можна стверджувати, що у вітчизняній історіографії досить глибоко опрацьовані окремі напрямки у галузі дослідження передвиборних програм політичних партій. Водночас є певна прогалина у вивченні соціальної політики, як складової програмних документів політичних партій, як суб'єктів формування соціальної політики. Саме це завдання поставлене у цій статті.

Передусім варто зазначити, що уа виборах до Верховної Ради України 2012 р. відбулось повернення до змішаної виборчої системи. В цих умовах одним із головних завдань політичних партій стало налагодження соціального діалогу та соціального партнерства, виконання функцій соціального представництва, забезпечення вертикальних і горизонтальних комунікацій між владою та соціальними групами з метою підвищення добробуту усього народу. Ці ініціативи кожна політична сила, яка прагнула потрапити у парламент, намагалася зафіксувати в оновленій передвиборній програмі. Значна частина з них стосувалася питань соціальної політики, яку форму та зміст мали тези стосовно розвитку України, як соціальної держави.

Програмні документи політичних партій на парламентських виборах 2012 р. містили в собі велику кількість обіцянок для потенційних виборців. Зокрема, Комуністична партія України та ВО «Батьківщина» мали намір реалізувати близько 80 своїх обіцянок виборцям, ВО Свобода та Партія регіонів – біля 70, «УДАР« – понад 50, найменше – «Партія Н. Королевської «Україна – Вперед!» [1].

Передвиборча програма Партії регіонів під назвою «Від стабільності до добробуту. 2012 – 2017» була затверджена 30 липня 2012 р. XIV з'їздом партії. Акцентуючи увагу на своїх неабияких здобутках, партія підкреслювала стратегію руху в майбутньому [12, с. 72 – 73]. Декларуючи цілі щодо досягнення «добробуту всіх українців», забезпечення можливостей «людини вільно розвиватися в усіх сферах», політична сила намагалася показати зацікавленість у вирішенні соціальних проблем.

Соціально-економічний блок програми розміщувався одразу після преамбули. Обіцянки «регіоналів« були конкретними та чіткими: забезпечення доступним житлом молодих сімей «завдяки державній іпотеці під 3% річних за рахунок соціальних контрактів із роботодавцями»; збільшення допомоги при народженні дітей; відкриття «у кожній області» перинатального центру і переоснащення пологових будинків підкреслювало підтримку сім'ї. Лікарям, вчителям і військовослужбовцям – «комфортне та доступне житло», абітурієнтам – держзамовлення на щонайменше 75% місць у ВНЗ та «забезпечення молодих спеціалістів першим робочим місцем». Питання працевлаштування людей з інвалідністю, сиріт, одиноких матерів та людей, старших за 50 років мало вирішити створення нових робочих місць за рахунок «100% компенсації роботодавцю єдиного соціального внеску», а безробітних – навчанням актуальних професій. В останньому розділі «Ефективна держава: відповідальна влада та відкрите суспільство» партія декларувала рівні можливості для жінок та чоловіків у всіх сферах життя, констатувала, що «суспільство добробуту забезпечується належним рівнем громадянських свобод та необхідними зусиллями влади для гарантування безпеки держави і громадянина». Слід зауважити, що попри, здавалося б, конкретику у питаннях соціальної політики, передвиборча програма партії не виявляла стурбованості соціальною нерівністю сьогодення, однак мала інтерес у мобілізації суспільства під час голосування на свою користь, завдяки цим гаслам [12, с.77].

Опозиційна до влади Об'єднана опозиція «Батьківщина» була сформована 23 квітня 2012 в результаті домовленості низки дрібних політичних сил серед яких «Фронт Змін», ВО «Батьківщина», Народний Рух України, «Народна Самооборона», «За Україну!» і «Реформи і порядок» щодо спільної участі у виборах задля проходження в парламент. 30 липня 2012 р. затверджено спільну програму дій

– «Справедлива держава. Чесна влада. Гідне життя», що мала на меті вивести Україну з кризи, забезпечити справедливий розподіл національного багатства, повернення держави на шлях європейського розвитку, забезпечення гідних умов життя громадян.

Об'єднана опозиція у своїй програмі запропонувала детальний план соціального та економічного розвитку країни, як взаємопов'язаних секторів політики. Який, проте, швидше виглядав констатацією наявних проблем. «Справедлива держава» не уявлялась опозицією без справедливої зарплати, достойної пенсії, доступних цін і тарифів; гідне життя без працевлаштування для кожного, рівних можливостей в отриманні сучасної освіти, доступної якісної медицини. Україна, як соціальна держава, мала б виявляти турботу про людину [11].

Серед ключових соціальних завдань були як відверто популістські гасла («Ми встановимо справедливу систему розподілу національного багатства в інтересах громадян»; «Мінімальна заробітна плата не буде нижчою за новий прожитковий мінімум, а протягом 5 років перевищить його удвічі»; «Ми встановимо однакові правила нарахування пенсій для всіх громадян, зокрема й високопосадовців», «Ми ухвалимо системний закон про повернення коштів вкладникам Ощадбанку колишнього СРСР») [11], так і чіткіші кроки (скасування пенсійної реформи, спецпенсій, реформа системи швидкої і невідкладної медичної допомоги, відновлення дії соціальних законів в аспекті пільг) [11].

Комуністична партія України розглядала виборчу кампанію 2012 р. як потужну можливість задля зміцнення своїх лав, зростання кількості прибічників, ефективного поєднання ідеологічних програмних настанов з практичними діями у політичній і соціально-економічній сферах [12, с. 134]. Уже традиційно Компартія пропонувала своєму електорату нову, «прозору» стратегію – формування передвиборчої програми відповідно до пропозицій громадян України [6].

30 липня 2012 р. з'їзд КПУ затвердив програму «Передвиборна програма Комуністичної партії України повернемо країну народу!» [14], яка продовжувала традиції попередніх передвиборних документів в дусі ідей соціал-демократизму та реформізму. Базою для неї начебто стали пропозиції українців, висловлені під час проведення І етапу Народного референдуму. Як виявилось згодом, до остаточного варіанта передвиборчого документа КПУ ці й інші інновації не потрапили.

Українському народу «пропонувалася» звична альтернатива розкритикованому комуністами «капіталістичному занепаду» – «соціалістичне суспільство справедливості та гуманізму». Перший блок документу був присвячений соціально-економічним питанням. Головні акценти в своїй майбутній соціальній політиці Компартія зробила на захисті соціальних та матеріальних прав, підвищенні соціальних стандартів, які неможливо було досягнути без кардинальних зрушень в економіці. Через такі популістські гасла програмний документ був доволі абстрактним [12, с. 171–172].

Оскільки жодна з шести парламентських виборчих кампаній часів незалежної України не змогла повністю задовольнити очікування суспільства, напередодні кожних наступних парламентських виборів можна було спостерігати активність політичних сил з «якісно новими« цілями в політиці. На парламентських виборах 2012 р. такою партією став «УДАР», як перспективний «новий гравець» без складного політичного минулого [12, с.196].

Свій передвиборчий документ партія затвердила 1 серпня 2012 р. на Х Всеукраїнському з'їзді. Усі майбутні ініціативи «УДАРу» у Верховній Раді були поділені на п'ять блоків: «Зламати корупційну систему», «Встановити контроль громадян над державою», «Побудувати країну рівних можливостей», «Надати владу місцевим громадам» і «Досягти європейських стандартів життя».

Соціальній політиці молода партія приділила чимало уваги. Зокрема, піднімалося питання гендерної рівності, зокрема у політиці. «УДАР» наголошував, що однією із ключових ініціатив партії є забезпечення реальної рівності доходів, можливостей працевлаштування і кар'єри для жінок і чоловіків[10]. Це пояснювалось тим, що дисбаланс у співвідношенні жінок і чоловіків у владі посилював диспропорції у суспільстві, а також позбавляв можливості ухвалювати найбільш ефективні, виважені і корисні для всіх рішення [2]. Ще однією важливою інвестицією у майбутнє України, на думку партії, була молодь. Політична сила пропонувала запровадити державне квотування робочих місць для молодих людей на підприємствах та установах, стимулювати працедавців, виплачувати соціальну допомогу на виховання дітей у малозабезпечених сім'ях до досягнення ними 15 років, гарантувати доступність житла для молодих сімей. Щоб розподіл соціальної допомоги був справедливий, «УДАР« виступав за запровадження принципу адресності, аби унеможливити її одержання заможними особами. Так само єдиним для всіх мав би стати принцип нарахування пенсій, країна мала поетапно перейти до накопичувальної пенсійної системи.

Положення передвиборчої програми партії «УДАР» можна вважати ґрунтовними, актуальними і збалансованими за ключовими сферами. На жаль, ще до завершення виборчої кампанії «слово» «УДАРу» розійшлося з його «ділом»: не було забезпечене широке представництво жінок в політиці навіть серед кандидатів на вибори від партії. Це пояснювалося тим, що жінки не захотіли йти в політику [12, с. 205].

Всеукраїнське об'єднання «Свобода» програму партії «Своя влада – Своя власність – Своя гідність на своїй, Богом даній землі» прийняла 1 серпня 2012 р. Цим документом політична сила пропонувала після проходження до парламенту почати «докорінну» зміну політичного, економічного, соціального і сектору та

національного життя України. Вектори соціальної політики «Свобода» окреслювала гучними гаслами, такими як «ліквідація прірви між багатими і бідними», «соціально справедливої системи оподаткування», запровадження державної житлової програми, погодинної оплати праці й залежності пенсійного віку від середньої тривалості життя. Передвиборні обіцянки мали бути реалізовані завдяки забезпеченню державою безвідсоткових державних кредитів на власну справу, безвідсоткових кредитів на житло сім'ям з трьома дітьми, а багатодітним – безкоштовне житло.

Слід відзначити, що питання, що стосувалися соціальної політики, в програмі партії були розміщені не цілим блоком, а окремими тезами у різних частинах тексту. Серед них були як заклики до соціального оздоровлення нації, як-от заборона реклами тютюнових виробів, алкогольних напоїв, пропаганди наркоманії та сексуальних збочень, так і намір скасувати «несправедливу пенсійну реформу та грабіжницький Податковий кодекс». Проблема соціальної справедливості та рівності в Україні розглядалася в контексті розділу «Усунення від влади режиму олігархічної диктатури» [8].

Передвиборна програма Соціалістичної партії України, що була прийнята до парламентських виборів 28 жовтня 2012 р., мала назву «Свобода, справедливість, солідарність!». У документі, затвердженому перед обранням до Верховної Ради, СПУ продовжила обстоювати положення, запропоновані своїм виборцям у попередні роки, та позиціонування у лівоцентристському політичному спектрі. Основне гасло СПУ на виборах 2012 р.: «Демократичному соціалізму – альтернативи в Україні немає!». Програма партії закріплювала протиставлення не лише СПУ до тогочасної влади. «Правлячий клас», «корумпована», «кримінальна» влада, «паразит на тілі суспільства» демонізувалися та протиставлялися потенційному добробуту суспільства [5]. Саме монопольне право на владу, згідно з ідеологією СПУ, спричиняло суцільну несправедливість у суспільстві. Основною метою майбутньої роботи в парламенті соціалісти вважали утвердження у суспільстві цінностей соціальної справедливості, рівноправності, свободи, солідарності, праці, патріотизму, відповідальності. Віддаючи данину марксистським поглядам, СПУ обстоювала ідею суспільно-політичного ладу, що базується на соціально-економічних відносинах і визначається антагоністичними класами «капіталістів і робітників», «олігархічних кланів» і «людей», «багатих» та «бідних». Сутність суспільно-політичного ладу країни розкривалася через соціально орієнтовану економічну політику держави [5].

СПУ переконувала інвестувати державний ресурс робітників, підприємців, військовослужбовців, вчителів, лікарів, інженерів, вчених, студентів, пенсіонерів, селян, працівників культури, ветеранів війни, людей з інвалідністю, як носіїв цих цінностей. «Соціально справедлива Україна» мала передусім забезпечити перелічені категорії українців. Ідеальний соціум уявлявся соціалістами як суспільство людей з рівним достатком та необхідним мінімумом соціальної захищеності, без прірви між багатими і бідними. В такому випадку кожен громадянин мав право і можливості особистими зусиллями покращувати свій добробут. СПУ проголошувала боротьбу з демографічною кризою, яка призводить до «вимирання українського народу»; соціальною нерівністю, що спричиняє «бідність»; «морально-духовною кризою», корупцією та свавіллям влади; за покращення трудових відносин, житлового права, освіти, справедливу пенсію і молодіжну політику, соціально здорове суспільство (обстоювались сімейні, екологічні цінності, вирішення проблем злочинності, алкоголізму, наркоманії та СНІД) [12, с. 274]. Гучні гасла СПУ мала намір втілити у життя громадян широким спектром соціальних гарантій та пільг у сфері медичного обслуговування, освіти, підвищенням заробітної плати, пенсій, стипендій, захисту «конституційних» прав незахищених верств населення [13].

У серпні 2011 р. лідер Української соціал-демократичної партії Є. Корнійчук склав повноваження. Після внутрішньопартійних змін 23 грудня 2011 р. головою УСДП було обрано Н. Королевську, а назву політичної сили змінено на «Партія Наталії Королевської «Україна – Вперед!». Лідерка партії одразу ж заявила, що незважаючи на такі трансформації, ідеологія партії, як і політична позиція, залишиться незміною, оскільки «соціал-демократична ідеологія – єдина, яка здатна вивести Україну з моторошного соціально-економічного стану» [16].

Передвиборча програма партії отримала назву «Нова економіка – нова країна». Акцент був поставлений саме на економічний сектор, що підкреслювалось десятьма ключовими пріоритетами. Також документ задекларував три основні завдання: нова якість політики, нова економіка, нова якість життя, в яких побіжно було висвітлено питання соціальної політики. Українцям обіцяли забезпечення високих соціальних стандартів та добробут і впевненість у завтрашньому дні, підвищення стандартів життя у регіонах і соціальну справедливість [9]. Крім цього, «Партія Наталії Королевської« мала приділяти серйозну увагу якості української медицини, оскільки «здоров’я нації має стати пріоритетним напрямом майбутньої державної політики».

Передвиборний документ відзначався відсутністю чітких пояснень і обіцянок, так само як і не пропонував механізми реалізації планів і завдань. Отже ці гасла мали пропагандистський характер, їх виконання було малоймовірним у відведений законодавством парламентський термін.

Як бачимо, політичні партії, які брали участь у виборах до Верховної Ради 2012 р., здебільшого висували програмні документи, орієнтуючись на суспільні настрої та найбільш значимі поточні проблеми. Пріоритетне місце в програмах займали теми економіки та підвищення соціальних

стандартів життя, як взаємопов'язані між собою. Усі політичні сили виступали за підвищення зарплат, пенсій, стипендій, перегляд пенсійної реформи, справедливі соціальні виплати. Практично усі, крім ВО «Свобода», обіцяли вирішити проблеми працевлаштування молоді, забезпечення молодих сімей доступним житлом.

Безкоштовну та якісну медичну допомогу обстоювали «УДАР«, КПУ, ВО «Батьківщина«, «Партія Наталії Королевської«, безкоштовну освіту – «УДАР«, КПУ, покращення умов життя людей із обмеженими фізичними можливостями «Партія регіонів», ВО «Батьківщина», КПУ, розбудову соціальної інфраструктури сільської місцевості «Партія регіонів«, ВО «Батьківщина», КПУ.

Серед традиційних ініціатив у соціальній сфері почали розглядатися питання рівності чоловіків та жінок, гендеру, соціального здоров'я населення України.

Спільним для програм усіх розглянутих партій був високий рівень популізму. Переважна більшість тез носила узагальнений, абстрактний характер, а конкретні механізми реалізації соціальної політики, на яку робився акцент для загравання з електоратом, були відсутні. Порівняно з політичними конкурентами, найчіткіше кроки впровадження змін у соціальній сфері запропонували у своїх документах партії «УДАР« та «Партія регіонів».

Список літератури

1. Акайомова А. Сучасні технології пропаганди в політичній комунікації напередодні парламентських виборів 2012 року в Україні // Гілея: науковий вісник. - 2013. - № 75. - С. 530-532.

2. Гендерна політика [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – Режим доступу: http://klichko.org/ua/about/programma/genderna-politika

3. Денисова А. О. Партійний дискурс щодо соціальної держави в Україні / А. О. Денисова // Регіональна політика : історія, політико-правові засади, архітектура, урбаністика : зб. наук. пр. Вип. III: Третя міжнар. наук.-практ. конфер. (22-23 лист. 2017 р.) / Мін-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т будівн. і архіт-ри та ін. – У 2 ч. – Ч. 1. – Київ, 2017. – С. 283-286.

4. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні: Монографія / О.В. Макарова ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. — К., 2015. — 244 с.

5. Маніфест Соціалістичної партії України. «До суспільства соціальної справедливості!» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/ideology/29002

6. Обіцянки Компартії під вибори писатимуть виборці. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://lb.ua/news/2012/05/01/148858_obeshchaniya_kompartii_pod_vibori.html

7. Парламентські вибори 2012 року в Україні. Наукові дослідження. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2013. – 364 с.

8. Передвиборна програма Всеукраїнського об'єднання «Свобода» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Центральної виборчої комісії України. – Режим доступу: https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp502pt001f01=900pf7171=71.html

9. Передвиборна програма Партії Наталії Королевської «Україна – Вперед!» 10 пріоритетів економічного плану «Нова економіка – нова країна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp502pt001f01=900pf7171=93.html

10. Передвиборна програма Політичної партії «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» // Офіційний сайт Центральної виборчої комісії. – Режим доступу: https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp502pf7171=55pt001f01=900.html

11. Передвиборча програма ВО «Батьківщина», затверджена XI з'їздом ВО «Батьківщина» 30 липня 2012 р.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/-vnd2012/WP502?PT001F01=900&pf7171=52

12. Політичні партії України у парламентській виборчій кампанії 2012 року / Колективна монографія / За ред. М. С. Кармазіної. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. – 400 с.

13. Програма Соціалістичної партії України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/about/programa

14. Программа Коммунистической партии Украины. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.kpu.ua/ru/41272/nasha-zadacha-pomoch-trudyashhimsya-vzyat-vlast-d-o-k-l-a-d-p-n-simonenko-na-45-sezde-kompartii-ukrainy

15. Стратегічні пріоритети соціальної політики України на початку XXI століття / Е.М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. — 2008. — № 1. — С. 9-22.

16. УСДП переименована в партию «Украина – Вперед!» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kp.ua/daily/220312/330506/

REFERENCES

1. Obitsianky Kompartii pid vybory pysatymut vybortsi. URL: https://lb.ua/news/2012/05/01/148858_obeshchaniya_kompartii_pod_vibori.html

2. Prohramma Kommunystycheskoi partii Ukrainy. URL: https://www.kpu.ua/ru/41272/nasha-zadacha-pomoch-trudyashhimsya-vzyat-vlast-d-o-k-l-a-d-p-n-simonenko-na-45-sezde-kompartii-ukrainy

3. Akaiomova, A. (2013). Suchasni tekhnolohii propahandy v politychnii komunikatsii naperedodni parlamentskykh vyboriv 2012 roku v Ukraini. Hileia: naukovyi visnyk, 75. – 530-532.

4. Henderna polityka. Ofitsiinyi sait Partii «UDAR Vitaliia Klychka». URL: http://klichko.org/ua/about/programma/genderna-politika

5. Denysova, A. (2017). Partiinyi dyskurs shchodo sotsialnoi derzhavy v Ukraini. Rehionalna polityka : istoriia, polityko-pravovi zasady, arkhitektura, urbanistyka : zb. nauk. pr. Vyp. III: Kyiv.

nats. un-t budivn. i arkhit-ry ta in. – U 2 ch. – Ch. 1. – S. 283-286.

6. Makarova, O.V. (2015). Sotsialna polityka v Ukraini: Monohrafiia. Kyiv: In-t demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen im. M.V. Ptukhy NAN Ukrainy

7. Manifest Sotsialistychnoi partii Ukrainy. «Do suspilstva sotsialnoi spravedlyvosti!». URL: http://spu.in.ua/ua/ideology/29002

8. Parlamentski vybory 2012 roku v Ukraini. Naukovi doslidzhennia. (2013). Kyiv: IPiEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy

9. Peredvyborna prohrama Vseukrainskoho obiednannia «Svoboda» // Ofitsiinyi sait Tsentralnoi vyborchoi komisii Ukrainy. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp502pt001f01=900pf7171=71.html

10. Peredvyborna prohrama Partii Natalii Korolevskoi «Ukraina – Vpered!» 10 priorytetiv ekonomichnoho planu «Nova ekonomika – nova kraina». URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp502pt001f01=900pf7171=93.html

11. Peredvyborna prohrama Politychnoi partii «UDAR (Ukrainskyi Demokratychnyi Alians za Reformy) Vitaliia Klychka» // Ofitsiinyi sait Tsentralnoi vyborchoi komisii. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp502pf7171=55pt001f01=900.html

12. Peredvyborcha prohrama VO «Batkivshchyna», zatverdzhena XI zizdom VO «Batkivshchyna» 30 lypnia 2012 r. URL: http://www.cvk.gov.ua/pls/-vnd2012/WP502?PT001F01=900&pf7171=52

13. Karmazina, M. S. (Ed.). (2013). Politychni partii Ukrainy u parlamentskii vyborchii kampanii 2012 roku: Kolektyvna monohrafiia. yiv.: IPiEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy

14. Prohrama Sotsialistychnoi partii Ukrainy URL: http://spu.in.ua/about/programa

15. Libanova, E.M. 2008.Stratehichni priorytety sotsialnoi polityky Ukrainy na pochatku XXI stolittia. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika, 1. – 9-22.

16. USDP pereymenovana v partyiu «Ukrayna – Vpered!». URL: http://kp.ua/daily/220312/330506/

УДК 94 (37) (03.09.23)

Fedchenko Ye.E.
postgraduate student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

IDENTIFICATION OF SEX AND POWER: GENDER, SEXUALITY AND SOCIAL STRATIFICATION IN ANCIENT ROME

Федченко Євгенія Едуардівна
аспірантка кафедри історії мистецтв,
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ІДЕНТИФІКАЦІЯ СТАТІ ТА ВЛАДИ: ГЕНДЕР, СЕКСУАЛЬНІСТЬ ТА СОЦІАЛЬНА СТРАТИФІКАЦІЯ У ДАВНЬОМУ РИМІ

Summary. The article studies the constructions of gender, sex and sexuality in ancient Roman society (I century BC – I century AD). Their direct influence on the power asymmetry and social hierarchy of the ancient Romans was considered.

For the first time, a Roman gender-social model was formed on the basis of the theory of the “Matrix of Domination”, created by the American sociologist Patricia Hill Collins. It singles out four main stages: from higher to lower (the first degree – vir (male elite), the second degree – elite male youth, the third degree – elite women (matrons) and elite female youth, the fourth degree – deviant people (slaves, freedmen, foreigners and people of marginal professions). It was found that all socio-sexual prerogatives were concentrated among the elite states, namely the adult male citizens, and the subjected states of society, regardless of their gender, were assigned with passive social roles.

However, the study noted the improvement of the status of women and the emergence of powerful and active personalities (Empress Libya, Messalina and others), which was associated with socio-cultural changes in the life of ancient Rome.

Анотація. У статті досліджуються конструкції гендеру, статі та сексуальності в давньоримському суспільстві (I ст. до Р.Х. – I ст. після Р.Х.). Розглянуто їх прямий вплив на владну асиметрію та соціальну ієрархію давніх римлян.

Вперше сформована римська гендерно-соціальна модель на основі теорії «Матриці домінування», створеної американським соціологом Патрицією Хілл Коллінз. У ній виділено 4 основних ступені: від вищого до нижчого (перший ступінь – vir (чоловіча еліта), другий ступінь – елітна молодь чоловічої статі, третій ступінь – елітні жінки (матрони) та елітна молодь жіночої статі, четвертий ступінь – девіантні інші (раби, вільновідпущенники, іноземці й маргінальні професії). Виявлено, що всі соціально-сексуальні прерогативи сконцентрувались серед елітних станів, зокрема дорослих громадян чоловіків, і надали пасивні соціальні ролі підкореним станам суспільства, незалежно від їх статі.

Проте, відзначено, покращення статусу жінки, та появу владних й активних особистостей (імператриця Лівія, Мессаліна та інші), що було пов'язано із соціально-культурними змінами у житті Давнього Риму.

Key words: gender-social model, Matrix of Domination, gender, sexuality, sex, Ancient Rome.

Ключові слова: гендерно-соціальна модель, матриця домінування, гендер, сексуальність, стать, Давній Рим.

Вступ. Римське суспільство періоду кінця Республіки початку Імперії характеризувалось великою різноманітністю соціальних груп, які формувались за допомогою низки факторів: стану, віку, професії, походження, релігії, етнічної приналежності, зокрема статевих та гендерних ознак. Соціальний конструкт статі та гендеру був взаємопов'язаним та контролювався римлянами.

Пояснення культурної диференціації на категорії «маскулінність» та «фемінінність» у розумінні давніх римлян є складним, оскільки трактування римського гендеру, статі та сексуальної ідентифікації є змінним (в залежності від соціального контексту). І, хоча вони вважали, що «мужність» та «жіночість» визначались такими ключовими факторами як соціально-політичний статус та активні/пасивні ролі, базова соціальна ідентичність людини була напряму пов'язана з її біологічною статтю. У основі формування всіх гендерно-статевих домовленостей та соціально-сексуальних стосунків римлян лежала біологічна стать (Soranus. II.5; Plut. Mor. 460C, Rom. 22.3). Чоловік розглядався як соціально та сексуально активний, жінка – пасивна та слабка. В даному розподілі також був продемонстрований розрив між civitas і domus (публічна та приватна сфери), а також nomos та physis (культура та природа).

Мета статті. У цій статті ми сфокусуємось на дослідженні того, яким чином конструкції гендеру, статі та сексуальності взаємодіяли із римською ієрархією як у рамках всього суспільства, так і в окремих соціальних групах. В даному контексті, проаналізуємо критерії, за якими конструювались право безпеки та захисту тіла римлян від посягань (фізичних та сексуальних). Ми також звернемось до аналізу впливу вищезазначених конструкцій на побудову владної асиметрії римлян, та спробуємо сформувати гендерно-соціальну модель Риму І ст. до Р.Х. – І ст. після Р.Х.

Аналіз останніх досліджень та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Першими, хто звернувся до дослідження тематики гендерно-статевої ідентифікації римлян, були такі відомі дослідники як англієць Кеннет Дувр [1] та француз Мішель Фуко [2]. Ними була створена так звана − «парадигма проникнення», за якою статеве проникнення в римському суспільстві пов'язувалось зі чоловічою статтю, статусом, громадянством, мужністю та соціальним домінуванням, тоді як статеве прийняття проникнення із жіночістю та соціальною неповноцінністю [3]. Надалі, їх «модель» лягла в основу значної частини класичних праць з даної тематики. Одним з їх головних наступників, став американський вчений Холт Паркер, який створив «Тератогенну сітку» (1997). Розглядаючи проблему гендерних римських конструкцій, він вибудував графік, у якому зіставивши гендерні ролі, виділив стандартні та трансгресивні моделі [4]. Американський дослідник Крейг Вільямс, базуючись на парадигмі Паркера, створив свою римську гендерно-статеву схему, проте звернув більшу увагу на латинську термінологію [5, p. 178]. Підсумували здобутки кількох поколінь дослідників: американські професори Дебора Камен та Сара Леві-Річардсон [6, p. 456]. Вони додали до «тератогенної сітки» Паркера таке поняття як «вісь волі» (активний у порівнянні з пасивним), перейменували категорії «активність/пасивність» у «проникнення/прийняття проникнення», піддаючи критиці невідповідність сучасних понять для давньоримського суспільства. Також, звернули увагу на той факт, що чоловіки у яких проникають, могли займати як активні, так і пасивні дії у статевому акті.

Як бачимо, жодний з вищезгаданих дослідників, формуючи свої моделі римської гендерно-статевої схеми, не звернув свою увагу на соціальні групи. Таким чином, врахувавши розробки попередників, ми пропонуємо свою модель гендерно-соціальної взаємодії у римському суспільстві. У ній ми спробуємо співвідносити соціальну групу та гендерно-статеву роль. Наш розподіл буде ґрунтуватись на теорії «Матриці домінування», створеної американським соціологом Патрицією Хілл Коллінз, задля пояснення проблем пригнічення в суспільстві за расовими, соціальними та гендерними ознаками [7, p. 228, 245-246, 274-276]. Попередньо зазначимо, що «матриця домінування» − це форма індивіда визначити своє положення у суспільстві. Даний поділ (за расовими, соціальними та гендерними ознаками), теоретизував владу у 4 галузях: структурній, дисциплінарній, гегемоністській та міжособистісній [8]. На його основі, ми умовно визначили такі дві великі соціальні групи римського суспільства: еліта та девіантні «інші», в середині яких був зроблений поділ вже на менші.

Виклад основного матеріалу.

Перша соціальна група vir

У центрі нашої «матриці домінування», здається доцільним поставити невелику соціальну групу, яка складалась з дорослих чоловіків-громадян (*vir*) [9, p. 9-28], які мали владу та являли собою чітко визначену еліту у військовому та соціально-політичному житті римської держави. Надзвичайна поляризація гендерних та статевих ролей у Давньому Римі вказувала на політичний розрив між цією соціально-домінантною групою й іншими підкореними групами (хоча в різному ступені підкореними), які складались з дітей, жінок, іноземців, рабів, вільновідпущеників, маргінальних професій та інших.

За гендерною ідентифікацією, лише viri належали до чоловічої статі, та виступали в

активній та домінантній ролі у житті Риму. Їх тіла були недоторканим, і вони входили до категорії тих – «стосовно кого, ніколи не виконувалось статеве проникнення» [5, p. 137]. Напроти, *«бути проникнутим»* пов'язувалось з рабством, жіночістю та соціальною неповноцінністю. *«Проникнутий чоловік»* міг бути названий такими експресивними виразами як *muliebria pati* – наявність досвіду жінки, *phaticus* (чоловік який у статевому акті займав пасивну роль, піддавався анальному проникненню) (Juven. IX.130-3; Catul. XVI.2; Priap. XXV.3, XL.4, LXXIII.1) та навіть *monstrosus* (Mart. IX.7(8); Suet. Calig. XVI.1).

Як бачимо, статеве життя римлян не обмежувалось стінами будинку, адже надання політичних прав тісно узгоджувалось із «чистотою тіла». Поважний громадянин мав абсолютний захист від будь-яких фізичних домагань [10, p. 558-559]. Тому, побиття, як і «сексуальне проникнення» було не припустиме стосовно vir. Якщо вільний римлянин піддався даним діям, то він абсолютно втрачав свою гендерну ідентифікацію, право називатись чоловіком і, як наслідок втрачав соціальний статус. Отже, римський vir повинен був керувати собою фізично та морально, щоб продемонструвати себе як повністю функціонуючого та гідного члена соціуму.

Друга соціальна група діти (чоловічої статі)

Ми вважаємо доречним розмістити дітей-громадян чоловічої статі на другий ступінь нашої схеми, адже їх положення було «перехідним». Вони до періоду статевого дозрівання та проходження церемонії мужності [11, p. 142] не вважались повноцінними громадянами та чоловіками, проте на відміну від грецьких юнаків з дитинства займали більш активну позицію у соціальному та статевому житті [12, p. 225-226]. Для того, щоб стати гідним називатись civis romanus (римський громадянин), їм доводилось з раннього дитинства вчитися ніколи нікому не підкорюватись та бути мужніми.

Правила поведінки молоді у римському суспільстві чітко визначались та регламентувались. Латинською мовою юнаки називались praetextatus – вільнонароджений громадянин, римський чоловік (Sent. 5.4.14., S. 5.30-3). Булла (амулет навколо шиї) був знаком, того що хлопці не могли бути використані дорослими чоловіками у сексуальних цілях (Plut. Ant. Quaest. Rom. 101, 288 a). Звісно, не можна стверджувати, що вдавалося повністю уникнути сексуального домагання дітей еліти, але відомо, що на них накладалась заборона та слідувало суворе покарання. Даного роду дія визначалась як stuprum (незаконний статевий акт) (Catul. XV). Ґвалтування молодих юнаків, каралось, і законодавством. У даному контексті, цікавий випадок згадував римський юрист Валерій Максим, розповідаючи про чоловіка, який вихвалявся сексуальним використанням дівчини та puer praetextatus, що кардинально вплинуло на його програш у судовому процесі (Val. Max. VIII.1. absol.8). Це свідчення говорить про абсолютне неприйняття римлянами такої практики як грецька педерастія [13] (Cic. Tusc. 4, 33, 70; 5, 20, 58).

Щодо несприйняття подібної моделі стосунків існує кілька припущень, а на нашу думку, більш вірогідним є пояснення італійської вченої Єви Кантарелли, яка пов'язує дане явище з особливостями римської ментальності [14, p. 130]. Її аргументація базується на тому, що педерастичні стосунки вимагали від коханця, не лише сексуальних розваг, але й участі в інтелектуальній, психологічній та романтичній грі, абсолютно не властивій римському соціальному характеру. Адже в Давній Греції, як відомо, ті, хто любив хлопчиків, повинні були піклуватися про них, ніжити їх, доводити їм своє кохання, задля того, щоб запевнити в серйозності своїх намірів, для римлян же з точки зору їх морально-етичних принципів ці всі дії, лише вказували на нестачу влади та мужності.

Дослідники, зокрема, німецький вчений Кренкель та американка Сара Річардсон також відзначають, що корені даної проблеми варто шукати й у наявності великої кількості хлопчиків-рабів для такого типу розваг (Ant. 26.2) [15; 16, p. 253]. Латинський автор Сенека у своєму листі, з певним презирством, описував одного з них: «Він ніколи не стане чоловіком, щоб довше бути втіхою для чоловіків! Але якщо заради цієї мерзоти у нього довелося забрати його стать, чому б не відняти й життя?» (Sen. Epist. CXXII.7). Беручи до уваги дане джерело, ми можемо стверджувати, що господарі могли вчиняти стосовно рабських дітей будь-які дії, оскільки цього хлопця піддавали кастрації, щоб зберегти дитячу красу.

Якщо ж, змістити фокус з сексуальності на дослідження їх гендерної ідентифікації, то можна з впевненістю сказати, що вони були чоловіками лише за статтю, проте «не-чоловіками» за гендером. Фактично їх тіло не належало їм та було абсолютно позбавленим чоловічої гідності. Отже, стосунки з андрогінними дітьми-рабами у давньоримському суспільстві були широко розповсюдженими та визнаними, на відміну від тяжіння до елітних юнаків.

Виходячи з цього, можна судити, що безпеку у сексуальному плані, надавало положення у соціумі, а не лише вік чи статеві ознаки. Право захисту тіла від сексуальних домагань була прерогативою певного стану людей (Jul. Paul. Prud. Op. 2.26.1-17.12).

Елітні жінки

Наступний третій ступінь у матриці домінування, займала соціальна група – елітних жінок. При розгляді її, дозволимо собі не погодитись з думкою таких американських вчених як Джоан Халлет, Холт Паркер та іншими [17; 18; 19, с. 12, 58-59, 68-71], які відносять всіх римських жінок до категорії девіантних «інших» [20]. На наш погляд, елітних жінок та дітей (жіночої статі) варто розмістити на окремий (третій) ступінь соціально-гендерної схеми, після елітних чоловіків та дітей (чоловічої статі). Ми аргументуємо це − статусом громадянства [21], правом майнової власності та «тілесної недоторканості» (Cato. Schol. ad. horat. serm. 1.2.31). Також, на підтвердження високого статусу матрони, варто звернутись й до першоджерел, зокрема римської комедії Плавта «Куркуліон», у якій герой Полінур повчав Федра, що можна кохати та використовувати у

сексуальному плані будь-кого, лише не можна чіпати: «вдову, матрону, дівчат та юнаків вільнонароджених…» (Plaut. Curc. 37-38).

Безумовно, що римська патріархальна система ніколи б не дозволила в соціально-політичному та законодавчому плані жіночій статі зрівнятись із чоловічою, проте не можливо заперечувати привілеї надані їй до I ст. після Р.Х. У результаті надходження великої кількості рабів у римську економіку даного періоду, елітні римські жінки позбавились необхідності брати участь у домашній фізичній праці (наприклад: прядіння бавовни чи пошив одягу), таким чином їх час звільнився і для інших видів діяльності. З цього приводу, навіть скаржився римський сатирик Ювенал, підкреслюючи, що: «бідність змушувала латинських жінок бути добропорядними у давні часи, важка праця та мало годин для сну… не дозволяли їх скромним будинкам бути зіпсованими пороком» (Juv. 6. 287).

І справді, у порівнянні з грецькими дружинами, римські не були замкнені лише на жіночій половині будинку, й навіть мали доступ: до освіти та організації своїх зборів [22]. До того ж, навіть pater families та раби звертались до римської матрони з повагою domina [23, p. 24-25] (Petr. Sat. 105. 7; Ad. M. Cats 4.6.2).

Проте, з іншого боку, не дивлячись на вищезазначені привілеї та права, не можна не відзначити той факт, що все одно соціальна ідентичність римської жінки була повністю підлаштована під ту роль, яку вона може грати для чоловіка та синів. Адже передбачалось, що шлюб завершить розвиток жінки та забезпечить її соціальним статусом та цілями в житті. Сексуальні обмеження, які були визначені для заміжніх жінок тільки підтверджували це.

Американська вчена Аліна Росса цілком вірно звернула увагу на той факт, що у римській шлюбній системі, сексуальність існувала як серія моральних стандартів, розроблених на підтримання цілісності родини [24, p. 97]. Отже, найбільше у характері матрони цінувалась така якість як pudicitia (скромність та цнотливість), яка й змушувала її зайняти пасивну роль у соціально-політичній та статевій сфері.

Сексуальні стосунки у шлюбі завжди пристосовувались до суспільної моралі, яка була основною подружнього життя. Поважним парам рекомендувалось уникати любовних пестощів при світлі дня чи у яскраво освітлених кімнатах, матрони не повинні були знімати свою білизну самостійно та займати активну роль у статевих актах (Ovid. Am. I, 5, 1-7; Lucr. 68-1277).

Між тим джерельна база періоду Ранньої Імперії вже свідчить про те, що жінки вищих станів зазнавали все більшої емансипації, та навіть намагалися упередити багаторазову вагітність (Ovid. Am. II. 13, 1-4; Plin. VII, 7, 43, XVIII, 23), мінімізувати сексуальні контакти зі своїми чоловіками та жити повноцінним сексуальним життям (Juven. VI; Mart. VI. 67; Ovid. Ars Am. II, 68-692). А втім, до активної жінки завжди ставились з певним презирством, і вважали гендерним девіантом (Mart. VII, 67; Sen. Epist. Mor. 95, 20, 1). З чим була пов'язана дана маргіналізація? Найбільш вірогідну відповідь надала ізраїльська дослідниця Дрора Бахарал, аргументуючи це − жахом чоловіків втратити владу та надпозицію у суспільстві, через збільшення політичної активності серед жінок за часів: кінця Республіки та початку Імперії (Фульвія, Лівія, Месаліна, Агрипіна та інші) [25, p. 333]. Жінки при владі, здавалось, порушили традиційні республіканські гендерні ролі та чоловічу ідеологію − за якою жінки вважались біологічно та соціально неповноцінними істотами. Ця суперечність між ідеалом та реальністю, була також виражена в латинських джерелах імперського періоду, які писали незадоволені елітні чоловіки, яких торкнувся даний процес (Tac. Ann. III. 33). Таким чином, коли влада жінок переходила межу, передбачену маскулінною ідеологією, чоловіки намагались пояснити цей казус − за допомогою звинувачення їх у порушенні доброчесності. Вони приписували їм неконтрольовану хіть, аргументуючи це відсутністю вищезгаданої якості pudicitia (Sen. Dial. XII.16.4) − за якою мораль та доброчинність матрони були нерозривно пов'язані з добробутом держави. Внаслідок цього чоловічий контроль над жіночою доброчесністю та цнотливістю стає зрозумілим, адже їх втрата покривала соромом, не лише осоромлену жінку, але і її чоловіка та родину (Dig. XLVII.10.1.9, XVIII.2) [26, p. 196]. У такий спосіб, інкримінація в перелюбстві була розповсюджена майже у всіх жанрах латинської літератури, та найбільшої популярності зазнала у політичних ораторських промовах (Cic. Rhet. Her. IV.23; Catil. II.23; Verr. I.2).

Водночас, не дивлячись на часткову відсутність прав, гендерні стереотипи та звинувачення на адресу матрон під час кінця Республіки-початку Імперії, варто відзначити, що вони сформували окрему та доволі прогресивну соціальну групу.

Категорія «інші»

Продовжуючи формування нашої гендерно-соціальної схеми, ми пропонуємо, віднести всі нижчі стани: рабів, вільновідпущеників, іноземців, калік, потвор та девіантів за професією до категорії безправних «інших», яка протиставлялась еліті. Члени даних соціальних груп мали різну біологічну стать, стан або професію, але гендерно вони всі визначались як жінки. Щодо цього цікаво зауважив французький вчений Поль Вен: «у римському суспільстві бути активним – означало бути чоловіком, незалежно від статі пасивного партнера» [27, p. 50]. Безправні чоловіки були позбавлені головних якостей, властивих еліті, а саме − недоторканості тіла та «соціальної мужності», і у такий спосіб вони прирівнювались до жінок, які завжди асоціювались з пасивністю та відсутністю контролю над собою й своїм тілом. Звісно ж, як нижчий стан їх очікувало підкорення, яке визначало їх гендерно-соціальну ідентичність та орієнтацію.

Раби

Рабовласницька система була основою економічного устрою Давнього Риму I ст. до Р.Х. – I ст. після Р.Х. і підтримувалася завдяки активним

завоюванням періоду Пізньої Республіки [28]. Функції рабів були різноманітними: від побутових до сексуальних. Оскільки, pater familias, як голова родини та власник майна, абсолютно домінував над ними, він міг використовувати їх за своїм бажанням й у сексуальному плані (Sen. Contr. IV. pref.10). Латинські джерела насичені описами як справжній vir насолоджувався сексом з рабами (Juven. XI.136-82; Catul. LVI). Раби належали до найнижчого стану, та виходячи з цього, приймали пасивну роль та використовувались задля девіантних статевих актів [29]. Особливо популярним їх використання було в оральних насолодах – феляції (Catul. XCVII; Mart. Epigr. IX. 40) та кунілінгусі. На цей рахунок Марціал іронізував: «Мужоложників рот погано тхне, кажеш ти, Фабулл; але якщо ти правий, як же рот лизунів, скажи мені, тхне ?» (Mart. Epigr. VII, 67., XII, 85). Доволі часто вони брали пасивну участь і в анальному сексі, за що їх називали гендерним девіантом cinaedus (Juven. 2; Catul. XVI., XXIX; Cic. In Ver. II.2.192; Phaed. Fab. 5.1.12-18; Pet. Sat. 21, 23; Mart. 10.98; Suet. Aug. 68; CIL IV, 1825, 2319b, 4917). Латинський словник презентував різноманітну термінологію на позначення таких чоловіків: mollis, impudicus та інше [30, p. 461].

Раби, які позбавились своєї кабали переходили у категорію – **вільновідпущеників.** Проте, навіть при звільненні, вони не отримували повної свободи та продовжували виконувати сексуальні бажання господаря: «Не цнотливість – підґрунтя для звинувачення вільнонародженої людини, необхідність раба, обов'язок для вільновідпущеника» (Sen. Contr. IV. 10; Liv. VIII. 28). Так, за часів Імперії вільновідпущеники могли досягти певних фінансових висот, про що свідчать численні археологічні знахідки заможних вілл у Помпеях, однак римський соціум ніколи б не дозволив колишнім рабам перейти до категорії еліти: з підкорених рабських стосунків, вони скоріш за все переходили у патронатські [31].

В окрему групу безправних «інших» видається можливим віднести **іноземців.** В цьому випадку можна пояснити погане ставлення до цієї категорії, наклавши його на концепцію «Орієнталізму», розроблену професором Колумбійського університету Едвардом Саїдом [32]. У ній він аналізував як Захід протягом довгих історичних періодів будував образ девіантного «іншого» в особі Сходу, використовуючи позицію сили та домінації. Накладаючи на цю концепцію стосунки римлян та іноземців, можна зробити висновок, що неприязнь римлян до іноземців, пояснювалась жахом перед чимось невідомим та несхожим на них.

До маргінального стану відносились також люди певного роду занять, а саме: гладіатори, актори й повії (Cic. Off. I.150-151) [33, p. 26]. Дані професії в ідеології Давнього Риму, виступали символом сорому та підпадали під infamia. Законодавчо на них накладались суворі обмеження у різних сферах суспільного життя такі як свідчення в суді, висування звинувачень та активна участь у політиці (Mart. I.41; Dig. XX.5.2, 5.3, Dig. XX.5.21.2). У такий спосіб судова сфера посилила соціальну та моральну перевагу еліти та підтримала суворий розрив між ними та низами суспільства.

Висновки:

Отже, ми прослідкували, що такі конструкти як стать, гендер та сексуальність напряму корелювались з соціальним життям римського суспільства, та грали ключову роль у побудові римської соціальної ієрархії. Римляни використовували стать як основу статево-гендерних постулатів та соціально-сексуальних стосунків, проте одночасно з цим, римський гендер був сексуально перехідним чи змінним конструктом протягом всього життя.

Таким чином, вибудовувалась така гендерно-соціальна піраміда, де на верхівці соціальної ієрархії знаходився стан vir, тобто справжніх чоловіків (paterfamilias) за статтю та гендером, дорослих римських елітних громадян, права та тіла яких є абсолютно захищеними від посягань. Трохи нижче, на перехідний другий ступінь «Матриці домінування», ми розмістили соціальну групу вільнонароджених – молодих юнаків (які недоторкані, і тому захищені законом). Не дивлячись на їх привілеї та чоловічу стать, вони, ще не були гендерно ідентифікованими та лише опановували від батька (vir) та своїх вихователів, правила, яким чином притримуватись «соціальної мужності», і стати справжнім чоловіком. Третю сходинку гендерно-соціальної моделі, ми невипадково виокремили для римських елітних жінок (матрон), адже не дивлячись на підкорене положення за статтю, вони мали певні права та привілеї (зокрема, недоторканість тіла). Всі інші нижчі стани: раби, вільновідпущеники, іноземці, маргінальні професії, ми вважаємо доречним, відокремити у категорію безправних «Інших». Це ті, чоловіки та жінки, з тілом яких могли зробити будь-які агресивні дії (побити, зґвалтувати та т.п.). Саме тому, не є дивним, що гендерні девіації, найбільш були розповсюдженими серед них.

Проаналізувавши ідеологію давніх римлян, ми бачимо, що соціально-сексуальні прерогативи сконцентрувались серед елітних станів, зокрема дорослих громадян чоловіків, і надали пасивні соціальні ролі підкореним станам суспільства, незалежно від їх статі.

Ми намагались охопити як жіночу, так і чоловічу половини суспільства, з чого можна зробити висновок: що у пізній період Римської Республіки та на ранніх етапах зародження Імперії, вплив насолод та розпусти домінував серед чоловічої половини суспільства, але з роками, як свідчать проаналізовані джерела, змінювався статус жінки, і з матрони, яка не мала права на чуттєвість вона перетворювалась на вільну людину зі своїм баченням навколишнього світу та з правом на власний вибір. Поява владних та активних жінок, описаних римськими авторами, абсолютно співпала з консолідацією Імперії, збільшенням статків та еллінізацією, що відображали соціокультурні зміни у житті Давнього Риму.

Список літератури:

1. Dover K. Greek Homosexuality. Cambridge: Harvard University Press; 1989.

2. Фуко М. Использование удовольствий. История сексуальности. − Санкт-Петербург: Академический проспект; 2004. [Fuko M. Ispol'zovanie udovol'stvij. Istorija seksual'nosti. − Sankt-Peterburg: Akademicheskij prospekt; 2004. (In Russ).]

3. Davidson J. Dover, Foucault and Greek Homosexuality: Penetration and the Truth of Sex. Past & Present. 2001; 170 (1): 3-51.

4. Parker H. The Teratogenic Grid. In: Hallett J., Skinner M. Roman Sexualities. Princeton: Princeton University Press; 1997. p. 47-65.

5. Williams C. Roman Homosexuality: Ideologies of Masculinity in Classical Antiquity. Oxford: Oxford University Press; 1999.

6. Kamen D., Richardson S. Revisiting Roman Sexuality: Agency and the Conceptualization of Penetrated Males. In: Masterson M., Rabinowitz N. Sex in Antiquity: Exploring Gender and Sexuality in the Ancient World. Routledge; 2015. p. 449-460.

7. Collins P. Black Feminist Thought: knowledge, consciousness, and the politics of empowerment. New York: Routledge; 2000.

8. Collins P. Toward a New Vision: Race, Class, and Gender as Categories of. Analysis and Connection. Race, Sex & Class. 1993; 1 (1): 25-45.

9. Під категорію Vir підпадали не всі особи чоловічої статі, а виключно римські повнолітні громадяни з бездоганною репутацією та високим соціальним положенням. Див.: L'Hoir F. The rhetoric of gender terms: man, woman, and the portrayal of character in latin prose. Leiden; 1992.

10. Richlin A. Not before Homosexuality: The Materiality of the cinaedus and the Roman Law against Love between Men. Journal of the History of Sexuality. 1993; 24: 523-573.

11. В загальному вік, коли вони досягали статевого дозрівання та ставали vir на церемонії досягнення мужності, міг варіюватись від 13 до 18 років. Див.: Rwason B. Children and childhood in roman Italy. Oxford: OUP Oxford; 2003.

12. Eyben E. Restless Youth in Ancient Rome. Routledge; 2003.

13. Педерастія – це соціально визнані романтичні та сексуальні стосунки між давньогрецькими дорослими вільними чоловіками-громадянами та вільними юнаками підліткового віку. Див.: Williams C. Greek Love at Rome. The Classical Quarterly. 1995; 45 (2): 517-539.

14. Cantarella E. Secondo natura: La bisessualità nel mondo antico. Feltrinelli Editore; 2016.

15. Krenkel W. Pueri Meritorii. WZ Rostock. 1979; 28: 179-189.

16. Richlin A. Reading boy-love and child-love in the Greco-Roman world / M. Masterson, N. Rabinowitz, J. Robson. Sex in Antiquity: Exploring Gender and Sexuality in the Ancient World. London and New York: Routledge, 2015. p. 352-373.

17. Hallett J. Women as Same and Other in the Classical Roman Elite. Helios. 1989; 16 (1): 59-78.

18. Parker H. Loyal Slaves and Loyal Wives: The Crisis of the Outsider-Within and Roman Exemplum Literature. In: Joshel S., Murnaghan Sh. Women and Slaves in Greco-Roman Culture: Differential Equations. London: Routledge; 1998. p. 152–173.

19. Де Бовуар С. Второй пол. – Азбука-Аттикус; 2017. [De Bovuar S. Vtoroj pol. – Azbuka-Attikus; 2017. (In Russ).]

20. В даному контексті термін «інший» сприймається у відповідності з науковим підходом «інший» як маргінальний, той хто не відповідав соціальним нормам, був позбавленим прав та відносився до підпорядкованої соціальної категорії. Див.: Шапинская Е. Образ Другого в текстах культуры: политика репрезентации. – М.: URSS; 2012. [Shapinskaja E. Obraz Drugogo v tekstah kul'tury: politika reprezentacii. – M.: URSS; 2012. (In Russ).]

21. Римські елітні жінки мали статус громадян, а не функції громадян (оскільки не брали участь у законодавчих чи судових зборах, не могли бути магістратами, і як правило були виключені з virilia official) Див.: Chatelard A. Minorité juridique et citoyenneté des femmes dans la Rome républicaine. Clio. Femmes, Genre, Histoire. 2016; 1 (43): 23-46.

22. Wallace-Hadrill A. Engendering the Roman House. In: D. Kleiner, S. Matheson I Claudia: Women in Ancient Rome. New Haven; 1996. p. 104-115.

23. Латинський термін «Domina» − позначав поважливе звертання до «господарки дому». Див.: De la Bedoyere G. Domina: The Women Who Made Imperial Rome. Yale University Press; 2018.

24. Rousselle A. Porneia: On Desire and the Body in Antiquity. Blackwell; 1988.

25. Baharal D. Public Image and Women at Court in the Era of Adoptive Emperors (A. D. 98-180). The case of Faustina the Younger. Studies in Latin literature and Roman history. 2000; 10: 328-344.

26. Saller R. Pater Familias, Mater Familias, and the Gendered Semantics of the Roman Household. Classical Philology. 1999; 94 (2): 182-97.

27. Veyne P. La famille et l'amour sous le Haut-Empire romain. Annales (E.S.C.) 1978; 3: 35-63.

28. Bradley K. On the Roman Slave supply and Slave breeding. Slavery & Abolition: A Journal of Slave and Post-Slave Studies. 1987; 8 (1): 42-64.

29. Verstraete B. Slavery and the Social Dynamics of Male Homosexual Relations in Ancient Rome. Journal of Homosexuality. 1980; 5: 227-36.

30.Williams C. The Latin Vocabulary of the Unmanly Man: The Semantics of mollis, impudicus, pathicus, and cinaedus. In: M. Masterson, N. Rabinowitz, J. Robson. Sex in Antiquity: Exploring Gender and Sexuality in the Ancient World. London and New York: Routledge; 2015. p. 461-481.

31. Kristof V. The macula servitutis of Roman freedmen. Neque enim aboletur turpitudo, quae postea intermissa est? Revue belge de philologie et d'histoire. 2016; 94 (1): 131-164.

32. Саид Э. Ориентализм. Западные концепции Востока. − СПб.: Русский Міръ; 2006. [Said Je. Orientalizm. Zapadnye koncepcii Vostoka. − SPb.: Russkij Mirъ. (In Russ).]

33. Bond S. Trade and Taboo: Disreputable Professions in the Roman Mediterranean. Ann Arbor: University of Michigan Press; 2016.

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Bezobrazova A.S.
linguist, graduate of Moscow City University

TRANSLATION YESTERDAY AND TODAY: HOW MODERN TECHNOLOGIES ARE CHANGING THE WORK OF A TRANSLATOR

Безобразова Анастасия Сергеевна
лингвист, выпускник
Московского Городского Педагогического Университета

ПЕРЕВОДЫ ВЧЕРА И СЕГОДНЯ: КАК СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ МЕНЯЮТ РАБОТУ ПЕРЕВОДЧИКА

Summary: Over the past few years, translation as a profession has undergone significant changes caused by the emergence of new technologies. In an industry that is growing rapidly in terms of revenue, more and more computer applications are being used to speed up work and improve efficiency. Among the new technologies that stand out is the use of translation memory, with which translators can take advantage of their previous work to avoid repetitive tasks and save time and effort. Such changes are also helping translators to gradually raise average incomes and break the old stereotype of poorly paid professionals.

Аннотация: За последние несколько лет перевод как профессия претерпел значительные изменения, вызванные появлением новых технологий. В отрасли, которая стремительно растет с точки зрения доходов, все больше и больше компьютерных приложений используются для ускорения работы и повышения эффективности. Среди новых технологий выделяется использование памяти переводов, с помощью которой переводчики могут воспользоваться своей предыдущей работой, чтобы избежать повторяющихся задач и сэкономить время и силы. Такие изменения также помогают переводчикам постепенно повышать средний доход и избавляться от старого стереотипа о плохо оплачиваемых специалистах.

Key words: translator, translation memory, automated translation, CAT programs.
Ключевые слова: переводчик, память переводов, автоматизированный перевод, CAT-программы

Постановка проблемы. Отрасль, вся цель которой – помочь бизнесу преодолевать границы: это переводческий бизнес. Неудивительно, что так важно уметь быстро и эффективно общаться на больших расстояниях. И снова здесь появляется Интернет. Подобные услуги электронной почты, облачного хранилища и телефонной связи с передачей голоса по IP (VoIP) означают, что быстрая международная связь теперь возможна практически бесплатно.

Для предприятий, которые работают с поставщиками языковых услуг, это дает немедленные и долгосрочные преимущества. Подумайте о том, насколько теперь проще найти эксперта или компанию, находящуюся за пределами вашей страны - что может быть важно, когда вам нужно найти носителя вашего целевого языка. Подумайте, насколько быстрее и эффективнее можно будет задать их вопросы и ответить на них, чем во времена обычной почты и дорогостоящих международных телефонных звонков.

Есть последствия и для менеджеров переводческих проектов – людей, которые работают в бюро переводов, чтобы обеспечить своевременное и качественное выполнение работы. Благодаря тому, что общение стало намного быстрее и проще (и дешевле), сроки могут быть сокращены, а расходы соответственно сокращены. И это все, не говоря уже о преимуществах компьютерных систем управления проектами: автоматическое отслеживание рабочего процесса, системы управления временем и базы данных ресурсов – это лишь некоторые из способов, которыми бюро переводов и их клиенты получают дополнительную ценность в эпоху цифровых технологий.

Анализ последних исследований и публикаций. Вопросы перевода всегда были интересны исследователям. Ими выделялись как непосредственные вопросы лингвистической стороны, так и использование современными переводчиками специальных систем, которые помогают в работе.

Проблемы перевода можно разделить на проблемы приема, проблемы производства и проблемы приема-производства (в которых сочетаются оба типа проблем) [12].

Дж. Мандей пишет о проблеме неизбежной субъективности, которую влечет за собой инвариант [9]. М. Фергал и А. Альманна упоминают следующие проблемы перевода: морфологическое различие, флективную морфологию, процессы словообразования, включая словообразование и флексию, составление, смешение и акронимию / аббревиатуру, лексические пробелы, проблемы, связанные с разговорной импликатурой [5].

М. Снелл-Хорнби указывает на различные проблемы, которые необходимо учитывать, включая статус, положение и функцию исходного текста, а также сложные проблемы стиля,

этические проблемы перевода, мультисемиотические тексты, такие как комиксы [11]. М. Снэлл-Хорнби предложил добавить к этому описание телесных ощущений, которые не являются очевидными, и жесты или выражения, передающие отношение, и у вас есть словарный запас, который представляет для переводчика проблемы [11].

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы. Самое первое программное обеспечение для компьютерного перевода появилось почти 30 лет назад. Его основная функция заключалась в хранении переведенных текстов в памяти переводов и последующем использовании этой памяти для упрощения и повышения эффективности перевода повторяющегося текста. Эта функция позволила переводчикам значительно ускорить свою работу, но с этого момента разработка продолжалась.

В начале 1990-х в САТ-инструментах появилась возможность использовать интегрированные терминологические базы, что значительно повысило согласованность переводов (с помощью терминологической базы конкретные или технические фразы переводятся одинаково).

Цель статьи – проанализировать, как современные технологии меняют работу переводчика.

Изложение основного материала. На рубеже тысячелетий САТ-инструменты стали доступны онлайн, а это означало, что переводчики могли работать откуда угодно и автоматически сохранять свою работу на безопасном удаленном сервере.

Этот скачок также сыграл огромную роль в удаленной командной разработке, позволив большему количеству переводчиков работать над одним проектом одновременно и в режиме реального времени. В этом решении появилось множество функций, которые упростили весь процесс, предоставив переводчикам немедленный доступ к памяти переводов и базе терминов клиента, что является важной функцией, особенно при работе с большими заданиями. Это не только увеличило скорость выполнения проектов, но и оказало огромное влияние на качество продукции.

С тех пор САТ-инструменты развиваются со все возрастающей скоростью, добавляя функции, которые сделали их практически незаменимыми в области управления переводами. Обеспечение качества (QA) - прекрасный тому пример. Эта обширная функция предупреждает переводчиков о любых ошибках в числах, форматировании, пунктуации, прописных и строчных буквах, названиях продуктов или услуг, а также о лишних или отсутствующих пробелах или непереведенном тексте.

Это подняло качество переводов на совершенно новый уровень.

Разработчики САТ-программ все еще работают над другими модификациями, например, с целью оптимизации пользовательского интерфейса и расширения диапазона поддерживаемых форматов файлов.

В отличие от САТ-программ, машинный перевод не только полезный помощник в процессе перевода, но и непосредственно генерирует результат перевода. Тем не менее, этот вид машинного перевода, возможно, впоследствии придется отредактировать и отредактировать переводчиком-человеком. Этот метод может быть полезен только для крупномасштабных проектов и текстов, где удобочитаемость и особый стиль общения не имеют большого значения.

Первые функциональные автоматические переводчики появились на рынке в начале 90-х годов. Они работали на основе встроенных грамматических правил и словарей (например, RBMT – машинный перевод на основе правил). Однако оказалось, что, хотя это была интересная идея, в то время технология не позволяла производить качественный машинный перевод. Качество было очень низким, и во многих случаях смысл и контекст терялись при переводе.

Еще одним шагом в процессе развития машинного перевода стал SMT – статистический машинный перевод, который привнес в автоматический перевод статистический подход. Каждое предложение (порядок слов) было создано на основе вероятности распределения каждого слова в предложении – на основе лежащего в основе статистического анализа текстов на определенном языке. Результат был не очень точным, но, похоже, он имел более естественный лингвистический поток, чем RBMT. Комбинация двух подходов – RBMT и SMT – оказалась логическим шагом, который может продвинуть автоматические переводчики вперед [1].

Однако самые большие инновации в области машинного перевода произошли совсем недавно.

Самое последнее введение в автоматические переводы – это алгоритм, основанный на нейронных сетях. Алгоритм имитирует человеческий мозг, обучаясь разбирать слова в общем контексте предложения, сравнивая сходство отдельных слов и фраз. Это приводит к более точным машинным переводам, чем когда-либо прежде.

Несмотря на то, насколько впечатляющим он может быть, машинный перевод все еще далек от того, чтобы заменить переводчиков-людей, особенно их чувство контекста, грамматические правила и безупречный опыт [2].

До сих пор машинный перевод в наших процессах перевода использовался очень мало. В то же время мы понимаем, что технологии постоянно меняются и улучшаются. Так что, если в конечном итоге он окажется столь же эффективным с точки зрения качества и скорости, мы определенно рассмотрим способы его использования в наших процессах.

Когда дело касается переводчиков и бюро переводов, системам управления контентом не уделяется должного внимания. Тем не менее, именно CMS вносит структуру и порядок в работу с цифровым контентом, включая переводы [4].

Системы управления контентом доступны в виде настольных приложений или непосредственно

в Интернете с использованием веб-интерфейса, с помощью которого пользователи могут легко управлять всем цифровым контентом (веб-документами, маркетинговыми текстами, руководствами и т. д.). Вкратце, это комплексная система для управления текстами и другим цифровым контентом.

В наши дни CMS является наиболее часто используемым методом загрузки переведенных текстов, что делает его наилучшим решением для клиентов. Это большой шаг вперед по сравнению с предыдущими процессами, в которых необходимо было загружать тексты непосредственно в исходный код веб-сайта.

Системы управления контентом также претерпели дальнейшее развитие. Например, запуск модели DITA (Darwin Information Typing Architecture) стал важной вехой – она определяет основные правила для структуры создаваемых документов.

На практике это означает, например, что автор записывает текст в CMS (например, описание продукта или услуги), публикует его на веб-сайте и может создать руководство, используя тот же текст. Это избавляет от необходимости писать один и тот же текст дважды, и в то же время значительно повышает согласованность всех корпоративных текстов [6]. При обновлении текста достаточно внести изменение только один раз.

Системы управления переводами – основа эффективного управления каждым бюро переводов. На ранних этапах разработки он в основном содержал базу данных клиентов и переводчиков, но с тех пор они претерпели значительные улучшения. Были добавлены новые функции и возможности, включая выставление счетов и выставление счетов, различную статистику, расценки и управление жалобами.

Информационные системы, как и другие упомянутые выше инструменты, плавно перешли в онлайн-мир. Теперь заказчики и поставщики могут получить к ним доступ из любого места в любое время, сотрудничая с бюро переводов в режиме реального времени. Это значительно облегчает и ускоряет весь процесс перевода.

Можно легко сказать, что для дальнейшего развития информационных систем и порталов не так много возможностей (кроме ускорения или оптимизации пользовательского интерфейса). Следующим логическим результатом всего процесса разработки современных средств перевода является интеграция в единую платформу.

Комплексная взаимосвязь всех вышеперечисленных компонентов может выглядеть так:

Автор создает текст в CMS, которая подключена к системе управления переводами (TMS). На основе интерфейса информационная система впоследствии анализирует текст в отношении памяти переводов и терминологической базы. Заказчик сразу получает предложение, и после его утверждения переводчик может приступить к работе над переводом. Это может значительно сократить задержку перед началом работы по переводу.

Дополнительно (по желанию заказчика) это решение можно подключить к автоматическим переводчикам и тем самым значительно сократить расходы.

Исходя из состояния современных технологий перевода, можно прогнозировать, что акцент сместится на взаимную интеграцию всех вышеупомянутых технологий. Это может быть непросто, потому что рынок предлагает различные виды CAT-программ, систем управления контентом (CMS), а также систем управления переводами (TMS).

В некоторых случаях требуется перевод документов. Потребность в выполнении такой работы возникает при предоставлении определенных документов за рубежом, при ведении бизнеса с иностранными партнерами для консульской легализации. В любом случае нужен качественный точный перевод документов, который сохранит содержание текста и передаст его в понятной форме.

В зависимости от характера документов может потребоваться сложный технический перевод. Например, перевод инструкций по использованию оборудования. Любой юридический или медицинский перевод имеет значительные трудности. Это связано с большим количеством специальных терминов и необходимостью передать самую суть этих терминов.

Собственно, процесс перевода начинается с изучения текста, осуществляется подготовка к переводу наиболее значимых и сложных фрагментов текста.

Очевидно, что потребность в переводах текстовых документов существовала с самого начала их появления. Первыми инструментами для выполнения переводов на повседневном уровне были словари. Одними из самых древних словарей на английском языке были глоссарии испанских, французских и латинских слов с их определениями на английском языке, датированные 14 веком нашей эры. Такие словари позволяли переводить только отдельные слова или фразы. При переводе большого текста, особенно профессионального содержания, смысл терялся. Ведь словари позволяют выполнять буквальный перевод, не понимая сути текста, понимая его специфику [8].

Однако словари уже давно является единственным источником информации о значении иностранных слов. С появлением компьютерных технологий перевод стал намного проще. Например, появились различные программные продукты. Это голосовые переводчики, позволяющие переводить с голоса. Интернет-переводчики стали доступными, перекладывая значение текста, введенного в специальное поле.

Существуют также профессиональные программы, предназначенные для квалифицированных переводчиков. Однако все они имеют вспомогательное значение. Они не могут заменить опыт и знания переводчика. Поэтому специалист всегда был и остается основой

правильного и правильного перевода. И никакие программы не способны передать значение договоренности между сторонами, решение суда. Поэтому при переводе его качество зависит только от уровня подготовки самого переводчика.

Благодаря современным технологиям сам процесс перевода был значительно упрощен. Найти квалифицированных специалистов и взаимодействовать с ними стало намного проще. Например, машинный перевод ближе к буквальному. Происходит процесс постепенного перевода слов по слову.

Между тем, использование разумных инструментов имеет много преимуществ. Например, SmartCAT может найти и обозначить все технические термины в представленном тексте. Программа найдет правильную форму перевода независимо от используемой формы слова. Программа не выйдет из строя или запутается [10]. Это очень важно, и именно это гарантирует правильный перевод с передачей семантического значения текста.

Есть возможность запомнить переведенные тексты. Они остаются в памяти, и при работе с подобными фрагментами текста они выводятся из памяти. Соответственно, их можно доставить к новому переведенного документа. А при необходимости можно внести коррективы.

Программа также использует машинный перевод. Для удобства пользователей доступны несколько систем машинного перевода: переводчик Google, Яндекс и Microsoft. Однако, если у вас есть собственные системы перевода, вы можете ими пользоваться.

Доступен широкий выбор словарей. Благодаря полному архиву словарей, всегда можно будет найти перевод для определенного слова. Это очень помогает при переводе юридических или медицинских текстов, изобилующих целыми фразами, состоящими из конкретных сроков.

Оценка готового текста осуществляется автоматически. Программа знает более 20 типов ошибок. И она способна распознать любую ошибку. После его исправления текст можно считать переведенным.

В то же время автоматические программы не могут гарантировать правильный перевод, точную передачу сущности текста. Особенно, если речь идет об узкоспециализированных документы [12].

Если есть какое-то программное обеспечение, которое больше всего изменило работу переводчиков, так это инструмент компьютерного перевода или, для краткости, CAT-инструмент. CAT-инструменты предназначены для ускорения процесса перевода, облегчая переводчикам отслеживание своей работы, поддерживая согласованность и сохраняя форматирование и структуру исходного документа - и многое другое. Они часто также включают «память переводов» - автоматическую запись того, как переводчик ранее обрабатывал определенные слова и фразы или даже целые предложения. Эти базы данных могут использоваться совместно с заказчиком или крупными переводческими командами, чтобы сделать будущие проекты еще более быстрыми и экономичными.

CAT-программы работают, отображая две версии документа рядом. На первый взгляд они могут немного походить на интерфейс электронной таблицы: два столбца текста, со строками и строками, каждая из которых содержит «сегмент» записи. Исходный текст (исходный язык документа) отображается в левом столбце, а переводчик заполняет целевой текст (новый язык после перевода) справа. Каждая строка - каждый «сегмент» - обычно состоит из одного предложения, хотя переводчик всегда может разделить или объединить эти сегменты по мере необходимости, чтобы создать текст, который хорошо сочетается с новым языком. Как только вы разберетесь с макетом, работать в CAT-инструменте так же просто, как и в текстовом процессоре, но со всеми дополнительными преимуществами, которые дает программное обеспечение, разработанное специально для переводчиков.

Выводы и предложения. С момента своего создания профессия переводчиков претерпела множество изменений, как показано в предыдущих главах. С помощью программного обеспечения памяти переводов, электронных словарей или распознавания голоса переводчики теперь могут ускорить свою работу и сделать ее более эффективной и действенной.

В конечном итоге результат таких изменений лучше всего отразился на доходах переводчиков. Можно возразить, что миф о том, что переводчики являются плохо оплачиваемыми и недооцененными работниками, теперь ушел в прошлое. Возможно, они все еще не получают заслуженного признания, но доходы от переводов растут.

Это увеличение тесно связано с использованием технологий, применяемых для перевода. Обоснование простое, поскольку инструменты перевода якобы увеличивают объем работы, которую переводчик может выполнить за определенный период времени. Поскольку перевод обычно оплачивается пословно (в некоторых случаях это может быть почасовая оплата или постраничная оплата), более высокая эффективность означает более высокий доход.

Список литературы

1. Chan, S. (2013). Approaching localization. In C. Millán & F. Bartrina (Eds.), The Routledge handbook of translation studies (pp. 347–362). London, UK: Routledge

2. DePalma, D., Hegde, V., Pielmeier, H., & Stewart, R. (2013). The languages services market. Cambridge, MA: Common Sense Advisory.

3. Doherty, S., & Kenny, D. (2014). The design and evaluation of a statistical machine translation syllabus for translation students. The Interpreter and Translator Trainer, 8(2), 295–315.

4. Doherty, S., & O'Brien, S. (2014). Assessing the usability of raw machine translated output: A

usercentered study using eye tracking. International Journal of Human-Computer Interaction, 30(1), 40–51.

5. Farghal M. Contextualizing. Translation Theories / United Kingdom: Cambridge Scholars Publishing, 2015.

6. Gaspari, F., Almaghout, H., & Doherty, S. (2015). A survey of machine translation competences: Insights for translation technology educators and practitioners. Perspectives: Studies in Translatology, 23(3), 333–358

7. Internet World Stats. (2015). Usage and population statistics: World users by language. Retrieved from: http://www.internetworldstats.com/stats7.htm

8. Kenny, D., & Doherty, S. (2014). Statistical machine translation in the translation curriculum: Overcoming obstacles and empowering translators. The Interpreter and Translator Trainer, 8(2), 276–294.

9. Munday J. Introducing Translation Studies. Theories and applications / L.: Routledge, 2016.

10. Randhawa, G., Ferreyra, M., Ahmed, R., Ezzat, O., & Pottie, K. (2013). Using machine translation in clinical practice. Canadian Family Physician, 59(4), 382–383.

11. Snell-Hornby M. The Turns of Translation Studies. New paradigms or shifting viewpoints / Amsterdam: J. Benjamins Publishing Company, 2006.

12. Web translation as a genre. 2009. Studies on translation and multilingualism. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.termcoord.eu/wpcontent/uploads/2013/08/Web_translation_as_a_genre.pdf

13. W3Techs. (2015). Usage of content languages for websites. Retrieved from http://w3techs.com/technologies/overview/content_language/all

УДК 821.163.42
ГРНТИ 17.09.91

Klymets Maryana
Assistant at the Department of Slavonic Philology
at Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

FUNCTIONING OF FANTASTICAL ELEMENT IN LYRIC-EPIC LITERATURE OF CROATIAN ROMANTICISM (AS IT IS REPRESENTED IN WORKS OF AUGUST ŠENOA)

Климець Мар'яна
асистент кафедри слов'янської філології
імені професора І. Свєнціцького
Львівський національний університет імені Івана Франка

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФАНТАСТИЧНОГО ЕЛЕМЕНТУ У ЛІРО-ЕПОСІ ХОРВАТСЬКОГО РОМАНТИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ АВҐУСТА ШЕНОА)

Abstract. The article looks at the work of August Šenoa to illustrate its analyses of the elements of the fantastical in the lyric-epic literature of Croatian Romanticism. The works that explicate popular plots and chronotope of folk fanstastic literature have been reviewed in general. The author's versions of traditional images have been analysed in "Mrak", "Divine Justice", "Lady's Mantle", "Shoemaker and Devil", "The House of Plague", "Vila's Ring" and "Carnival Night". In ballad "Mrak" the author problematizes the gender stereotypes in the society of that time through demoniacal intertext. The ballad "Divine Justice" and the legend "Lady's Mantle" have social voicings, the conflicts that arise around the categories of poverty-prosperity (they match the categories of honesty-mendacity/generosity-parsimony) are resolved by Divine Intervention. In poetic fairy tale "Shoemaker and Devil" the author takes the magic contents of a popular fairy tale and adds to it ethical-didactic gist, religious component and humorous story telling. The social fairy tale The House of Plague realises the idea that public interests must prevail over the individual ones. In the allegorical fairy tales "Vila's Ring" and "Carnival Night" the author raises the problem of poetical creativity and loyalty to ideals.

Анотація. У статті на прикладі творчості Авґуста Шеноа аналізуються елементи фантастичного у ліро-епічних творах хорватського романтизму. Здійснено загальний огляд творів, у яких есплікуються популярні сюжети і хронотопи фольклорної фантастики. Авторські версії традиційних образів проаналізовано на прикладі творів «Мрак», «Божий суд», «Божа сльоза», «Швець і чорт», «Хата Чуми», «Перстень віли» та «Карнавальна ніч». У баладі «Мрак» автор через демонічний інтертекст проблематизує ґендерні стереотипи тогочасного суспільства. Балада «Божий суд», легенда «Божа сльоза» мають соціальне звучання, конфлікти, що розгортаються довкола категорій бідності-багатства (вони співпадають із категоріями чесності-брехливості/щедрості-скупості) вирішуються втручанням божественного. У віршованій чарівній казці «Швець і чорт» автор доповнює чарівний зміст народної однойменної казки морально-дидактичним змістом, релігійним компонентом і гумористичною подачею. Соціальна казка «Хата Чуми» реалізує ідею про те, що громадські інтереси повинні переважати над індивідуальними. В алегоричних казках «Перстень віли» та «Карнавальна ніч» автор порушує проблему поетичної творчості і відданості ідеалам.

Key words: Croatian literature, fantastic, Romanticism, August Šenoa, ballad, fairy tale, allegory

Ключові слова: хорватська література, фантастика, романтизм, Авґуст Шеноа, балада, чарівна казка, алегорія

Постановка проблеми. Фантастика як особлива мистецька практика, як можливість вийти за рамки обмеженого емпірією світу постійно приваблювала митців. Це демонструє сучасна культура: література, кінематограф, відео і комп'ютерні ігри експлуатують потенціал фантастики і її здатність до вивільнення авторської фантазії, яка готова створювати інші світи. Особливо це помітно у літературноцентричних мистецтвах, які володіють особливою фантастогенністю [3], тобто здатністю вести фантастичну фабулу і візуалізувати фантастичні образи (героїв, пейзажі, інтер'єри, хронотопи). Отож із розвитком візуальних мистецтв фантастика у XX-на початку XXI ст. отримала свій статус і закріпилася як невід'ємна частина сучасної культури. Раніше ж фантастика могла розкрити свої можливості перш за все в архітектурі, малярстві та літературі. Численні приклади звернення до фантастики в образотворчих мистецтвах і письменстві дають підстави твердити про фантастику як наджанрову і надмистецьку категорію, яка властива не лише одному періоду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Російська дослідниця Т. Чернишева розмірковуючи про метод фантастики в літературі, зазначає, що «фантастика не протипоказана жодному літературному методу, вона може „поступити на службу" і до романтизму, і до реалізму, і дл модернізму» [4]. Ці хронологічні рамки російської дослідниці можна розширити аж до найдавнішої літератури, яка багата на незвичайних персонажів і розповідей про неймовірні екзотичні країни. Має рацію російський науковець К. Фрумкін, який у монографії «Философия и психология фантастики» розглядає фантастику як трансісторичну категорію [3]. А Т. Чернишева конкретизує: «Для з'ясування історичної долі і передісторії сучасної фантастики як явища літератури середньовічний роман, космографія чи релігійна легенда видаються нам такими, що заслуговують на найсерйознішу увагу» [4]. Напрямом, що цілеспрямовано застосовує естетичні коди фантастики є романтизм. Поява цілої низки фантастичних творів в європейському романтизмі XIX ст. (оповідання і повісті Е.Т.А. Гофмана, Ш. Нодьє, Новаліса, О. де Бальзака, Е. По, М. Шеллі, М. Гоголя, В. Одоєвського, О. Стороженка балади В. Жуковського, А. Міцкевича, Ю. Словацького, Т. Шевченка) демонструють те, що фантастика була не спорадичним тенденційним явищем, а цілим комплексом світоглядних уявлень, який знаходить своє відображення у художньому тексті.

Так, постійне звернення романтиків до всього незвичайного коріниться в їхніх поглядах на життя, мистецтво, принципи творчості. В основу світоглядних і філософських концепцій романтиків ліг чіткий розподіл мистецтва та дійсності. Романтики виходили із позицій суб'єктивного погляду на світ, тому відмовлялися від міметичного зображення реальності, прагнучи до її перестворення. Тенденція творчо переосмислити і перетворити світ закономірно відсилала до фантастики.

Одним із жанрів, в яких відображено трагізм дійсності за допомогою естетичного коду фантастики є балада, особливо популярний у слов'янських літературах.

Досліджуючи зв'язок фантастичного із жанром романтичної балади українська літературознавиця Людмила Петрухіна робить припущення, що «романтична балада є таким своєрідним літературним витвором, який, нібито, зависає між реальністю і фантастикою: саме в цьому жанрі наче робиться шпарина у стіні, що розділяє дійсність і вигадку…Тому балада є таким жанром, в якому тільки робиться спроба заглянути за грань буття, але повністю потойбічне в ньому не розкривається. Фантастичне використовується у літературних баладах радше як допоміжний спосіб вирішення конфліктів, адже певна моральна чи етична проблема яскравіше розкриється на межі реальності й видумки» [2, с. 105]. Для «баладної фантастики» (визначення Л. Петрухіної) властиві експлікації фольклорних сюжетів, лімінальні топоси і межеві психологічні стани персонажів, сугестивна функція фантастичних мотивів і образів, що створює у читача настрій таємничості і непевності [2, с. 111].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зазначені риси можна помітити і в баладах А. Шеноа, центрального автора хорватської літератури другої половини XIX ст., творця не лише першого хорватського історичного роману, а й автора циклу віршованих оповідок, які він визначає як *povjestice*, очевидно підкреслюючи у них епічне начало, а також епічних пісень з фантастичним сюжетом. Серед цих творів можна виділити балади, казки і казки-алегорії. Джерелом для них слугували народні топонімічні легенди, перекази, чарівні казки, про що сам А. Шеноа зазначає у підзаголовках декотрих творів. В історії хорватської літератури А. Шеноа відомий передовсім як автор історичних романів і основоположних реалізму, а та частина його творів, які написані в дусі романтичної традиції, на жаль, менше вивчена, а ще менше досліджено фантастику у ліро-епічних творів письменника. Це питання частково вирішує розвідка хорватської літературознавці Ц. Павлович «Казки Шеноа і романтизм в хорватській літературі» [2, с. 111]. Однак дослідниця розглядає фантастику у творчості А. Шеноа передовсім у жанровій площині казки, тож поза межами дослідження опинилися твори, які належать до інших жанрів, зокрема балади та легенди.

Метою дослідження є з'ясувати фантастичну образність у ліро-епосі А. Шеноа у зв'язку із поетикальними особливостями романтизму, проаналізувати специфіку експлікації фантастичного елементу у жанрах, які передбачають наявність фантастики, виділити функцію фантастичного компонента, виокремити авторські інновації у традиційних жанрах, сюжетах та образах.

Виклад основного матеріалу. У баладах А. Шеноа розгортає популярні сюжети фольклорної фантастики, зокрема материного

прокляття («Кам'яні свати», «Материне молоко»), мертвої нареченої («Королева-змія» «Мрак», «Смертельний дзвоник»), зваблення вілою хлопця («Вир»), покарання за зраду («Смертельний дзвоник», «Змія»), перевтілення у тварин («Королева-змія», «Вир», «Змія»), чарування «Знахарка»[1]. Задіяні також чарівні предмети – смертельний дзвоник, який віддзвонює смерть тому, хто порушив присягу, діють незвичайні істоти, серед них демонічні – віла[2], мрак, королева-змія, люди, наділені магічними знаннями – монах зі смертельним дзвоником, відьма, і казкові – залізний велетень, золота рибка («Залізний велетень»). Фантастичні події розгортаються у просторах, які межують із потойбіччям – на березі річки чи озера (часто персонажами балад є мельник або мельниківна), у горах, над проваллям, на руїнах давнього замку в невизначений час. Фантастичні події у баладах відбуваються за особливої таємничої атмосфери, пізно увечері, або вночі і супроводжуються стихійними явищами – громом, блискавкою, ураганом, і персонажа перебуває в певному психологічному стані – крайньої ненависті, абсолютного страху, смертельної любовної туги.

Прикладом балади, у якій експлікуються ознаки баладної фантастики в авторській інтерпретації фольклорних символів є твір «Мрак» («Mrak», 1874). У хорватському фольклорі мрак або орко – нічний демон, візуалізований як собака або осел. Коли його випадково осідлає подорожній, мрак відносить вершника кудись далеко, а щоб здобути над орком владу, потрібно вдягнути щось навиворіт. У творі А. Шеноа образ цього демона переосмислено, він – втілення темної сторони агресивного чоловічого начала, насильства над жінкою.

Дія балади розпочинається напередодні вінчання – наречений їде по гостей і просить кохану Дору не виходити три дні з дому, бо на гожих дівчат надворі чигає мрак – лиходій, сильний і темний демон, який їх викрадає і вбиває. Першу ніч дівчина дослухається до поради нареченого, та на другу її зваблюють голосна музика та співи, що долинають з вулиці, вся природа дивними голосами переконує її вийти до молоді, бо «ще сьогодні вона дівчина, а вже завтра – дружина». Красуня-Дора порушує заборону і приходить на вечорниці, відтепер її доля визначена наперед, у мелодії гусел звучить приречення:

Ali tužno joj plače
Tankih gusala glas:
«Dorice, gdje ti je duša?
Dorice, ode ti spas!»[3]

В танці Дора міняється, божевільні рухи зраджують тривогу дівчини, збудження перед прийдешнім весіллям, зрештою коло розривається:

Vije se, lica joj gore,
Čudan je spopao bijes,
Mahnita vrti se sama,
Rasu se mladeži ples.[4]

Коло, як найдавніший вид танцю, конфігурація якого має солярне символічне значення, є символом неперервності, нескінченності, родючості. Колові танці водночас окреслюють священне місце, захищаючи те, що знаходиться усередині. Відтак Дора перервавши лінію, втрачає захист.

Дора перебуває у різних лімінальних станах – напередодні одруження, тобто переходу в інший соціальний статус, що викликає в неї тривогу («Vije se – oči joj plamte, / Leti joj kosa i skut, / Pune joj drhtale grudi: / «Djevojka zadnji sam put!»»[5] [9, s. 95]), розірваного кола, що дорівнює небезпеці, душевного розладу («Zmija ujede Doru», «mahnita vrti se sama»)[6], що презентується через несподіваний наплив емоцій і сил («Čudan ju spopao bijes», «Ljuta ju spopala moć»)[7], божевільний регіт «"Na pir" vrisnula kroz smijeh»)[8], і серед чорної ночі, прорізаною кривавою блискавкою. «У такому стані герой перебуває, нібито, одночасно й у світі реальному, якому належить його тіло, й у світі потойбічному…» [2, с. 110])

Дора в кульмінації своїх почуттів кидається додому, а їй навздогін – мрак. Дівчина втекти не може, всі стихії природи допомагають демону:

Bježi, plete joj lete
Nebom se prosula krv.
Vjetar grudi joj gali,
Bježi, jede ju crv.
Bježi, - kamen joj ne da,
Grlu se otimlje zrak,
Grmlje huška i šuška,
Bježi, - goni ju mrak».[9]

Мрак наздоганяє Дору на дорозі, переконує що саме він – її коханий, цілує і милує дівчину, а тоді Дора помирає.

---

[1] Хорватська літературзнавиця Ц.Павлович говорить про зв'язок між «Знахаркою» А.Шеноа та піснею «Відьма» Д. Ярневич, що є свідченням зв'язку між поколіннями хорватських романтиків [5, s. 306].

[2] У ліро-епосі А. Шеноа можна помітити різне смислове навантаження, яке мають віли у південнословняському фольклорі – віли-помічниці, віли-провісниці, віла, що перетворюється на дівчину, віла, що забирає людину (типологія М.Кацаруби, див у: Карацуба М.Ю. Фантастичні істоти у народних баладах південних слов'ян – образ віли [1]

[3] Та гірко плаче / тонкий голос гусел: / «Дорице, де твоя душа? / Дорице, нема тобі спасіння».

[4] Крутиться в танці, лице їй палає / Дивний її охопив шал / Ніби божевільна танцює сама / Розпався танець молодих [9, s. 95].

[5] Крутиться в танці – очі іскряться / розвівається волосся і одяг / Повні груди тремтіли: / «Останній день, коли я дівчина». [9, s. 95].

[6] Ніби гадюка вкусила Дору / танцює мов божевільна сама[9, s. 95].

[7] Дивний її охопив шал; несамовита сила охопила її. [9, s. 95].

[8] На весіля» - вигукнула вона крізь сміх . [9, s. 95].

[9] Тікає вона, коси летять, / небом пролилася кров, / вітер оголює їй груди, / тікає вона, підганяє її страх. / Біжить – камінь стає на дорозі / бракує повітря, / кущі її цькують і шелестять, / тікає – женеться за нею мрак [9, s. 96].

Той факт, що наречений, прийшовши над ранок до Дори з гостями, мертву кохану знайшов не на дорозі, а в хаті, додає усій ситуації неоднозначності й непевності, заставляє читача сумніватися у причинах смерті Дори, у реальності всіх нічних подій. Фантастика тут виконує функцію розмивання дійсності, піддає сумніву її стійкість, випробовує конфігурації звичного світу.

У баладі автор через демонічний інтертекст проблематизує ґендерні стереотипи тогочасного суспільства (демонічне начало превалює не в жінки, а в чоловіка), а фольклорно-фантастичний контекст цієї балади є версією конфлікту жіночого і чоловічого, суспільного-індивідуального, адже Дора живе відокремлено, наречений забороняє їй виходити з хати і йти до села чи на танці, вважаючи їх загрозою тілу Дори та сімейному щастю. Непослух і смерть Дори можна відчитати і як символічну відмову переходити у стан одруженої жінки, порушення суспільної норми.

Деякі ліроепічні товри А. Шеноа, зокрема легенда «Божа сльоза» («Božja palhtica», 1870) та балада «Божий суд» («Božji sud», 1872), мають виразне соціальне звучання, сюжет розгортається довкола категорій бідності-багатства, які відповідно до народної моралі часто співпадають із категоріями чесності-брехливості та щедрості-скупості. Вирішуються ці конфлікти втручанням божественного: бідняк, який грозової ночі прийняв на ніч Ісуса і святого Петра, був винагороджений, а дружина багатія, яка збиралася захопити шматок землі у бідного сусіди, а для цього мала знищити позначку межі, за яку слугувало розп'яття на дереві, покарана смертю. Божественне еманується у вигляді блискавки, яка вбиває скупу жінку і залишає на її чолі слід у вигляді хреста.

На відміну від балади, у якій «…елементи фантастики є лише тим засобом, який допомагає вирішити морально-етичні проблеми, що становлять сутність баладних конфліктів» [9, с. 107], фантастика є органічною частиною світу казки. За визначенням Ц. Тодорова, казка є фантастично обумовленим жанром, вона належать до сфери чудесного, де поетика фантастичного є обов'язковим художнім принципом, тож надзвичайне дорівнює чарівному, воно є частиною світу героїв і не викликає здивування, ані у персонажа, ані у читача.

А. Шеноа, звернувшись до сюжету і структури народної казки, у своїх віршованих казках доповнює чарівний зміст морально-дидактичним компонентом релігійного звучання або ж викладає незвичні події в іронічній стилістиці. Наприклад, в авторській віршованій інтерпретації однойменної народної казки «Швець і чорт» («Postolar i vrag», 1863) історію про те, як бідний швець продав свою душу чортові, щоб мати за що прогодувати дітей, а потім хитрістю змусив чорта відмовитися від угоди, доповнено мотивом винагороди за виконання Божих заповідей – бідняк-швець приймає Ісуса, а за це Ісус виконує три бажання, що й допоможе шевцеві через сім років перехитрити чорта. Функцію казковості тут виконують персонажі – чорт і Ісус, мотиви продажу душі і загадування бажань, предмети, які через заклинання шевця стають магічними – стілець, вікно, груша.

Ще одна казка з дидактичним змістом про те, що інтереси громади мають переважати над індивідуальними, є твір «Хата Чуми» («Kugina kuća», 1869). У віршованій розповіді персоніфікована чума приходить на край села:

Zmijska kosa niz rame joj pada,
Čelik zubi stišću se od jada,
Krvav mjesec oči su joj plamne,
A sred noći vijori se tamne
Bijela halja – gole kosti krijuć».[10]

Вона не може зайти, бо вхід до села охороняє хрест, тому переконує селянку Єлу, яка пізно увечері повертається додому з ярмарку, перенести її на плечах, обіцяючи, що коли зайде в село, омине її хату, де Єла живе з маленьким сином Раде. Єла, боячись за життя дитини, переносить Чуму, але ж Раде, не дочекавшись матері з ярмарку, пішов ночувати до сусідки, тому теж став жертвою безжальної істоти. Відтоді Єлину хату оминають, називаючи її «хатою Чуми».

Від казок такого типу відрізняються твори А. Шеноа, які можна означити як алегоричні казки, до прикладу «Перстень віли» («Vilin prsten», 1870), у якій показано життєвий шлях людини, і «Карнавальна ніч» («Pokladna noć, 1876) - алегорія долі митця, якого спокушає персоніфікований голод-демон, підбурюючи відмовитися від писання поезії, або принаймні писати так, як цього очікує публіка.

Сюжет «Карнавальної ночі» розгортається як низка видінь, що бачить молодий поет, німий і блідий. Це візії розгульної забави у карнавальну ніч, співця запрошують до веселощів неймовірні красуні, обіцяючи йому всі втіхи цього світу, вони наголошують на марності, закликають насолоджуватися кожною миттю, а не жити химерними ідеями відданості справжньої поезії. Сюжет підсилений контрастами – холодній зимовій ночі-ворону, на крилах якої летить диявольський льодяний північний вітер, що озброєний блискавкою, протиставляється ідилічний весняний світанок; персоніфікованому демонічному голоду – красуня віла, покровителька поезії, яка співцеві, що не спокусився на славу та земні скарби, відкриває його майбутню велич генія, правдивого співця. Важливим є тут і релігійний вимір, коли антитезою карнавальній ночі як поганському світу насолоди є християнські ідеї вічної любові і справжньості. Попри алегоричний ключ, який відчитується уже наприкінці як внутрішня боротьба у душі героя, персоніфіковані явища та видіння, декоровані гіперболізованою розкішшю, мають значний фантастичний потенціал:

Зима і вітер: «Ko silan vran / Širinom svijeta leti tmurna… / Na krila uzvi ljut se div, / Sjevernjak vihor,

[10] Зміїна коса спадає до плечей, / Сталеві зуби стискається від люті, / Кривавим місяцем палахкотять очі, / А серед темної ночі розвівається / біла одіж, ховаючи голі кості [8, s. 181].

mahnit, živ. / Vrh glave kruti led mu strši / Gromovit mu je ždrijela krič, / Daleko snježni plašt mu prši, / U ruci munja – plamen bič... / Bjelogriv, reć bi, bijesan zmaj / Zaurla, rikne, muklo ječi / I pandžom dere tvrdi kraj» [11].

Демон-голод: «Nalik zvijeri / Do vrata stoji blijeda avet, / Na mladca zmijske zube ceri, / Na licu joj je smijeh, rugavet»[12].

Віла: «Ljepota, vila, zvijezda, cvijet, / Dva modra oka – čitav svijet»[13].

Мотив внутрішньої боротьби поета, пошук себе і зрада поетичного дару розгортається й у «Персні віли». Матко, зачарований материними розповідями про віл, шукає свій шлях до мрії – він стає ковалем, тоді ученим, витязем, і нарешті, попри всі заборони, піднімається на гору, де віли вчать його чарам – поетичної майстерності, піднісши на чарівному олені до небесного палацу віл, збудованого з коштовного каміння і металу – як королівський палац у народних казках: «Od alem-kama stoji grad saliven, / A srebrom, zlatom, biserom pokriven»[14].

У дусі романтичного світогляду поет є чарівником-генієм, а поезія прирівнюється до магії, бо саме слово, пісня має здатність творити світ, а не відкривати його. Коли Матко вирішує повернутися у світ людей, віла на прощання дає йому перстень, як нагадування про високе покликання поета, про те, що «Često dušu svlada ljudska narav, / Ništavilo je sreća, bljesak varav»[15].

Чутки про прекрасного співця дійшли до могутнього царя і його гордої дочки, яку не могли зворушити найчудесніші пісні. Єдине, що може схилити серце красуні – земна розкіш, тож Матко за допомогою персня будує золотий палац, гарніший, ніж у царя. Матко одружується з царівною, його життя – сите, а душу не тривожить те, що відбувається за межами його палацу, він перестає творити. Тож одного разу йому являється віла – в декорі романтичної стилістики: зимова ніч, заметіль, дзвеніння шиб в золотому палаці, подув морозяного повітря, від якого гасне свічка і ворушаться занавіски на вікні. Віла проклинає Матка за те, що проміняв її дар на земну розкіш – палац зникає з лиця землі, а поет зазнає найтяжчої кари – німіє.

Алегоричні казки А. Шеноа є результатом поєднання елементів усної народної творчості (віли, магічні предмети) і високої літератури: хоча віли живуть традиційно на вершині гори, всі інші їхні атрибути запозичені з літературної традиції – місце проживання віл кореспондує із описом раю (тут нема ні сонця, ні місяцю, а вічний світанок, нема ні зими, ні літа, ні спеки, ні льоду, а панує вічна весна, тут невідомі старість і хвороба) палац у небі – авторська версія поетичного Пегасу.

Конфлікт між високим/духовним і приземленим/матеріальним, покарання за зраджене покликання є прикладом посилення процесу індивідуалізації у системі знаних і передбачуваних структур фантастики і символу у літературі хорватського романтизму.

Висновки та пропозиції. Аналіз жанрів романтичної балади, прототипів чарівної і алегоричної казки свідчать про те, що хорватське письменство, хоч і пізніше за інші слов'янські літератури, все ж звертається до поетики фантастичного. Фантастична образність хорватського черпає передовсім із усної народної творчості. Баладна і казкова фантастика працює передовсім із фантастичними персонажами, а зазвичай трагічна дія розгортається на фоні екстремальних погодніх явищ. Фантастичний сюжет не має чіткої топографічної прив'язки (винятком є легенди і перекази про походження тих чи інших топонімів), а конфлікт із дійсністю розгортається через впізнаваний соціальний фон (багатство, бідність, село тощо) і родинно-побутові конфлікти. В алегоричних казках Авґуст Шеноа порушує типову романтикам проблему поетичної творчості і відданості ідеалам).

Список літератури:

1. Карацуба М.Ю. Фантастичні істоти у народних баладах південних слов'ян – образ віли // Мова і культура. Випуск 22, Том VII (202). Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Видавничий дім Дмитра

Бураго, 2020. С. 226-236

2. Петрухіна Л. Поетика фантастичного у слов'янській романтичній баладі // Проблеми слов'янознавства. 2007. Вип. 56. С 103–111.

3. Фрумкин К. Философия и психология фантастики. Москва: Либроком, 2013. 240 с.

4. Чернышева Т. Природа фантастики // Электронная библиотека RoyalLib.com. URL: http://royallib.com/read/chernisheva_tatyana/priroda_fantastiki. html#512000 (дата звернення: 22.01.2021).

5. Pavlović C. Šenoine bajke i fantastika u hrvatskom romantizmu // Romantizam - ilirizam - preporod. Komparativna povijest hrvatske književnosti. Zbornik radova XIV. Split-Zagreb: Književni krug, 2012. S. 297-310

6. Šenoa A. Božja plahtica // Pjesme. Putopisi. Ljubica / prired. D. Jelčić, K. Špoljar. Zagreb: Globus, 1978. S. 186–187.

[11] Наче могутній ворон летить вона над світом похмурим, / на крилах в неї велетень, північний вихор несамовитий, / голова увінчана льодом, з горлянки видирається громовий клич / розвіюється сніжний плащ, в руці блискавка – полум'яний батіг... / білогривий, схожий на лютого змія / гримить, рикає, глухо виє / і кігтем роздирає тверду землю. [10, s. 294-295].

[12] Наче звір / у дверях стоїть білий привид, / щирить на юнака зміїні зби, / на лиці насмішка і презирство [10, s. 297].

[13] Грасуня, віла, зоря, цвіт, / Двоє ясниих очей – цілий світ. [10, s. 308].

[14] Збудований палац з діамантом, / золотом, сріблом, перлами вкритий [10, s. 194].

[15] Часто душу змагають людські спокуси, / Щастя – ніщо, сяйво зрадливе [10, s. 196].

7. Šenoa A. Božji sud // Pjesme. Putopisi. Ljubica / prired. D. Jelčić, K. Špoljar. Zagreb: Globus, 1978. S. 215–217.

8. Šenoa A. Kugina kuća // Pjesme. Putopisi. Ljubica / prired. D. Jelčić, K. Špoljar. Zagreb: Globus, 1978. S. 180–186.

9. Šenoa A. Mrak // Pjesme. Putopisi. Ljubica / prired. D. Jelčić, K. Špoljar. Zagreb: Globus, 1978. S. 93–97.

10. Šenoa A. Pokladna noć // Pjesme. Putopisi. Ljubica / prired. D. Jelčić, K. Špoljar. Zagreb: Globus, 1978. S. 294–310.

11. Šenoa A. Postolar i vrag // Pjesme. Putopisi. Ljubica / prired. D. Jelčić, K. Špoljar. Zagreb: Globus, 1978. S. 131–136.

12. Šenoa A. Vilin prsten // Pjesme. Putopisi. Ljubica / prired. D. Jelčić, K. Špoljar. Zagreb: Globus, 1978. S. 188–199.

Yusifov E.G.
PhD, associate professor of Azerbaijan University of Languages
Mammadova T.B.
Senior teacher of Azerbaijan University of Languages
Yusifova K.Y.
Senior teacher of Azerbaijan University of Languages

ON THE STUDY OF THE SOMATIC PHRASEOLOGICAL COMPOUNDS IN GERMAN AND ENGLISH LANGUAGES

Э.Г.Юсифов
Т.Б.Мамедова
К.Я.Юсифова

ОБ ИССЛЕДОВАНИИ СОМАТИЧЕСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ СЛОВОСОЧЕТАНИЙ В НЕМЕЦКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Summary. This topic has been addressed in view of the importance of studying somatic phraseological units as expressions that have historically undergone the least change and are the most consistent, stable and unchanging ideas of language. Somatic expressions are important in confirming conceptual ideas with new facts, in shedding light on general theoretical issues, and in giving critical, figurative, expressive, and stylistic nuances to existing ideas. Studies show that somatisms, especially those related to body parts such as the head, eyes, heart, throat, ears, and hands, are more productive in the formation of figurative somatic phraseological compounds. The somatic phraseological combinations used with these somatisms create stable word complexes in the language, mainly with high expressiveness and imagery. In both languages, the semantic range of metaphorical, metonymic, hyperbolic, and lithotic structural, characteristic somatic phraseological combinations is very wide and comprehensive. As a result, it should be noted that somatic phraseological units generally include the cultural and national worldview of the peoples who speak each language. The most widely used areas of somatic phraseology are fiction and vernacular. Somatic phraseological units are formed in the language due to proverbs, legends, proverbs and especially the internal capabilities of the language. Therefore, they have a wide coverage in both languages with their expressiveness, imagery, colorful shades, artistic and stylistic features. However, somatic phraseological associations are related to a person's thinking, speech, movement, feelings and emotions, attitude to work, and worldview, and can be directly reflected in such expressions.

Резюме. Эта тема была затронута исходя из важности изучения соматических фразеологических словосочетаний, которые исторически претерпели минимальные изменения и систематически выражают наиболее стойкие, устойчивые и неизменные мысли о языке. Соматические выражения играют важную роль в подтверждении концептуальных идей новыми фактами, подчеркивая общие теоретические проблемы и представляя критические, образные, выразительные и стилистические оттенки существующих идей. Исследования показывают, что соматизмы, особенно связанные с такими органами тела как голова, глаза, сердце, горло, уши и руки, более эффективны при образовании образных соматических фразеологических словосочетаний. Соматические фразеологические словосочетания, разработанные этими соматизмами, создают устойчивые словарные комплексы в языке, в основном с высокой выразительностью и экспрессивностью. Семантический круг таких соматических фразеологизмов как метафорические и метонимические, гиперболические и литотоксические, достаточно широк как в немецком, так и в английском языках. В заключение следует отметить, что соматические фразеологизмы обычно отражают культурные и национальные взгляды народов, являющихся носителями каждого языка. Наиболее часто используемые области соматических фразеологизмов- это художественная литература и общенародный разговорный язык. Соматические фразеологические словосочетания формировались за счет притч, легенд, пословиц и особенно внутренних возможностей языка, поэтому они имеют широкий охват в обоих языках своей экспрессивностью, образностью, красочными оттенками, особенностями искусства и стиля. Тем не менее, соматические фразеологические словосочетания связаны с человеческим мышлением, речью, движением, чувствами и волнением, отношением к труду, мировоззрением и могут быть непосредственно отражены в подобных выражениях.

Key words: phraseological units, somatic expressions, somatic phraseological units, somatic phraseological combinations.

Ключевые слова: фразеологические единицы, соматические выражения, соматические фразеологизмы, соматические фразеологические сочетания.

The nature of each lexical meaning in a language, its origin and development in speech are connected with the national-cultural specifics of that language and the way of life of the people who carry it. For this reason, it is important to thoroughly study and analyze the lexical and semantic development of words and phraseological units in different periods. Fixed word combinations have always been watched with great interest not only by historians, but also by linguists as monuments of material and spiritual culture, which have lived in the language for centuries and preserved the traditions that have been petrified in the memory of the people for many years. With reference to the investigation on the materials of the German and English languages the phraseologisms can be grouped as follows:

1) phraseological expressions related to religious ideas, legends and narrations;

2) phraseological expressions arising on the basis of domestic events;

3) folk literature, i.e. folklore, phraseological expressions based on folk tales;

4) phraseological expressions reflecting different feelings and emotions, human relations;

5) phraseological expressions reflecting various historical, political, socio-economic processes and norms of ethical behavior, etc.

From this perspective, it is important to study somatic phraseology and the main factors that determine their existence, their condition, their semantic integrity, their inability to be translated literally, and their structural closedness.

The main purpose of this research is to determine the specific features of somatic phraseology on the basis of German and English materials. From this point of view, it is important to study the structural features of somatic phraseology, their syntactic role within a sentence, their interaction with free syntactic word combinations, as well as ways of translation into other languages. Somatic phraseology, as a linguistic means that embodies language units, has a special significance in influencing the formation of language, worldview, thinking and mental principles of each nation, as well as in the complex study of such phraseology and analysis and research based on materials of different systems. Somatic phraseology also allows us to study the national characteristics of each nation from a historical perspective, to trace their relationship to changes in the process of historical development. Somatic phraseology is attractive with its richness of form and content, lexical-semantic, structural-grammatical features. From this point of view, one of our main goals is to study, select, systematize somatic phraseological compounds based on the materials of both Germanic languages, which attract attention with their level of development, and to analyze them on the specific microsystems of each language. Studies show that a large proportion of somatic phraseological units have similar and different equivalents at different levels of the language system in comparable languages.

In general, the study of somatic phraseology in linguistics is associated with the name of Sh. Bally. Later, phraseology and especially somatic phraseology were introduced by a number of linguists – I.A. Baudouin de Courtenay, A.A. Shakhmatov, V.V. Vinogradov, A.V. Kunin, I. Ibrahimova, A. Hajiyeva and others.

Sh.Bally, who is considered to be the founder of somatic phraseology in linguistics, comes to the conclusion as a result of research that the unity of meaning of phraseological combination can be considered as the main feature. According to him, the problem of structural types of phraseology in determining the composition and scope of phraseology has also led to some differences of opinion. For this reason, Sh. Bally considers that the presentation of fixed predicative word combinations as phraseological combinations does not correspond to the principle of structural identity of phraseology (4, 22-23).

It is important to study the views of I.A. Baudouin de Courtenay on the essence of phraseological combinations. He first noted the study of the structural features of phraseological compounds in linguistic literature. Baudouin de Courtenay notes that the question of the dependence of phraseological compounds on the structure of the language system is related to their syntactic indivisibility (5, 52-53).

A.A. Shakhmatov approached the research and analysis of phraseological units from the syntactic aspect and from this point of view he distinguished their divisible and indivisible types. In general, A.A. Shakhmatov's views on phraseology play an important role in resolving a number of controversial issues in linguistics (12, 278-279).

V.V. Vinogradov first gave the nature of the basic concepts of phraseology in the Russian linguistic literature and studied its theoretical problems. He divided all phraseologies into 3 groups according to the degree of figurative meaning and metaphor: phraseological union, phraseological unit and phraseological combination. According to V.V. Vinogradov, sentence structured communicative phraseology as a unified language system and human speech activity is the object of research of speech phraseology (7, 119). We would like to note that V.V. Vinogradov, continuing the scientific research of Sh. Bally and A.A. Shakhmatov on fixed word combinations, defined new principles of phraseological research in linguistics.

A.V. Kunin, on the other hand, perceives phraseology not as fixed compounds in which the meaning of all its components has completely changed, but as phraseologisms in which one of its components retains its lexical meaning (9, 29).

Speaking about phraseology and its study in English, A.I.Smirnitsky identified the structural types of phraseological units and the differences between

their components, noting that phraseology is used in different functions in this language and there is independence between their components, as well as free combinations of figurative meanings (11, 203).

Conducting a comparative analysis of phraseology in German and Russian, A. Reichstein noted that the semantic relevance of the components to the thematic group had a weak effect on the interlingual equivalence of phraseology. According to him, such features are manifested only in a small number of derived idioms in the language (10, 120).

Evaluating the equivalence as the interlinguistic similarity of somatic phraseological combinations, I.I. Ibrahimova pays attention to the lexical fullness of the structure and the stylistic features of the unit. According to her equivalence in different languages is considered as the similarity of the structure and meaning of phraseological combinations (8, 6).

For the first time, A. Hajiyeva analyzed somatic phraseological combinations in English and Azerbaijani languages in a comprehensive and systematic way, and studied the equivalence of somatic phraseological units at the level of phraseological thematic groups. She substantiated it with language units that the components that make up their meaning are important in determining the internal form of somatic phraseological compounds (1,46). At the same time, A. Hajiyeva notes that most of the idiomatic expressions were formed in connection with the names of body parts. Phraseological expressions have emerged from words expressing body parts in language. According to her, somatic compounds form a special layer of the lexical system of language (2,4).

According to M.Mirzaliyeva, somatic units are expressions consisting of words denoting human and animal body parts. They are the expressions of human feelings and emotions, the relationship with the environment. In this case, the names of specific body parts are used (3, 89).

However, F. Buck notes that we should not forget that "there is an important point of collision of somatic phraseology of different peoples due to universal mental processes and the main functions of body parts (6,153).

Depending on the structural features of each language, the development of somatic phraseology in the language system is characterized by a number of characteristics. In the language system, the components of phraseological units manifest themselves as a combination of interrelated semantic, lexical, morphological and syntactic language levels.

Researchers note that phraseological combinations contribute to the development of speech culture and speech skills. However, the comparison of different language factors helps to determine the regularity of language events. Approaching from this perspective, the general features of somatic phraseological combinations can be characterized as follows: thematic affiliation of their component composition, semantic mechanism, the main methods of their phrase-forming base, syntactic structures. The analysis of somatic phraseological units allows us to conclude that they mainly reflect the norms of ethical behavior of people, social relations, activities in society. In general, the formation and emergence of somatic phraseological associations is associated with the national-cultural nature of each language. Therefore, these words, which express the names of human body parts in somatic phraseological units, are also the oldest core of the lexicon of any language.

Since somatic phraseological compounds are genetic, that is, they are word combinations of origin, their components cannot communicate with each other. This reaffirms that they are the result of word combinations or changes in the meaning of sentences. At the same time, somatic phraseological combinations cannot be replaced by word combinations, because they change their form and syntactic function in speech, maintaining their lexical meaning as a whole lexical unit in the speech process. In this case, they can even lose their function as free word combinations.

Somatic phraseological functions perform the same grammatical function as words, they can match another word within a sentence, they can control it, they can approach it (1, 15).

Studies show that words that do not have a component can be added to somatic phraseological units. These words can make semantic connections with them and can be used as part of a sentence. For example, *die Augen auf null stellen/drehen; knock one's head against a brick (stone) wall; run one's head against a brick (stone) wall.*

At the same time, it is possible to change the components of somatic phraseological compounds, i.e. to replace them with other lexical units. For example, *Augen im Kopf haben, für die Augen zu wenig, für den Bauch/Arsch zu viel; make a mouth; to draw the mouth; imitate ironically; pull a face; make a wry face; draw a face; make faces* and so on.

Somatic phraseologies are formed from a combination of two or more words, such as expressions with a complete meaning, a stable lexical structure and a syntactic structure. The stability and uniformity of the words that make up this combination are closely related to the totality of the components of somatic phraseological units and the degree of imagery. Somatic phraseological compounds, which have a separate structure of meaning, lose their lexical meaning and create somatic expressions that are processed as a whole within the combination. From this point of view, the main features that determine somatic phraseological combinations can be characterized as follows:

1) somatic phraseological expressions express a whole meaning;

2) somatic phraseological compounds are readily available in the language;

3) somatic phraseological combinations are figurative and emotional expressions that combine national-cultural-historical features;

4) the sides of somatic phraseological units are used figuratively to create somatic expressions that act as a whole and as a member within a sentence.

Structural change in somatic phraseological units can lead to the emergence of new shades of meaning. For this reason, it should be noted that structural stability, immutability, integrity is considered one of the main conditions for somatic phraseological

combinations. Thus, somatic phraseological units can be considered as phraseological units that have the integrity of meaning, are not semantically divided into components, and contain lexical and syntactic stability. The general meaning of somatic compounds is related to the independent meaning of one of its components, i.e. the semantics of somatism. For example, *die Augen schliessen/zumachen/zutun: sterben; die Augen auf null stellen/drehen (salopp): sterben; sich die Beine in den Bauch/in den Leib stehen: sehr lange stehen und warten müssen; jmdm. den Daumen aufs Auge drücken/halten/setzen: jmdm. hart zusetzen, jmdn. zu etw. zwingen; to ask for; to beg for; say under correction; pretend not to see; shut the eyes (to); turn a blind eye* and so on.

The general meaning of somatic phraseological compounds is not the same as the meaning of its components, the combination generally has a single meaning. Somatic phraseology is more emotional, figurative, expressive, effective than other phraseological combinations. Somatic phraseology attracts attention with its expressiveness in the expression of thought in language, creates a more effective meaning in the attitude of the reader or listener to the said idea, is reflected figuratively. For example, *ganz Auge und Ohr sein: genau aufpassen; jmdm. den Daumen aufs Auge drücken/halten/setzen: jmdm. hart zusetzen, jmdn. zu etw. zwingen; sich die Beine in den Bauch/in den Leib stehen: sehr lange stehen und warten müssen; Musik im Blut haben: angeborene Musikalität besitzen; come home to smb's heart; move smb's heart; read people's faces; fortune is blind; give smb.the finger; have a pair of clever hands; be a good master of one's craft* and so on.

If we pay attention to the examples, we can see that national-moral features, norms of ethical behavior, values of the people are more vividly reflected in somatic phraseological combinations, the set of meanings of the elements that make up the common meaning is more specifically related to the meaning of somatism. From this perspective, it is not possible to translate most somatic phraseological units into other languages. Therefore, their translation into other languages uses more kalka method, as well as explanatory and equivalent translation means. This is due to the semantic structure of somatic phraseological compounds, as they are perceived in the language as semantically complete, stable lexical and syntactically structured expressions. These expressions are also combinations of two or more words.

Somatic phraseological combinations also change structurally, in some stylistic points they are used in different forms, that is, they are not always constant. Intra-linguistic and extra-linguistic processes, as well as lexical, grammatical, semantic changes have influenced historically certain changes in the composition of somatic phraseological combinations, i.e. it is possible to replace one of its components with another that corresponds to it. For example, *jmdm. den Hals umdrehen-jmdm. den Hals brechen; so einen Hals auf jmdn. haben/bekommen/kriegen-grosse Wut auf jmdn. haben/bekommen; kleine Auge machen- sehr müde sein; grosse Auge machen – staunen, sich wundern; head up to the ears; over head and ears; up to the eyebrows; head over ears in debt; bore smb.to death (to tears); make smb.sick; watch; look after; keep one's eyes (on); give smb.the gaze; cast covetoes eyes (upon); have one's eye on the ball(amer.)* and so on.

It should be noted that somatic phraseological units do not differ from each other only in meaning, they have a communicative function, have an independent meaning and are used in the language. Lexical meaning plays a key role in somatic phraseological combinations and somatisms. The analysis shows that there are lexical, semantic, functional-grammatical differences between somatic phraseologies and somatisms. While somatic phraseologies are figurative names that are used only figuratively, somatisms refer to the names of body parts and are used both literally and figuratively. For example, der Zahn- *dritte Zahn-künstliches Gebiss; lange Zähne machen, mit langen Zähnen essen-auffällig langsam kauen und damit zeigen, dass es einem nicht schmeckt;* der Kopf - *jmdm. raucht der Kopf - jmd. muss längere Zeit angestrengt nachdenken;* das Herz- *sein Herz in die Hand nehmen;* eye- *dust smb's eyes; cry one's eyes out; hand- have one's hands full; go out of curl; break down; heart- lose consciousness; faint (away); have one's heart at one's heels; make smb's heart leap out of his mouth* and so on.

While the components of free somatic phraseology lose their independence within a compound, somatisms gain semantic and morphological independence. Sometimes, depending on the speech situation and the purpose of the speaker, the words in free somatic phraseologies can be replaced or changed by another word that corresponds to the meaning. For example, *weh tun = Herz tut weh –Zahn tut weh –Kopf tut weh; ache = heart ache - tooth ache - head ache* and so on.

As mentioned above, the composition and structure of somatic phraseological compounds are stable and unchanging. However, it is not possible to replace free somatic phraseology in one word while it is possible to replace somatic phraseology in one word. For example, weh tun = *Herz tut weh –Zahn tut weh – Kopf tut weh; ache = heart ache - tooth ache - head ache* and so on.

The study and analysis of somatic phraseological units as whole syntactic units that figuratively express the way of life, traditions and way of thinking of each nation is important in terms of tracking the spiritual development, aesthetic taste and artistic thinking of peoples.

Research shows that in both German and English, some somatic phraseological units are historically composed of proverbs and parables that have a concise structure and express a whole idea. For example, *jmdm. den Daumen aufs Auge drücken/halten/ setzen; wie die Faust aufs Auge passen; Hand aufs Herz; sich die Lunge aus dem Hals rennen; die linke Hand kommt vom Herzen; have one's heart in one's mouth; take the right hand of smb.; see smth. With open eyes; it is not good to strain at a gnat and swallow a camel; take a hair of a dog that bit you; the face is the index of the mind* and so on.

Research shows that the word order in somatic proverbs and parables is very fixed. It is possible to make changes in somatic phraseological combinations only for stylistic purposes. Most somatic phraseological units are the material of the language and belong to the people, so they are formed mainly due to the internal capabilities of each language. Somatic phraseologies created by the people, understood and used by everyone are generally called somatic phraseological combinations. Examples, *Hals- und Beinbruch!; jmdm. ein Dorn im Auge sein; ein Brett vor dem Kopf haben; jmdm. die Haare vom Kopf fressen; sich die Lunge aus dem Hals schreien; mit dem rechten Auge in die linke Westentasche sehen; Augen im Kopf haben; mehr Schulden als Haare auf dem Kopf haben; be a raw yuoth; be a yuong puppy; Better the foot slip than the tongue trip; Better a finger off than any wagging; Still waters run deep; When a tree bears much fruit, it bends low; Have an old head on yuong shoulders; Give him an inch, he will take a yard; The face is the index of the mind* and so on.

Very often the commonly useful somatisms are preferable in the formation of the somatic phraseological combinations – *Kopf- head, Herz- heart, Auge- eye, Hand- hand, Arm- arm, Ohr- ear, Finger- finger, Körper- body, Mund- mouth, Stirn- face, Fuss- foot, Bain- leg, Rücken- back, Hirn- brain, Hals- throat, Schulter- shoulder, Lippe- lip, Nase- nose, Zahn- tooth, Zunge- tongue, Haar- hair, Bart- beard grow, Bauch- belly, Knie- knee, Haut- bone, Ferse- shoes (boots), Knochen- bone, Wange- cheek,* sometimes the somatic phraseological combinations consisting of the words connected with the inner parts of the body.

Somatic phraseologies mainly contain the peculiarities of the culture, way of life and social activities of the people to whom they belong. They reflect the national vocabulary, which is closely connected with traditions, national and religious holidays, the way of life of the people. Analysis shows that somatisms mostly refer to a person's speech activity, his/her emotional state, mood-related processes, as well as various qualities of a person's character. For example, *jmdm. die Haare vom Kopf fressen; die Beine in die Hand nehmen; an jmds. Händen klebt Blut; speak heartily; make a wry face; keep one's tongue between one's teeth; make (make up) a lip; not to turn a hair* and so on.

A.Hajiyeva, who extensively researches and analyzes somatic phraseological combinations on the basis of the material of English and Azerbaijani languages, comes to the conclusion that the increase in the frequency of somatic phraseological units in speech is accompanied by an increase in their components and resulting in variability.

Somatic phraseological compounds enrich the language, strengthen the meanings, create emotionality in the language. At the same time, the degree of semantic integrity of the components of somatic phraseology reduces the likelihood of their ambiguity. If the semantic connections between the components are weak, then they are likely to be ambiguous. For example, *mit einem Bein im Gefängnis stehen-in Gefahr sein; jmdm. zu tief ins Auge sehen-sich in jmdn. verliebt heben; den Kopf verlieren-die Fassung verlieren; not right in one's head; be off at the nail; be touched in the head; comb smb's hair for him; play a trick on smb.; mock rap smb's fingers* and so on.

The results show that most somatic phraseological combinations in German and English are identical in their imagery. At the same time, mimicry compounds that describe a person's facial expressions, grouped around somatic components such as *Auge-eye, Gesicht-face, Nase-nose*, accompanied by a certain emotional-mental state, play a more important role in creating somatic phraseological compounds. On the basis of research, we have come to the conclusion that historically, in both German and English, there have been numerous expressions and phraseological combinations with words expressing body parts. In these somatic phraseological expressions, expressions related to human thinking, speech, movement, feelings and excitement, and attitude to work are reflected.

LITERATURE:

1. Hacıyeva Ə.H.. Müxtəlifsistemli dillərdə somatik frazeoloji birləşmələr. Filol. elm. dok. elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı, Bakı, 2009
2. Hacıyeva Ə.H. İngiliscə-azərbaycanca və azərbaycanca-ingiliscə somatik frazeoloji birləşmələr lüğəti. Bakı, "Nurlan" nəşriyyatı, 2005
3. Mirzəliyeva M. Türk dillərinin frazeologiyası. I cild, Bakı, "Nurlan", 2009
4. Балли Ш. Французская стилистика. М., Издательство иностранной литературы. М., 1961
5. Бодуен де Куртене И.А. Лекции по введению в языковедение. М., 1963
6. Вакк Ф. О соматической фразеологии эстонского языка. – В сб. «Вопросы фразеологии и составления словаря». Баку, 1968
7. Виноградов В.В. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины.// Труды юбилейной научной сессии ЛГУ, Л., 1946
8. Ибрагимова И.И. Сравнительно-сопоставительное исследование соматических фразеологизмов: Автореф. дис…канд. филол. наук. Казань, 1993
9. Кунин А.В. Английская фразеология. М.: Дубна «Феникс», 2005, с.29.
10. Райхштейн А.Д. Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии. М., Высшая школа, 1980
11. Смирницкий А.И. Лексикологтя английского языка. М., Высшая школа, 1956
12. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка. М., 1941

ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ

УДК 211,1

Zavidnyak B.T.
candidate of philosophical sciences,
associate professor, of Ukrainian Catholic University

DEVELOPMENT OF THE ONTOLOGICAL ARGUMENT IN THE THEODICE OF NICOLAS MALEBRANCHE

Завідняк Б.Т.
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії,
Український католицький університет

РОЗВИТОК ОНТОЛОГІЧНОГО АРГУМЕНТУ В ТЕОДИЦЕЇ НІКОЛЯ МАЛЬБРАНША

Summary. This article examines the conceptual understanding of the proof for the existence of God in Nicolas Malebranche. The development of the ontological argument to which the French thinker Malbransche contributed, is attributed to St. Anselm, and concerns the verification of the justification of God's existence, For his justification, Malbransche borrowed a lot from St. Augustine, St. Anselm and Descartes. In the latter, the anthropological proof of God's existence took on mathematical features: the reconciliation of God's existence with the geometric proof. Purely for epistemological reasons, Descartes chose the idea of God, which is in the human mind, as his starting point, and not the idea of the self-existent Being - God. In Malbransche, on the other hand, the proof is characterized by contemplative power, so it is truly mystical and ontological. This clearly expresses the religious-intuitive type of thinking. Here in the first place is God, not man, the authenticity of the knowledge of God, and only then – the self-knowledge of man. Malbransche's doctrine of the image and likeness of God is explained by a purely philosophical method. It is necessary for the philosopher to demonstrate the mystical union of the soul with God, which comes to the fore, because it is more important than the union of the soul with the corporeal substance. With this conclusion, Malbransche can justify the purpose of creating spiritual substances – to love God and know Him, because it is impossible to understand how God could create a spirit apart from this connection. This goal cannot be only union with the corporeal substance, determining its body shape, as explained by Aristotle or other pagan philosophers. From more religious than metaphysical beliefs, Malbransche was aware of the real possibility of the union of the soul with God. The article interprets the proofs for God's existence, and differences in theodicy between the positions of Malebranche and Anselm are compared. The concept of God in the philosophy of Malebranche is arrived at by exploring the nature of relations between the transcendent sphere of God and the spiritual world of the human person., The role of the book «The Search for Truth» by Malebranche is highlighted from the point of view of historiography.

Анотація. У роботі розглядаються докази існування Бога у Мальбранша. Розвиток онтологічного аргументу, який приписують св. Ансельму, стосується верифікації обґрунтування Божого буття, до якої доклався французький мислитель Ніколя Мальбранш. Для свого обґрунтування Мальбранш багато запозичив від св. Августина, св. Ансельма і Декарта. В останнього антропологічний доказ існування Бога набирав математичних ознак: узгодження Божого буття з геометричним доказом. Чисто з гносеологічних міркувань за відправну точку Декарт обирав ідею Бога, що є в розумі людини, а не ідею самосутнього Буття – Бога. Натомість у Мальбранша доказ характеризується контемплятивною силою, тож є правдиво містичним і онтологічним. У ньому чітко виражений релігійно-інтуїтивний тип мислення. Тут на першому місці Бог, а не людина, достовірність Богопізнання, а вже тоді – самопізнання людини. Вчення про образ і подобу Божу у Мальбранша пояснюється суто філософським методом. Воно необхідне філософу для того, щоб продемонструвати містичне єднання душі з Богом, яке виходить на перший план, бо важливіше, ніж єднання душі з тілесною субстанцією. Завдяки цьому висновку Мальбранш може обґрунтувати мету створення духовних субстанцій, – щоб любити Бога і пізнавати Його, адже неможливо збагнути, як Бог міг би створити дух поза цим зв'язком. Не може ця мета полягати тільки в єднанні з тілесною субстанцією, визначаючи її формою тіла, як це пояснював Аристотель або інші язичницькі філософи. Більше з релігійних, ніж метафізичних переконань Мальбранш усвідомлював реальну можливість єднання душі з Богом. Розглядаються філософсько-богословські погляди, зокрема: метафізичні. Порівнюються теодицейні розбіжності між позиціями Ансельма та Мальбранша. Крізь призму історіографії висвітлюється роль книги «Пошук істини» Мальбранша.

Keywords: God, Ideas, ontology, Moral Philosophy, Metaphysics, Epistemology, Theosophy, Theodicy, Natural Theology, transcendence, Truth, contemplation.

Ключові слова: Бог, Ідеї, онтологія, метафізика, теософія, теодицея, трансцендентальний, Істина, Благо, споглядання.

Постановка проблеми. Оригінальна думка про онтологічне пояснення існування Бога перейшла від Філона Олександрійського до св. Ансельма Кентерберійського. Бог в силу своєї сутности не може бути неіснуючим, а навіть не може бути й думки про Нього як про неіснуючого. Так, на думку Й. Зайферта, який обґрунтував погляд на онтологічний аргумент св. Ансельма, з причини об'єктивної необхідности існування вже в якості сутности самої речі, ми навіть в уяві не можемо припустити неіснування Бога. «Не тільки необхідність Божого Буття, що лежить в основі конкретної сутности *id quo maius nihil cogitari possit*, випереджує неможливість припустити в уяві Його неіснування, але й тільки саме його вираження вже служить підставою для такої неможливости з боку мислення розглядати неіснування Бога. Згідно з ним [св. Ансельмом], внутрішня онтологічна істина божественної сутности забороняє навіть припустити те, що Бога може не бути» [31, с. 563-564]. Спричинився до розвитку онтологічного аргументу французький ораторіанець о. Ніколя Мальбранша (Nicolas Malebranche, 1638-1715, народився і помер в Парижі). Попри спроби дослідників висвітлити позитивні чи негативні сторони онтологічного аргументу, серйозність теодіцейної проблематики не меншає, а з кожним новим дослідженням загострюється і спонукає до віднаходження нового ключа до герменетичного прочитання філософії Бога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософія Бога у Мальбранша цікавила дослідників напочатку XX ст., і викликає жваве зацікавлення у наш час. Філософську теологію Мальбранша досліджували – Ален Бадью (Alain Badiou) [8], Жан-Крістоф Барду (Jean-Christophe Bardout) [9], Курран Мері Бернард (Curran Mary Bernard) [10], Десмонд Коннелл (Desmond Connell) [11], Жан Марі Лардік (Jean-Marie Lardic) [20], Марсель (Марціал) Ґеру (Martial Guéroult) [19], Крістіан Мойсук (Cristian Moisuc) [26], Ендрю Пессін (Andrew Pessin) [27], Дональд Ратерфорд (Donald Rutherford) [28], Емануела Скрібано (E. Scribano) [29; 30, с. 519-554],Хосе Луїс Фернандес (José Luis Fernández) [17], Ян Черкавскі (Jan Czerkawski) [12], Матвєй Єршов, Олег Хома та ін. Матвєй Миколайович Єршов (1886-середина 30-х років) – професор Казанської Духовної академії, маловідоме ім'я у російській філософії. Тут покликаємось на його дослідження про Богопізнання у Мальбранша [2].

За сорокалітній період творчості (1674-1715) Мальбранш написав чимало книг. Прижиттєве видання його творів нараховувало 11 томів (1712): *De la recherche de la vérité* («Про дослідження істини», 1668-1675, у шести книгах. За життя автора побачило світ шість видань цього твору, що був перекладений на латину реформаторським проповідником Ланфаном: De inquirenda veritate libri sex); Conversations chrétiennes, dans lesquelles on justifie la vérité de la religion et de la morale de Jésus Christ; Méditations chrétiennes et métaphysiques (твір містичного характеру, сповнений ліризму і релігійного почуття, 1683); Traité de morale (1684); Traité de la nature et de la grâce (1680); Entretiens sur la métaphysique et sur la religion (1688); Traité de l'amour de Dieu (1697); Entretien d'un philosophe chrétien avec un philosophe chinois sur l'existence et la nature de Dieu («Бесіда християнського філософа з китайським філософом про буття і природу Божества», 1708); Réflexions sur la prémotion physique (1715). Паризьке видання Робіне французькою мовою Oeuvres complètes (OC) налічує двадцять томів [21]. Українською видання Мальбранша «Про пошук істини» з примітками та коментарями опублікував Олег Хома у власном перекладі [5].

Мета роботи – проаналізувати теодицейні позиції Ніколя Мальбранша у світлі онтологічного аргументу св. Ансельма Кентерберійського. Методом герменевтики проводиться аналіз теодицейної думки мислителя в контексті історично-критичних досліджень останніх років. Новизна дослідження полягає у з'ясуванні пізнавальної ролі містичного досвіду в обґрунтуванні доказів Божого буття на основі висновків філософсько-богословського осмислення: а) духовного єднання душі з Богом, б) обґрунтуванні потреби любови для доказу буття Абсолюту, в) обґрунтуванні метафізики серця як внутрішнього досвіду духовної людини, здатної прийняти містичну науку інтенціональною практикою сходження до глибин пізнання власного Я з метою доповнити власну екзистенцію існуванням трансцендентального Начала. Отримані результати дають змогу стимулювати як особистий пошук істини Абсолюту, так і допомагають віднайти зв'язок між містичним пошуком Першоначала з метафізичною парадигмою серця. Проливають світло на становлення антропологічної групи доказів існування Абсолюту.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, доказ – це логічна дія, в процесі якої правдивість думки обґрунтовується за допомогою інших думок, правдивість яких доказано реальним фактом. Формулювання, знане як «Онтологічний аргумент св. Ансельма», знаходиться у книзі «Прослогіон», розд. 15: «*Quod major sit, quam cogitari possit*. Ergo, Domine, non solum es quo majus cogitari nequit; sed es quiddam majus quam cogitari possit. Quoniam namque valet cogitari esse aliquid hujusmodi; si tu non es hoc ipsum, potest cogitari aliquid majus te: quod fieri nequit». (Він більше, ніж можна собі уявити. «Отож, Господи, Ти не тільки те, більше чого не можна собі уявити, а й сам Ти є щось більше, ніж можна уявити. Бо ж коли можна уявити щось такого роду, – але якщо це не Ти, то виходить, що можна уявити щось більше від Тебе, а цього ж бути не може»). Література щодо цього питання об'ємна. Хід міркування доволі простий і не мав би викликати особливого захоплення. Проте це тільки на перший погляд. Сучаний мислитель Йозеф Зайферт присвятив цьому аргументові окреме дослідження: «*Бог, як доказ Бога*: Про онтологічний аргумент св. Ансельма» [32]. Також існує праця італійської авторки Емануели Скрібано [29]. Тож оригінальність ансельмівського формулювання

полягає в тому, що в ньому про існування Бога не дізнається шляхом довгого маршруту мислення через різні феномени земного світу, а завдяки простому пізнанню Божественної сутности [30, с. 552]. Як зазначає Б. Мондін, «під цією сутністю майбутні мислителі розумітимуть: св. Бонавентура – *суще*, Дунс Скот – *нескінченність*, Декарт – *досконалість*, Спіноза – *субстанцію*, Ляйбніц – *можливість*, Розміні – *буття*. Всі вони, відштовхуючись від сутности як Ідеї Бога, виводитимуть Його реальність» [6, с. 94]. Ансельм цілком вірний святоотцівській традиції. Але у формулюванні помічається й те, що змушує дивитись на нього під кутом зору апофатичного мислення, позаяк таке Буття є незбагненне, «те, більше чого нічого не може бути помислене». Аргумент Ансельма можна назвати логічним обґрунтуванням, оскільки за вихідну точку служить ідея Бога. Так Кант у *Критиці Чистого Розуму* називає онтологічним такий доказ, що передує всякому досвіду, і приходить цілковито апріорі, виходячи з простих понять, до існування вищої причини [4, A 591, B 619]. Теодицейній думці Канта було присвячено статтю автора цієї публікації [3, с. 118-125].

Коли ми говоримо про о. Ніколя Мальбранша (Nicolas Malebranche, 1638-1715), перше, що пригадуємо з історії мислення, так це те, що він був представником так званого онтологізму (разом із В. Джоберті та А. Розміні). Це позиція, згідно з якою зауважується ідея безпосередньої очевидности існування Бога. Така ідея не створена, не є проявом душі, а є незмінним, вічним і абсолютним буттям. У світлі цього розумового буття людина має змогу бачити абсолютну істину і вічні закони. Реальність цим істинам надає вічна сутність – Божественна субстанція, у якій вони відкриваються розумовому зору людини. Вперше цю назву застосував о. Вінченцо Джоберті (1801-1852) у творі «Вступ до вивчення філософії» (Bruxelles 1844, 2 вид.). Автор запропонував цей термін на противагу до іншого поняття – "психологізм", де розумове виводиться від чуттєвого, онтологія бере свій початок від психології. Тож в онтологізмі навпаки виражається шлях до істини, до абсолютного Бога. Тоді-то Бог апріорі існує в інтуїції, а споглядання Абсолюту стає умовою можливости будь-якого пізнавального досвіду. Бог є передумовою будь-якого пізнання, а не тільки Першоначалом і Абсолютною реальністю. Його існування очевидне. Як слушно запитує А. Гонсалес, «чому ж тоді онтологісти формулюють свої докази існування Божого буття?» [1, с. 18]. Богопізнання є першорядним поняттям, будучи джерелом всякого іншого пізнання. Розум людини має здатність безпосередньо бачити Бога в інтуїції, що властиве духу людини [18, с. 54].

Саме таку позицію зайняв французький філософ Ніколя Мальбранш у теоретичній метафізиці. Шкода тільки, що його уроки після численних критик не були засвоєні ученою філософською думкою у широких християнських колах. У його мисленні проглядаються ідеї Декарта як і платонівсько-августинівської традиції. Його ідеалістичні погляди продовжили думку Декарта у французькому картезіанстві. Він дотримується психофізичного дуалізму у структурі людини, тож душа є самостійною субстанцією і не впливає на субстанцію тіла: «Мені безсумнівно відомо, що воля духових сущих є нездатна порухати найменше тіло, що існує у світі. Бо очевидно, що немає необхідного зв`язку, наприклад, між нашим бажанням порухати рукою і самим її рухом. Це правда, що рука рухається, коли я цього хочу, оскільки я є тільки природною причиною руху моєї руки. Але природні причини не є справжніми причинами, а тільки випадковими, що одиноко діють в силу дієвости Божої волі» [23, VI, 2, 3, с. 220-221].

Згідно з гносеологічною теорією св. Августина, розум є пасивний реципієнт, який просвітлюється Богом. Так само й у Мальбранша, розум – це пасивна сила. Він не утворює ідеї, а сприймає їх. Тож ідеї не відрізняються від Бога, і «ми бачимо усі речі в Бозі». Коли наші ідеї є незмінні, то це тому, що вони є у незмінній природі [24, I, 10]. Жодна із скінченних ідей не в силі передати безконечне Буття. Його можна бачити тільки в Ньому самому. Як зауважує Мальбранш, щоб думати про Бога, необхідно, щоб Він завжди існував. Скінченне суще може й не існувати, а нам відомо про нього завдяки ідеї або сутности, що бачиться поза існуванням. Натомість сутність Безконечного Буття без його існування бачити не дано: «Усе те, що є представлене у нашому розумі – може бути, бо ним є Бог, і Він просвічує наш розум у безмежний спосіб» [23, VI, 2, 3]. Один з висновків цієї позиції – це стирання межі між природним і надприродним, оскільки під природним розуміється блаженне бачення. Мальбранш захищається від такого звинувачення, вважаючи, що навіть, якщо людина має бачення прямо від Бога і бачить усі речі в Ньому, то однак не бачить божественної сутності, бо «сутність Бога є Його Абсолютне Буття, а розум не бачить божественної субстанції».

Критика такого погляду покладається на той факт, що велика кількість осіб не має інтуїтивного досвіду Бога. Обґрунтування Божого Буття на шляху до Абсолюту є необхідне. Як зауважив о. К. Фабро, у духовному житті, яке піднімається в напрямку до Абсолюту, необхідно доводити існування Бога: «Те, що людина прямо і властиво розуміє ще не є Богом, а скінченним сущим; дієве начало з яким розуміється не є навіть Богом, а є властивим інтелектом; навіть, якщо інтелект є спричинений Богом, Бог у жодний спосіб не підпадає ані in *ratione obiecti*, ані тим більше in *ratione subiecti*» [16, с. 69].

Не варто скидати з рахунків і той факт, що Мальбранш опрацьовував своє містичне вчення в час, коли панував крайній раціоналізм, що не визнавав ні істини, ні добра, ні краси (Буало). Це була епоха класицизму, коли вважалося, що без розуму не може бути нічого класичного.

Відштовхуючись від ідеї до істини, нехтуючи будь-яким зовнішнім емпіричним і експериментальним досвідом, довіра до

пізнавальної сили розуму привела Мальбранша до догматичного раціоналізму.

Це метафізичний доказ *ad hominem* (особистий) і раціональна теорія містичного Богопізнання, що не претендує на вирозуміння з боку широкого загалу людей.

Сам Мальбранш належить до філософів споглядального характеру (за визначенням Вольтера, *méditatiis*) і тих, хто здійснювали ідеал чеснотливого життя (*la pratique de la vertu*). Він релігійна особа, усе життя залишався простим священником, член Паризької Ораторії Ісуса (заснована кард. П. де Берюлем), і водночас учений з математичним складом розуму.

На думку Мальбранша, помилка стародавніх мудреців полягала в тому, що вони наділяли рухом природні явища. Натомість тілам, по Мальбраншу, властиві тільки форма і рух, а не рушійна сила, бо одинока правдива причина усіх рухів у світі – Бог [25, VI. Цит.: 2, с. 112]. А тому слід шукати реальну причину, істинну, а не поняття природної, випадкової причини. В силах природи тільки криється вічно діюча Божа воля. Мальбранш міг би сказати, що Бог – це Сила і Дієвість. Таке зауваження має велике релігійне значення. Бог сприймається як носій духа, здіймаючись над усім тварним. Проте варто визнати, що Мальбранш надто перейнявся містико-пантеїстичною тенденцією і згодом, мабуть, схилився до натуралістичного пантеїзму Спінози. Хоч непохитна логіка дозволила Мальбраншу уникнути цього пантеїзму, а схилитися до панентеїзму. Всесвіт не є Бог, а тільки перебуває у Ньому. У Мальбранша радше синтез теїзму з пантеїзмом, тож панентеїзм (з гр.: *pan en theo*). Все ж у Мальбранша всесвіт у Бозі, а не Бог у всесвіті. Не слід скидати з рахунків і той факт, що «Пошук істини» написано на три роки раніше від «Етики» Спінози.

Так само й у метафізичному вченні про ідеї Мальбранш виводить думку про те, що ідеї не є модифікаціями нашої душі, а є в Бозі як у своєму джерелі. Це вчення не нове і плідно розвивалось ще Філоном Олександрійським. Проте звідси бере свій початок основна доктрина Мальбранша про бачення речей в Бозі: наш дух, який пізнає речі тільки через ідеї, споглядає цей світ речей тільки в Бозі. Це не означає, що споглядається Божа сутність, що, згідно з тим самим Філоном, неможливо. Споглядання душею Бога носить скінченний і недосконалий характер, бо тільки Бог – вседосконалий. Це суто розумове, а не молитовне споглядання і здіймання людського серця до Творця. Саме душа тісно єднається з Богом, і тісніше, ніж із своїм тілом. «Бачення в Бозі можливе для нас саме тому, що наші ідеї, через які ми отримуємо знання, перебувають в Бозі, який, виходить, і є винуватцем нашого пізнання» [2, с. 136]. Тож це просвітлення розуму Богом, про що вів мову ще св. Августин. Як відомо, Августинівська гносеологія підлягала критиці св. Томою Аквінським, бо позбавляє наш розум у процесі пізнання активности. Проте у Мальбранша є чітке розуміння цієї проблеми, і він гідно виходить з цього кола протиріч. На його думку, пізнання істини є досконалою дією, натхненою Богом, чим сильніше дух людини єднається з Ним. Людський дух стає чистішим і світлішим в силу того, що єднається з Богом [22, *Préface*, с. XXII]. Нам дано споглядати вічні та незмінні істини в Бозі. Звичайно, й вони не виявляються самим Богом, бо Він – трансцендентна реальність. А ми бачимо тільки реальні ідеї цих істин, (бо вони реалізовані в Бозі), а не саму реальність. Тільки в Бозі ми «і живемо, і діємо» (ап. Павло).

Мальбранш закликає «споглядати Бога у всіх речах, відчувати Його силу і могутність у діях природи, подивляти Його мудрість в чудовому порядку творіння: лиш Його величати, боятися і любити у всіх Його творіннях» [22, III, 2, 6].

Глибокий містицизм і теорія містичного споглядання Мальбранша заслуговують окремого розгляду. Як відомо, містицизм – це рефлексія нашого розуму на відношення духа до трансцендентної реальности. Існує практичний (емпіричний) і теоретичний (системний) містицизм [Див.: 7, с. 152, 193]. Без містичного пережиття, на думку Мальбранша, не збагнути й теорію містичного Богопізнання. Ця теорія у Мальбранша носить виразно гносеологічний, розумовий характер. Мальбранш твердить, що Бог є місцем наших духів, як простір є місцем тіл [22]. Дух людини тісно єднається з Богом як своїм Творцем. Без цього єднання Бог би й не творив духів. Дух людини покликаний радше до єднання з Богом, ніж до єднання з тілом. Залежність із тілом набула реального зв'язку тільки після гріхопадіння прародичів [22, *Préface*, с. XXI].

Душа людини існує так само реально і по образу буття, яким існує й Божественна субстанція Бога. Дух людини перебуває в універсальному Умі, який містить в собі ідеї усіх істин. Самого Бога ми пізнаємо безпосередньо через Нього самого, бо між розумом людини і Божеством немає посередньої ідеї, як і взагалі немає нічого посереднього. Суто з релігійних мотивів, на думку Мальбранша, пізнання істини означає те саме, що й єднання з Богом та Богопізнання, яке відбувається шляхом споглядання правдивих і завжди реальних ідей [23, V, 5]. Адже людина близька до Бога в силу свого Першообразу, будучи створена на Його образ і подобу, і це пізнання найчіткіше і найвиразніше з усіх видів людського пізнання. (Бог є універсальний Ум усіх духів [25]). Натомість самопізнання людини є менш досконале. Ми не чітко пізнавали б себе, коли б не пізнавали Бога «ясно і виразно», тож наше самопізнання є тільки доповненням Богопізнання.

Про Боже буття ми дізнаємось завжди, коли сповнюємо дію нашого пізнання. Бог є безпосередньо-очевидний факт мислення, коли споглядальник думкою здіймається до Нього. Відповідно й доказ існування Бога, сформульований Мальбраншем, нагадує онтологічне обґрунтування св. Ансельма Кентерберійського: буття Боже і Його ідея ототожнюються: коли ми думаємо про Бога, отож Він існує (*si on pense à Dieu, il faut qu'il soit*). Мисленник натхнений красивою і захоплюючою

ідеєю Божого буття, хоч не в змозі її збагнути. Ця ідея не є витвором кмітливого розуму людини, бо є першою ідеєю, від якої починається бачення ідей інших скінченних речей [22, III, 2, 6]. Нам дозволено мислити Боже безконечне буття як реальне ще задовго до того, коли розум визнає, яким є воно – скінченним, чи безконечним. Це найпростіша, необхідна ідея, в якій не знайти протиріччя і без якої не обійтись у пізнанні речей світу. Участь істот у бутті, як і в метафізичній теорії св. Томи Аквінського, дає змогу опиратись на реальність субсистентного Буття, і Мальбранш свідомий цього факту. Буття не залежне від факту існування істот.

А як же тоді мислитимуть атеїсти, коли їм невідома ідея Божого буття?

На думку Мальбранша, такі люди розглядають ідею іншого, частинного, змінного і можливого буття, а не ідею Буття як такого [23, IV, 11]. Споглядання Бога вже передумовлює факт Його реального існування. Тож Боже буття включає ідею найдосконалішого Буття і споглядати Його можна тільки в Ньому самому. Це єдина можлива форма Його пізнання, оскільки жодне суще не може виразити цю Ідею. Можна споглядати суще, не бачачи його вочевидь, натомість Безконечне Боже буття не можна споглядати без Його ідеї [24, II, с. 9]. Таке положення доказується фактом відсутности чіткого знання про ідею буття навіть власної душі людини. Тут не беруться до уваги гносеологічні підстави усвідомлення існування душі на психологічному рівні, бо видозміни душі не складають жодного буття, а сама душа розуміється як щось скінченне. В результаті, на думку Мальбранша, скінченна душа нездатна уявити безконечного Бога. Тож коли ми думаємо про безконечно досконалого Бога, то Він є.

В *доказі безпосереднього споглядання Бога* французький філософ відштовхується від Декартівського принципу: про кожну річ можна твердити тільки те, що є чітке і виразне в ідеї, яка виражає дану річ. Неспоглядання жодної речі – це ніщо інше, як відсутність споглядання, бо те, що не існує – «коґітативно» невидиме. Це дуже важливий принцип, якого дотримувалися філософи в епоху Декарта. Відносно цього принципу необхідно існує все те, що ми споглядаємо чітко і виразно. Але ж саме так ми споглядаємо й Бога як ідею чітку і виразну. Речі, які існують, відрізняються між собою, а неіснуючі речі не мають жодної відмінности. Такий принцип реальности речі працює в математиці, у спогляданні снів і в мисленні про Безконечне Буття: знову ж таки, коли ми думаємо про Нього, то Бог є [23, IV, 11]. На думку Єршова, французький філософ не мав на меті обґрунтовувати існування Бога, який не має потреби в доказах, бо створені речі вже служать доказом існування Творця. Тож Мальбранш вів мову про можливість для скінченного людського розуму споглядати Безконечний Ум [2, с. 194]. Безпосередній доторк з боку споглядального розуму людини до Божества, по Мальбраншу, найпереконливіше свідчить про існування Бога, коли не завжди задовільними можна визнати загальноприйняті докази.

Бог – найвища, необхідна і досконала реальність, яка містить будь-яке буття, включає світовий порядок і підпорядковує свободу волі людини. Остання функція – найслабше місце в метафізичній системі Мальбранша, оскільки свобода і необхідність не узгоджуються між собою. Проте тут ми не беремось обґрунтовувати етичні погляди французького філософа.

Мальбранш успадкував від св. Августина любов до істини як до «спілкування духа з Богом і певним чином єднання з Ним» [23, V, 5]. Свідченням цьому є назва твору Мальбранша «Пошук істини». Двома ключовими теодицейними темами Гіппонця були: Бог і людина (її душа), прагнучи пізнавати тільки їх, про що він зізнавався на початку свого твору *Soliloquia*.

Моральне зростання душі дає змогу краще пізнавати Бога і блаженне життя, правдиво пізнавати істину і відвертатись від неправди. Це правда, що від самопізнання залежить наше визнання залежности від Бога і змушує бути перед Ним смиренним. Але для Мальбранша на першому місці стоїть саме містичне пізнання Бога, а не інтуїтивний платонізм св. Августина. Мальбранш засвоїв уроки св. Августина, але сам не був знайомим з творами Платона і Плотина.

Так само Мальбранш відштовхувався й від наведеного вище формулювання Декарта про самодостовірність для людини правди Божого існування, яка вже є в думці людини про Бога: «Si on pense à Dieu, il faut qu ‘il soit». [24, II, с. 9]. Як відомо, Декарт виводив з ідеї Бога необхідність Божого буття, ототожнюючи Його буття та ідею про Нього як найдосконалішого Сущого [13, I, 14]. Така правда є очевидна, як очевидним є будь-який геометричний доказ [14, IV, 5-30]. У Бозі, зауважував Декарт, існування і сутність – нероздільні, тоді коли у скінченних речах *l’existence* (існування) може існувати відокремлено від *l’essence* (сутности). Це так само, як від сутности прямолінійного трикутника не можна відділити рівність суми його кутів двом прямим кутам [15, V, 79]. Думати про Бога як про Того, хто позбавлений існування, це так само, як думати про гору, що не мала б долини. Тут мова йде тільки про невіддільність гори від долини, а не про існування гори і долини в чистому вигляді.

Висновки та перспективи розвитку напряму дослідження. У роботі порівнювалися концептуальні варіанти онтологічного аргументу св. Ансельма у філософії Нового часу. Для свого обґрунтування Мальбранш, без сумніву, багато взяв від св. Августина, св. Ансельма і Декарта. Однак у останнього антропологічний доказ існування Бога набирав математичних ознак: узгодження Божого буття з геометричним доказом. Чисто з гносеологічних міркувань за відправну точку Декарт обирав ідею Бога, що є в розумі людини, а не ідею субсистентного Буття Бога. Натомість у Мальбранша доказ характеризується контемплятивною силою, тож є правдиво містичним і онтологічним. У французького

ораторіанця чітко виражений релігійно-інтуїтивний тип мислення. Тут на першому місці Бог, а не людина, достовірність Богопізнання, а вже тоді – самопізнання людини. Вчення про образ і подобу Божу у Мальбранша пояснюється суто філософським методом. Воно необхідне філософу для того, щоб продемонструвати містичне єднання душі з Богом, яке виходить на перший план, бо важніше, ніж єднання душі з тілесною субстанцією. Завдяки цьому висновку Мальбранш може обґрунтувати мету створення духовних субстанцій, – щоб любити Бога і пізнавати Його: «неможливо збагнути, як Бог міг би створити дух [душу] поза цим зв'язком» [22, *Préface*, Параграф 2]. В українському перекладі О. Хоми це важливе місце у Мальбранша передається наступним чином: «відношення ж її до Бога [душі] є таким суттєвим, що неможливо зрозуміти, як без нього Бог міг би створити розум». Хоч зрозуміло, що французькою *дух* і *розум* передаються словом «esprit», на що вже звертав увагу згаданий вище В. Соловьев [7, с, 288], все ж трохи дивно, як можна перекладати це слово l'esprit [de l'homme] – дух людини, як розум [людини] у духовної особи, якою був о. Мальбранш? Розширена назва твору «Про пошук істини» подана французьким філософом як: Où l'on traite de la nature de *l'esprit* de l'homme et de l'usage qu'il en doit fair pour éviter l'erreur dans les sciences (курсив мій – *Б.З.*). Не може ця мета полягати тільки в єднанні з тілесною субстанцією, визначаючи її формою тіла, як це пояснював Аристотель або інші язичницькі філософи. У XX столітті доказ на основі єднання душ запропонує Едіта Штайн у творі «Наука Хреста». Тож більше з релігійних, ніж метафізичних переконань, Мальбранш усвідомлював реальну можливість єднання душі з Богом. Саме так, на нашу думку, варто прочитувати творчість великого французького мислителя.

Список літератури:

1. Ґонсалес А.. Теодіцея. Ч. 1, Пер. з італ. Б. Завідняк, Львів; 2006. – 148 с. [Gonsales A. Teodizeya. Ch. 1, Per. z ital. B. Zavidnyak, Lviv; 2006. – 148 s. (In Ukr)].

2. Ершов М., Проблема Богопознания в философии Мальбранша, Санкт-Петербург; 2005. – 332 с. [Yershov M. Problema Bogopoznaniya v filosofii Mal'bransha, Sankt-Peterburg; 2005. – 332 s. (In Russ)].

3. Завідняк Б. Теодіцея Іммануїла Канта // Практична філософія. 2018. №4–(№70). С. 118-125 [Zavidnyak B. Teodizeya Immanuyila Kanta // Praktychna filosofiya. 2018. №4–(№70). S. 118-125 (In Ukr)].

4. Кант І. Критика Чистого Розуму. Пер. з нім. І. Бурковського, "Юніверс": Київ; 2000. [Kant I. Krytyka Chystoho Pozumu. Per. z nim. I. Burkovskoho, «Yunivers»: Kyyiv; 2000. (In Ukr)].

5. Мальбранш Н. Про пошук істини, Міркування про природу людського розуму й спосіб, у який його слід використовувати аби уникати заблудження в науках. У 2-х томах, пер. з фр., примітки та коментарі Олега Хоми, Київ «Port-Royal»; 2001. [Malbransh N. Pro poshuk istyny, Mirkuvannya pro pryrodu lyudskoho rozumu y sposib, u yakyy yoho slid vykorystovuvaty aby unykaty zabludzhennya v naukakh. U 2-kh tomakh, per. z fr., prymitky ta komentari Oleha Khomy, Kyyiv «Port-Royal»; 2001. (In Ukr)].

6. Мондін Б. Філософія релігії і теодіцея. Підручники систематичної філософії, т. 4. Пер. з італ. Б. Завідняк. Місіонер: Жовква; 2012. [Mondin B. Filosofiya relihiyi i teodizeya. Pidruchnyky systematychnoyi filosofiyi, t. 4. Per. z ital. B. Zavidnyak. Misioner: Zhovkva; 2012. (In Ukr)].

7. Соловьев В. Философские начала цельного знания // Сочинения в двух томах. Т. 2. Москва; 1988. С. 139-288. [Solov'yev V. Filosofskiye nachala tsel'nogo znaniya // Sochineniya v dvukh tomakh. T. 2. Moskva; 1988. S. 139-288 (In Russ)].

8. Badiou A. Malebranche: Figure théologique, Paris, Syllepse; 2012.

9. Bardout J.-C. Malebranche et la métaphysique, Paris, Presses Universitaires de France; 1999.

10. Bernard C. M. The Relationship Between the Concept of God and Ideas in Malebranche. Dissertation, The University of Memphis; 2003.

11. Connell D. The Vision in God. Malebranche's Scholastic Sources. Louvain: Nauwelaerts; 1967.

12. Czerkawski J. Byt i nieskończoność w filozofii N. Malebranche'a. Dowód na istnienie Boga z prostego oglądu (Część druga). [Being and the Infinity in the Philosophy of N. Malebranche. The Proof for the Existence of God by Means of Simple View] // Roczniki Filozoficzne. 1993. 41 (1). P. 103-124.

13. Descartes R. Principes de la philosophie // Œuvres de Descartes: Principes. IX-2. Publiées par Charles Adam & Paul Tannery. Paris: éd. J.Vrin; 1989. – 362 p.

14. Descartes R. Discours de la méthode // Œuvres de Descartes: Discours de la méthode & essays. VI. Publiées par Charles Adam & Paul Tannery. Paris: éd. Vrin; 1996. – XXI-737 p.

15. Descartes R. Méditations métaphysiques. Objections et Réponses // Œuvres de Descartes: Méditations. IX-1. Publiées par Charles Adam & Paul Tannery. Paris: éd. Vrin; 1982. – 253 p.

16. Fabro C. Introduzione all'ateismo moderno, т. I. Roma; 1969.

17. Fernández J. L. El conocimiento de Dios según Malebranche. // Anuario Filosófico 25 (2) 1992. P. 295-320.

18. González Alvarez A. Ser y Participación, Pamplona; 1979.

19. Gueroult M. Malebranche, la vision en Dieu, Paris; 1955.

20. Lardic J.-M. Malebranche et l'argument ontologique // Revue Philosophique de la France et de l'Etranger 186 (4) 1996. P. 503-519.

21. Malebranche N. Œuvres complètes, aux Éditions du CNRS, sous la direction d'André Robinet, 20 volumes; Paris: 1958-1967.

22. Malebranche N. De la recherche de la vérité // Oeuvres complètes de Malebranche: 1 vol. (livres I-III). Paris: éd. Vrin; 2002. – 536 p.

23. Malebranche N. De la recherche de la vérité // Oeuvres complètes de Malebranche: 2 vol. (livres IV-VI). Paris: éd. Vrin; 1974. – 664 p.

24. Malebranche N. Entretiens sur la Métaphysique // Malebranche N. Œuvres complètes: Entretiens sur la métaphysique et sur la religion Entretiens sur la mort. XII-XIII. Paris: éd.Vrin; 1984. – 512 p.

25. Malebranche N. Méditations chrétiennes // Malebranche N. Œuvres complètes: Méditations chrétiennes et métaphysiques. X. Paris: éd.Vrin; 1967. – 252 p.

26. Moisuc C. «Parler Exactement» de Dieu. L'Interprétation Rationnelle de L'Ecriture Chez Malebranche // Meta: Research in Hermeneutics, Phenomenology, and Practical Philosophy. 2011. 3 (1). P.175-194.

27. Pessin A. Malebranche's Natural Theodicy and the Incompleteness of God's Volitions // Religious Studies. 2000. 36 (1). p. 47-63.

28. Rutherford D. Malebranche's Theodicy // The Cambridge Companion to Malebranche. In Steven M. Nadler (ed.), Cambridge University Press; 2000, pp. 165-89.

29. Scribano E. L'esistenza di Dio. Storia della prova ontologica da Descartes a Kant, Biblioteca di Cultura Moderna Laterza, Roma-Bari; 1994.

30. Scribano E. Malebranche: The Vision of God and Vision in God // Rivista di Storia della Filosofia. 1996. 51 (3), pp. 519-554.

31. Seifert J. Essere e Persona, Vita e Pensiero: Milano; 1989.

32. Seifert J. Gott als Gottesbeweis. Eine phänomenologische Neubegründung des ontologischen Arguments. (Philosophie und Realistische Phänomenologie. Studien der Internationalen Akademie für Philosophie im Fürstentum Liechtenstein, hg. der Reihe R. Buttiglione – J. Seifert, Bd. IV). Universitätsverlag C. Winter, Heidelberg; 1996. – 715 с.

УДК 261.7

Марюхно Наталія Миколаївна
старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
ВДНЗ «Таврійський християнський інститут»

УЧАСТЬ ЄВАНГЕЛЬСЬКОГО ХРИСТИЯНИНА ІВАНА ПРОХАНОВА У СТВОРЕННІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ДУХОВНОГО СПРЯМУВАННЯ НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

PARTICIPATION OF THE EVANGELICAL CHRISTIAN IVAN PROKHANOV IN THE CREATION OF SPIRITUAL POLITICAL PARTIES IN THE EARLY TWENTIETH CENTURY

Анотація. У даній статті розглянуто участь євангельського християнина Івана Проханова у створенні політичної партії «Союз свободы, правды и миролюбия» у 1905 році, яка мала соціальну направленість та головні ідеї якої були виражені у бажанні соціальної справедливості на дотриманні наданих громадянських прав і свобод з боку владної верхівки. Також проаналізовано та виявлено основну мету створення християнсько-демократичної партії «Воскресение» у 1917 році, що полягала у бажанні Проханова наповнити громадсько-політичне життя духовними цінностями.

Ключові слова: протестанти, свобода слова та віросповідання, політична партія, «Союз правды, свободы и миролюбия», програма партії, християнсько-демократична партія «Воскресение», громадсько-політичне життя.

Постановка проблеми. Початок XX століття для протестантів ознаменувався значними зрушеннями у питанні легалізації їх прав на свободу віросповідання та сприяв закріпленню їх правового статусу. З прийняттям царського Указу «Об укреплении начал веротерпимости» від 17 квітня 1905 року серед російських протестантів розпочалась активна релігійна діяльність в багатьох сферах. Зокрема, лідер російсько - євангельського руху Проханов приймав активну участь у громадсько-політичному житті російського народу, що було пов'язано з його діяльністю щодо захисту прав віруючих, які в переважній більшості випадків продовжували порушуватись з боку представників влади. Тому партійна діяльність Проханова мала за мету закріпити наданий статус свободи слова та віросповідання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед дослідників, що розглядали громадсько-політичне життя Росії початку XX століття слід виділити російського історика-релігієзнавця О.І. Клібанова [5, 10], філософа та спеціаліста з протестантизму Л.М. Мітрохіна [7], дослідницю російського протестантизму Т.К. Микільську [2], філософа та історика В.А. Бачініна [11].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Серед окремих аспектів щодо створення партії «Союз правды, свободы и миролюбия», християнсько-демократичної партії «Воскресение», які потребують конкретизації є формування програмних цілей партій та ідей їх втілення в практичне життя російського народу.

Мета статті. Розглянути та проаналізувати участь Івана Проханова у створенні політичних партій релігійного спрямування.

Виклад основного матеріалу. Проханов є унікальною та видатною особистістю для протестантизму. Свої ідеї духовної Реформації Росії лідер російсько-євангельського руху втілював в усіх сферах життя. Політичне життя суспільства не стало винятком, адже від самого початку своєї релігійної діяльності Проханов був дотичним до владної верхівки, вирішуючи питання, що

стосувались реалізації його ідей в практичному житті.

Події російської революції 1905 року стали причиною видання царем Указу «Об укреплении начал веротерпимости», який ознаменував початок активної діяльності серед протестантів та закріпив права та свободу віросповідання.

Проханов охарактеризував даний Указ із притаманним йому оптимізмом та вірою. На одному з недільних богослужінь, проповідуючи, він зазначив, що у появі Указу є заслуга християн, особливо тих, які перебували у в'язницях та засланні. Це є результат постійних молитв про вільну проповідь Євангелія. Також він висловив віру в те, що Бог і в подальшому буде відкривати двері для заснування нових церков, біблійних інститутів, видання духовної літератури [1, с. 57]. Зазначимо, що за свідченням самого Проханова, представники євангельського руху надали в Міністерство внутрішніх справ «Краткую записку», до якої додавались документи з випадками утисків євангельських віруючих. Даний документ був надрукований невеликим тиражем у типографії МВС як частина матеріалу, що була зібрана міністром внутрішніх справ по релігійним питанням. Тому можна стверджувати, що документ міг вплинути на зміни релігійного законодавства [2, с. 26].

Слід зазначити, що прийняття Указу заклало основи громадянського суспільства, передумови для розвитку парламентаризму, а також утвердження конституційної монархії в Росії. На цьому фоні з'явилась тенденція до участі в політиці релігійних рухів і різних діячів. У березні 1905 року сформувався «Союз церковного обновления». Серед його ідейних натхненників були діячі культури, філософи та богослови М. Бердяєв, С. Булгаков, В. Розанов, П. Флоренський. Ці помітні представники російської інтелігенції співпрацювали з «Христианским братством», створеним філософом В. Ерном, істориком та богословом В. Свенцицьким [3].

Видатний російський філософ С.М. Булгаков також став ініціатором створення своєї партії - «Союза христианской политики». У 1905 році в журналі «Вопросы жизни» з'явилась стаття С.М. Булгакова «Неотложная задача», в якій було розкрито основні положення програми партії. У статті філософ зазначив, що Росія переживає критичний період своєї історії, коли визначається на довгі роки її духовне та суспільне життя. Тому не прийняття участі в житті країни, на думку Булгакова, можна вважати злочином. Політика є засобом зовнішньої будови людства, що має беззаперечне значення в розвитку держави. Виходячи з цього, християнин не повинен бути індиферентним до завдань політики і громадськості, що висуваються сучасністю. Натомість, християнська політика розглядалась С.М. Булгаковим як конкретизація заповітів Христа, здійснення Його заповідей (любов до ближнього, справедливість, визнання абсолютної цінності особистості). Реалізація цілей партії була можливою, на думку філософа, лише шляхом створення християнської громадськості, основним завданням якої було б здійснити вплив в істинному християнському дусі на суспільне життя. Однак «Союз христианской политики» не отримав широкого кола прихильників через невпевненість С.М. Булгакова у правильності обраної тактики втілення своїх ідеалів та в їх обґрунтованості [4, с.113].

Російські протестанти теж не стояли осторонь від цього процесу. Ними була створена організація, що об'єднала буржуазні елементи баптистської, євангельсько-християнської та менонітської церков, яка була названа «Союз свободы, правды и миролюбия». Основний контингент членів даної організації складали меноніти, які входили до колоній, що знаходились в Криму. На чолі Союзу стояв П.М. Фрізен, який був «членом-розпорядником» Центрального бюро Союзу та представляв інтереси менонітської буржуазії. До ЦбС входили керівники та активні діячі баптизму, а також представники євангельського християнства. Серед них було три дворянина, три селянина, два домовласника, один представник куркулів, два діячі буржуазної інтелігенції, двоє канцелярських службовців, два члени сімей військової та чиновної бюрократії, двоє наставників громад та один почесний член Центрального бюро Союзу [5, с.259].

Слід зауважити, що «Союз свободы, правды и миролюбия» позиціонував себе в якості політичної партії, але залучав до співробітництва безпартійних та експертів-радників з питань промислового і юридичного характеру. Союз вбачав своїм найближчим завданням участь у виборах до Державної Думи. Ініціатори Союзу Фрізен, Проханов та Одінцов звернулись напередодні виборів до «братів, друзів та добрих громадян»: «Час цей досить цінний і не терпить зволікання, тому створимо з себе одну нерозривну, святу і велику сім'ю, пов'язану свободою, правдою та миролюбністю, але ніяк ні розбратами, пограбуваннями, підпалами, кровопролиттям, розгромами та іншим безладом, до яких закликають нас анархісти та революціонери» [5, с.260]. У даному зверненні ми бачимо практичну спробу закріпити права та свободи, що даровані всім віруючим на законних підставах. Окрім цього, лідери Союзу чітко вказували свою позицію щодо правильності та необхідності вирішення різних питань винятково мирним шляхом, засуджуючі будь-які інші негативні суспільні прояви.

Свою позицію щодо майбутньої побудови відносин один з одним та з царським Урядом лідери Союзу відобразили у своєму заклику «Увійдемо в добрий союз один з одним… Виберемо на основі миру своїх представників, які будуть правити по серцю нашому з царем нашим та витремо тривалі сльози дорогої нашої Батьківщини, на яку просимо благословення Божого, та нехай береже Він нашого імператора, його дім, добрих його радників та всіх нас» [5, с.260]. Даний заклик є відображенням чистих намірів та сподівань щодо розбудови російського суспільства на євангельських початках. Також, у заклику вказується на неухильне

дотримання Божих настанов щодо шанування влади, яке відображається у покорі та молитві за неї, а також у молитві за ворогів та переслідувачів.

У Священному Писанні Господь залишив певне повеління щодо відношення віруючих до влади. У посланні до Римлян 13:1-3 Апостол Павло пише: «Нехай кожна людина кориться вищій владі, бо немає влади, як не від Бога, і влади існуючі встановлені від Бога. Тому той, хто противиться владі, противиться Божій постанові, а ті, хто противиться, самі візьмуть осуд на себе. Бо володарі – пострах не на добрі діла, а на злі. Хочеш не боятися влади? Роби добро, і матимеш похвалу від неї» [6, с. 1264]. А у першому посланні Апостола Павла до Тимофія 2:1-4 ми знаходимо наступне повеління: «Отже, перш над усе я благаю чинити молитви, благання, прохання, подяки за всіх людей, за царів та за всіх, хто при владі, щоб могли ми провадити тихе й мирне життя в усякій побожності та чистоті. Бо це добре й приємне Спасителеві нашому Богові, що хоче, щоб усі люди спаслися, і прийшли до пізнання правди [6, с. 1317]. Цими рядками Священного Писання підтверджується те, що Господь бажає, щоб праведники молились за владу та всіх людей, що знаходяться при владі. З богословської точки зору дотримання віруючими повелінь та настанов Божих є виконанням волі Бога.

Л. Мітрохін у своєму монографічному дослідженні зазначив, що сутність створення «Союза свободы, правды и миролюбия» полягала у вирішенні проблеми того, щоб знайти політично перспективний та переконливий з точки зору віровчення компроміс між необхідністю демонструвати свою підтримку монархічному устрою та вірністю ідеалу свободи і віротерпимості [7, с.251]. Звісно, така точка зору є більш прийнятною, адже як ми вже зазначали вище, віруючі мають коритись земній владі та мати зразково-показові відносини як християни та водночас захищати свої права на свободу та вільне віросповідання.

Цікаво, що першопочатково лідерами Союзу був підготовлений документ, що мав назву «Государственная платформа «Союза свободы, правды и миролюбия», який невдовзі був замінений на документ, що мав назву «Политическая платформа «Союза свободы, правды и миролюбия».

Сутність підготовленого документа «Государственная платформа «Союза свободы, правды и миролюбия» полягала у тому, що партія проголошувала:

- непорушність монархії при наявності однопалатного «народного представництва» при рівному наданні «законодавчої ініціативи» царю і палаті;
- «загальне виборче право з рівним прямим і тайним голосуванням всіх повнолітніх…»;
- «цільність і нероздільність» держави при розвитку місцевого самоуправління у вигляді обласних дум, при умові, що діяльність таких дум буде «у суворій згоді із загальноімперськими законами та інтересами», тобто у фактичному безправ'ї дум;
- твердий, непідкупний, людинолюбний уряд, який призначений імператором. Контроль над урядом має здійснюватись з боку імператора та народних представників;
- сильна державна оборона при одночасній відмові від «політики завоювань».
- також передбачалась реформа судової системи та політики покарання, введення обов'язкового безкоштовного навчання дітей, «поступова відміна будь-якої державної опіки і субсидіювання всіх віросповідань, «вільне змагання в євангельській проповіді і в справах любові», введення свободи совісті, слова, союзів та зібрань [5, с.260].

Соціальне законодавство в конституційному менонітсько-баптистському проекті передбачало забезпечення селян надільними та орендними землями «по справедливим, помірним цінам», кредитування «зразкових ферм селянського типу», переселення селян. Також ініціатори Союзу наголошували на наданні у фактичне володіння землеробам такої кількості землі і при таких умовах, які б забезпечували їх безбідне існування. Так було сказано в «Государственной платформе», яка була прийнята у жовтні 1905 року. Але в опублікованому документі від 8 листопада 1905 року, який називався «Политическая платформа «Союза свободы, правды и миролюбия», цих слів вже не було. Зокрема, у документі було звужено пункт «про широке місцеве самоуправління», а також зазначалось про те, що всезагальне виборче право не розповсюджується на армію. Суттєво було звужено питання, що стосувалось робітників [5, с.261].

У даному випадку, ініціатори Союзу виступили як прибічники конституційної монархії. У документі «Политическая платформа» засновники наголошували на тому, що вони не бажають Установчих зборів, бо питання про форму Верховної Державної влади вирішено Всеросійським Великим Земським Собором 13 лютого 1613 року [7, с.67].

Таким чином, у проголошених Союзом позиціях з різних питань насамперед простежується соціальна направленість ідей, яка виражається у бажанні соціальної справедливості та дотриманні наданих громадянських прав і свобод.

Підписаний Указ від 17 жовтня 1905 року дозволяв легально створювати політичні партії, що давало змогу приймати участь у виборах до Державної Думи. Якщо до прийняття Указу в Росії свою діяльність вели здебільшого партії революційного спрямування, то після прийняття почали з'являтись партії різного політичного направлення.

Передусім відомо, що процес оформлення політичних рухів та течій в партії розпочався на початку XX століття. У 1906 році в Росії існувало біля 50 партій різних направлень, що пояснюється багатонаціональним складом населення. Зокрема, створювались партії соціалістичного спрямування, ліберально-буржуазні партії, націонал-монархічні

партії. [8]. Серед великого розмаїття новостворених партій інтереси віруючих представляла соціально-християнська партія «Союз свободы, правды и миролюбия». За своєю ідейною направленістю вона була близькою до конституційно-демократичної партії, але мала релігійно-моральне забарвлення [5, с.261]. По суті дана партія стала першою в Росії конфесійною партією, що базувалась на духовному підґрунті.

Цікавим є факт, що у грудні 1905 року менонітсько - баптистська партія заключила угоду з кадетами про «загальну майбутню дружню громадську діяльність на місцях у майбутній Державній Думі». Однак вже у лютому 1906 року меноніт Фрізен виступив із критикою політичної програми кадетів, тим самим засуджуючи і «платформи», які були опубліковані Центральним бюро, яке власне він очолював. Згодом Союз розпався через конфлікт Фрізена з кадетами та членами Центрального бюро. Хоч свою діяльність Союз більше не поновив, але організована політична діяльність релігійних течій, що входили до складу Союзу, продовжилась. Результатом такої діяльності стало заснування Прохановим друкованого органу «Утренняя звезда» для вираження євангельської точки зору на релігійні, політичні, суспільні, економічні, наукові та літературні питання [5, с.262]. Згодом, Проханівська газета стала прогресивним органом релігійного пробудження російського народу, висвітлюючи здебільшого культурне, соціальне та політичне життя, державні та суспільні питання [9].

Таким чином, відсутність досвіду ведення політичних справ та неузгодженість дій ініціаторів та членів Союзу призвели до недовготривалого існування політичної партії «Союз свободы, правды и миролюбия». Однак участь Проханова у створенні та організаційній роботі даної партії мала певні наслідки. Протягом своєї подальшої громадсько-політичної діяльності він вдало застосовував свої організаторські здібності, налагоджуючи контакти з владною верхівкою у вирішенні різних питань, що стосувались розвитку російсько-євангельського руху.

Слід зазначити, що у період Лютневої революції 1917 року євангелісти повернулись до ідеї створення релігійно-політичної партії. На державній нараді, яка була скликана Тимчасовим урядом у серпні 1917 року голова Всеросійського союзу євангельських християн Проханов виступив з вимогою «твердої і сильної» влади і закликав до «згоди, співробітництва та єднання всіх класів» для продовження війни і запобіганню пролетарської революції [10, с.145]. Слід констатувати, що даний період часу став найбільш вдалим для спроби створення політичної партії на релігійних засадах. Прийняття «Декрета об отделении церкви от государства» сприяло суттєвому послабленню ролі Православної церкви, яка втратила фінансову підтримку та привілеї з боку держави, а релігійні громади натомість отримали релігійну свободу.

У революційних подіях, що мали місце в Росії, Проханов побачив дві політичні тенденції. Перша з них, ліберально-демократична, завершилась Лютневою революцією. Друга, духовно-реформаторська, мала на меті духовне відродження народу, пробудження його релігійної совісті [11, с. 77]. Беручи до уваги його активну громадську позицію та релігійну діяльність, Проханов не міг не використати можливості, що відкривались в політичному середовищі. Поряд з проведенням євангельської роботи щодо духовного відродження російського народу, він застосовував свої організаторські здібності й в політичній сфері.

Як наслідок, у березні 1917 року Проханов створює Християнсько-демократичну партію «Воскресение». Питання створення партії обговорювалось на 4 Всеросійському з'їзді євангельських християн, на якому були присутніми більше, ніж 100 делегатів. Щоб пояснити свою участь в політиці та рішенні створити партію Проханов підкреслював, що не треба змішувати Союз євангельських християн та християнсько-демократичну партію, бо це дві зовсім різні організації. Союз церков є чисто духовна справа, натомість партія є суто громадянською справою. Він наголошував, що партія заснована не громадою, не Союзом громад, а декількома окремими громадянами. Обґрунтовуючи ціль створення християнсько-демократичної партії Проханов у своїй промові зазначив: «Тепер, коли старий режим повалений і громадяни відчувають необхідність прийняти участь в побудові нової громадянської Росії, ми не можемо залишатись байдужими… Немає жодної політичної партії, яка б виражала наші погляди. Тому багато хто з нас розмірковував, до якої партії приєднуватись для виконання свого громадянського обов'язку». Також він не виключав при цьому участь у партії і православних» [12, с.13,14].

Однак делегати, що були присутніми на Всеросійському з'їзді, визнали небажаним, щоб громади були задіяні в політиці та не підтримали ідею створення партії з членів помісних церков. Пропозиція Проханова була визначена, як «особисте починання деяких членів союзу, що поставили за мету налагодження державного життя народів у відповідності з християнськими ідеалами [2, с.53].

Рішення створення християнсько-демократичної партії А. Пузинін пояснює тим, що пристрасним бажанням Проханова було наповнення політико-економічних перетворень в Росії духовним змістом [13, с. 281]. Проханов дійсно мав за мету наповнити духовним змістом всі сфери життєдіяльності людини, адже відносини, що мають за основу духовну складову, сприятимуть оновленню та оздоровленню зсередини.

Програмні установки партії «Воскресение», яка вперше була названа як християнсько-демократична показують, що Проханов намагався брати до уваги сучасні російські умови, які виявлялись у соціальній напруженості і падінні авторитета Російської православної церкви. Основні положення даної програми стосувались соціальної справедливості і були не тільки тісно

пов'язані з ідеєю реформації релігійного життя, а мали пряме відношення до нього [14].

Головною ідеєю створення християнсько-демократичної партії «Воскресение» було продовження розвитку ідеї «соціальної євангелізації», яка виявлялась в наступних твердженнях:

- встановлення демократичної республіки як найбільш довершеного образу правління для держави і найбільш відповідного вченню Христа;
- повна свобода віри, слова, друку, союзів, зібрань та народностей;
- усунення всіх станових обмежень, здійснення рівноправ'я жінок;
- соціально-економічне законодавство на основі повної справедливості до трудящих класів;
- відчуження на користь народу монастирських земель за винагороду, яка визначатиметься законодавчою установою;
- перетворення Росії в Союз автономних областей під назвою «Об'єднані Штати Російської Республіки; об'єднання всіх держав в один «Всесвітній Союз держав»;
- відокремлення церкви від держави, рівність всіх релігійних громад, церков та сповідування перед законом;
- повна свобода релігійної проповіді;
- повернення церкви до початків Євангелія за зразком церкви часів Христа та Його Апостолів, що описана в Новому Заповіті;
- скасування ієрархії та відновлення рівності всіх членів церкви; у церкві можуть бути тільки служителі, які вільно обираються церквою;
- введення в богослужіння народної мови замість малозрозумілих мов; активна участь в богослужінні членів церкви [14].

Програмні цілі партії «Воскресение», яку вперше назвали «християнсько-демократичною», показують, що Проханов намагався брати до уваги російські умови: соціальну напруженість та падіння авторитету православної церкви. Основні положення даної програми стосувались соціальної справедливості і були не тільки тісно пов'язані з ідеєю реформації релігійного життя, але мали пряме відношення. Проханов програму партії коментує наступним чином: «Всі пункти релігійної програми можуть бути здійснені тільки частково законодавчим шляхом, але головним чином при посередництві вільної релігійної творчості шляхом переконання і надихаючого слова проповіді» [14].

Сам Проханов відмічав, що програма партії сприймалась громадськістю як щось нове, неординарне та здійснювала на людей достатньо сильне враження. Під час виборів до Державної Думи християнські демократи на чолі з Прохановим, користуючись програмою партії, набрали більше голосів, ніж соціал-демократи на чолі з Г.В. Плехановим [11, с.78]. Слід констатувати, що програма партії в цілому окреслювала важливі питання та задовольняла значну частину виборців.

Заснована Прохановим партія була типовою партією буржуазної реакції, яка відстоювала непорушність як капіталістичної власності на заводи, так і поміщицької власності на землю. Однак революційні події другої половини 1917 року зірвали здійснення партійно-політичних планів євангельської секти [10, с.145].

У своїй автобіографії «В котле России» Проханов не згадує про події створення християнсько-демократичної партії «Воскресение». Натомість, він зазначає про політичні події, що його зацікавили і в яких він прийняв участь. Під політичними подіями Проханов мав на увазі саме участь у виборах. Головним його завданням було познайомити громадськість з програмою партії, що сприяло досягненню позитивних результатів в ході виборів [15, с.158]. Однак, не дивлячись на високі результати у виборах, Проханов був не готовий визнати невдачу створення політичної партії в кінцевому результаті. Хоча слід констатувати, що як і в більшості випадків його діяльності, існуванню даної партії завадила суто політична ситуація в країні.

Історик Т. Микільська у своїй монографії зазначила, що Проханов пережив захоплення політикою і, навіть, комуністичними ідеями, про що свідчать як його публікації так і громадська діяльність, зокрема боротьба за емансипацію російських протестантів або спроби створення комун в перші роки Радянської влади [2, с.53]. Хоча сам лідер євангельського руху зазначав, що його думки були направлені не на політику, а виключно на вирішення релігійних проблем. На одній з конференцій разом із своїми однодумцями він проголосив лозунг: «Нет – политике, да – Евангелию». Саме Євангеліє повинно було стати найкращими духовними ліками від усіх видів духовних хвороб. Передбачалось, що дієвим засобом в лікуванні людей всіх політичних переконань стане саме віра в Ісуса Христа [15, с. 158]. Таким чином, хоч Проханов публічно і не визнавав своєї прямої участі в політиці, його громадська – політична діяльність була наповнена участю у різних заходах, що передбачала просування християнських цінностей в різні сфери життя російського народу на євангелічних засадах.

Висновки. Таким чином, не дивлячись на складні політичні умови в Росії на початку XX століття, Проханов втілював свої соціально-політичні ідеї в практичне життя російського народу задля духовного відродження окремо кожної людини та оновлення релігійного життя. Участь Проханова у заснуванні політичної партії «Союз правды, свободы и миролюбия» сприяла налагодженню нових контактів та отриманню політичного досвіду. Згодом, одноосібне створення християнсько-демократичної партії «Воскресение» дозволило Проханову приймати участь у виборах та отримати високий результат. Однак зміна політичної ситуації в країні сприяла недовготривалому існуванню даної партії.

Тим не менш, досвід створення політичних партій, активна участь в громадсько-політичному житті держави, рішучість дій та твердість в євангельській позиції сприяли вирішенню багатьох релігійних питань євангельських християн.

Список літератури

1. В.А. Попов. И.С. Проханов. Страницы жизни. – СПб.: Христианское общество «Библия для всех», 1996. – 201 с.
2. Т.К. Никольская. Русский протестантизм и государственная власть в 1905-1991 годах.- СПб.: Издательство Европейского университета в Санкт – Петербурге, 2009. – 356 с. [16 с.] ил.
3. В. Попов. Партийный стаж русских протестантов, URL.: http://www.ng.ru/ng_religii/2013-06-19/7_protestant.html
4. Е.Я. Засядь-Волк. «Союз христианской политики» С.Н. Булгакова: исторический опыт создания в России христианской социалистической партии. Социум и власть № 2 (18) 2008 г.
5. А.И. Клибанов. История религиозного сектантства, Изд. «Наука», М.: 1965. – 346 с.
6. Біблія або книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Українське біблійне товариство. – К., 2010. – 1375 с.
7. Л.Н. Митрохин. Баптизм. Издание второе. Политиздат. – М., 1974. – 264 с.
8. Образование политических партий в России, их программные и тактические установки. URL : https://www.rsu.edu.ru/wp-content/uploads/e-learning/Agarev_Native_history_for_non-historical_faculties/R14.htm
9. Газета «Утренняя звезда». URL : https://amp.ru.info-about.info/7017237/1/utrennyaya-zvezda-gazeta.html
10. А.И. Клибанов. Религиозное сектантство в прошлом и настоящем. Издательство «Наука». – М., 1973. – 256 с.
11. В.А. Бачинин. Евангельские ценности в гражданском обществе. Ассоциация «Союз христиан» и ее опыт построения альтернативной модели гражданских отношений. – СПб.: Алетейя, 2006.- 176 с.
12. Синичкин А.В. Революция 1917 года в России и евангельские христиане баптисты, Вестник МБС ЕХБ №8 -2017.
13. А. Пузинин. Традиция евангельских христиан: изучение самоидентификации и богословия от момента ее зарождения до наших дней. М.: Библейско – богословский институт св. апостола Андрея.2010 г. – 523 с.
14. А.В. Щипков. Христианская демократия в России –М.: Издательский дом "Ключ- С", 2004. – 120 с.
15. И.С. Проханов. В котле России. – М., «Протестант», 1993, 256 с.

Микола Пришляк
Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича
(м. Львів)

РОЛЬ ІІ ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ В ПОДОЛАННІ ЕКЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ

Mykola Pryshlyak
Postgraduate student
Religious Studies and Theology
SHEI "Precarpathian
Vasyl Stefanik"

THE ROLE OF THE II VATICAN COUNCIL IN OVERCOMING ECOLOGICAL PROBLEMS

У статті проаналізовано основні рішення ІІ Ватиканського собору щодо розв’язання проблем природного довкілля, висвітлено їх відображення в нормативних документах еклезіального характеру та обґрунтовано на праксеологічний потенціал у разі ефективного впровадження у практику. Головну дослідницьку увагу зосереджено на малодосліджених документах Католицької Церкви, що формують компендіум її соціальної доктрини. Сформульовано низку пропозиції щодо імплементації богословсько-канонічних концептів суспільного вчення католицизму з метою подолання екологічних проблем сучасності.

This article examines the issues of the natural environment, covered in the documents of the II Vatican Council. Emphasis is placed on the lack of research on the problem. Proposals were made for the application of spiritual vision in overcoming the environmental problems of today at the II Vatican Council.

Key words: natural environment, II Vatican Council, Church, man.

Ключові слова: ІІ Ватиканський Собор, Католицька Церква, людина, природне довкілля, екологічна криза, соціальна доктрина.

Постановка проблеми. У сучасній Україні відбуваються процеси, пов’язані з переходом до ринкової економіки, прийняттям цінностей західного суспільства, що вимагають перетворень у всіх сферах соціального життя. Ці зміни мають ґрунтуватися на існуючих духовних та інтелектуальних традиціях суспільства і передбачають вирішення екологічних проблем першочерговим завданням подальшого розвитку суспільства. Необхідність дослідження документів ІІ Ватиканського Собору щодо збереження довкілля зумовлена конкретними змінами в сучасному суспільстві, що проявляються у загостренні конфліктів у відносинах між людиною

і природою, переході до постіндустріальної стадії розвитку суспільства, глобалізації. Поряд із позитивними наслідками та перевагами цивілізаційних змін виникають також небезпеки, зокрема екологічні.

Аналіз останніх досліджень. Для сучасної науки розгляд проблем пізнання природи як Божого створіння, аналізуючи документи II Ватиканського Собору, є новим дослідженням наукового пошуку, враховуючи питання сьогодення. Проблеми відносин людини і природи завжди були актуальними й залишилися такими донині. Це підтверджується значною кількістю наукових праць таких відомих мислителів, вчених і богословів, як Г. Сковорода, М. Бердяєв, М. Лосський, К. Маєр Абіх, а також багатьох сучасних науковців і, зокрема Що ж до українських релігієзнавчих студій проблематики католицького суспільного вчення, витлумачення його змісту, рефлексії соціокомунікативного мандату Католиццької Церкви і, зокрема, В. Бондаренка, Л. Владиченко, Л. Геник, В. Єленського, С. Здіорука, О. Кисельова, С. Кияка, О. Недавньої, І. Остащука, О. Сагана, І. Фенно, Л. Филипович, Є. Харьковченка, В. Хромця, Ю. Чорноморця, С. Шкіль, М. Шкрібляка, П. Яроцького та ін.

Виокремлення раніше нерозв'язаної проблеми. Науковим розробкам у досліджуваній галузі бракує погляду на проблему пізнання природи як Божого створіння, аналізуючи документи II Ватиканського Собору. Відсутність наукового обґрунтування в цій сфері призводить до того, що більшість механізмів, які функціонують у сучасному суспільстві, потребують удосконалення. Тому метою нашого дослідження є аналіз проблеми пізнання природи як Божого створіння у документах II Ватиканського Собору.

Формулювання мети та постановка завдання. Метою дослідження є спроба комплексного аналізу документів II Ватиканського собору, котрі складають основу католицького екологічного богослов'я й містять теоретичні та практичні настанови щодо розв'язання екологічної кризи і проблем збереження природного довкілля.

Для досягнення дослідницької мети у статті було поставлено такі завдання:

- проаналізувати основний зміст і визначити провідні ідеї документів II Ватиканського собору щодо відповідальності людини за природне довкілля;
- здійснити релігієзнавчу рефлексію праксеологічного потенціалу соціально-екологічного вчення Католицької Церкви, опертого на соборні рішення та директиви;
- визначити морально-гуманістичну спрямованість документів II Ватиканського собору та їхнє значення у загальноцерковній програмі подолання екологічних проблем сучасності.

Виклад основного матеріалу. Проблема екології та охорони навколишнього середовища, яке з особливою гостротою постає сьогодні перед людиною, на жаль не є наслідком виключно техногенного розвитку та впровадження різних не надто досконалих технологій. Проблема криється, насамперед, у людині, у її розумінні сутності життя та створення, у її системі цінностей, а це безпосередньо пов'язане з її духовним виміром буття. Тому, релігійні об'єднання, передусім християнські, залишаються активними учасниками суспільних процесів, що відбуваються у сучасних Європі та світі.

Лідери різних Церков усе частіше висловлюються щодо наболілих не тільки соціально-економічних, політичних та культурних трансформацій, а й екологічних проблем, які виникли через загострення конфліктів у відносинах між людиною і природою, переходом до постіндустріальної стадії розвитку суспільства, глобалізацією.

Екологія в перекладі з грецької – «слово про дім» (*oikos* – «дім, житло», *logos* – «слово»). Тобто, екологія – це не абстрактне поняття, не віддалені катастрофи та катаклізми, а все, що оточує нас, що має відношення до кожного, – проблеми середовища нашого помешкання. Можна прожити без багатьох досягнень науково-технічного прогресу, але без природи, без чистого повітря, неотруйної їжі та води прожити неможливо.

Зберегти ж планету придатною для життя людей можливо лише в тому випадку, якщо кожний житель планети зрозуміє просту істину, що ставлення до природи не вимірюється зразу глобальними масштабами – до лісу, води, землі, в цьому ставленні завжди присутня проміжна ступінь – моє відношення до одного єдиного дерева, до літра чистої води, до жмені родючої землі. Охороняючи щось одне, ми сприяємо збереженню природи в цілому.

У Догматичній Конституції *«Verbum Dei»* зазначається, що «Бог створюючи все своїм Словом і зберігаючи його, в речах сотворених дає людям вічне свідчення про себе» [4, с. 312]. На жаль, сьогодні людина виконує подвійну роль на Землі – творця та руйнівника. В свій час Аристотель вказував на обмеженість інтелектуальної сили, яка не опирається на мораль: «Природа дала людині в руки зброю інтелектуальну і моральну (силу), проте вона може користуватися цією зброєю і в зворотний бік, тому людина без моральних засад виявляється істотою нечестивою і дикою» [1, с. 288].

У Догматичній Конституції *«Lumen gentium»* зазначено: «…нехай вірні вживають усіх сил, що їх одержали по мірі дарувань Христових, щоб, ідучи Його слідами та уподібнившись до його образу, сповняючи в усьому волю Отця, посвятились цілою душею на славу Божу та на службу ближнім» [4, с. 133]. Для забезпечення свого існування людина завжди прагнула підкорити природу, тобто здобути владу над нею. М. Бердяєв писав: «Нескінчений дух людини претендує на абсолютний, надприродний антропоцентризм, він усвідомлює себе абсолютним центром не тільки даної замкнутої планетарної системи, а усього буття, всіх планів буття, усіх» [2, с. 294].

Тривалий час над екологічними наслідками своєї діяльності людина не замислювалась. Однак на сучасному етапі розвитку цивілізації виникає необхідність переоцінки згаданих морально-

етичних основ. Розмірковуючи над моральністю людини, видатний український філософ Г. Сковорода приходить до висновку: «Адже істинна людина і Бог є тотожними» [9, с. 172]. Пізнати себе й зрозуміти Бога – це єдиний процес. А екологічна освіта та моральне виховання повинні підготувати людину до розуміння вичерпності природних ресурсів, а значить до усвідомлення того, що підпорядкування сил природи не може для людини залишитись безкарним, якщо воно буде здійснюватися непродумано.

Російський філософ Н. Лосський вважав, що кінцева мета життя будь-якої особистості – абсолютна повнота буття, подолання прірви між Богом і світом. Повнота буття – це не тільки богоспілкування, а й творчість особистості, позбавлена всякого егоїзму, спрямована на створення абсолютних цінностей [6, с. 60 – 62]. Протягом тисячоліть людині загрожували сили природи. Сьогодні вже людина загрожує природі такою мірою, що нанесену шкоду надзвичайно важко виправити. Це приводить до екологічної кризи, яка становить якісно нову загрозу для людини. Внаслідок неправильного використання природних ресурсів, людина йде на зустріч небезпеці руйнування природи і тим самим стає жертвою власної діяльності.

Папа Іван Павло II у «Посланні з нагоди Дня миру» 1990 р. визначив екологічну кризу як моральну проблему, котру можна розв'язати лише за умови солідарної реалізації нашої відповідальності [5, с.37]. Відповідальність за природне довкілля має проявлятись у нашій повсякденній поведінці, яка буде якісною та наслідки від якої будуть гідними не лише перед нашою совістю, перед суспільством, але й перед Богом. «Така турбота Божа про світ, – пише православний теолог, – називається «Провидінням Божим» [8, с.67]. «Ми належимо, – спираючись на Біблію, пише Серафим Слобідський, – до двох світів: тілом – до світу видимого, матеріального, речовинного, земного, а душею – до світу невидимого, духовного, небесного» [8, с. 68].

Правильно підмітив у своїй науковій праці «Повстання на захист природи. Від довкілля до спільносвіту» Міхаель Клаус Маєр-Абіх, посилаючись при цьому на екологічне вчення Церкви: «Людина в природі не може керуватися тільки своїми власними інтересами, а мусить враховувати можливі наслідки своїх дій на умови існування іншого життя. Передусім це стосується створених разом з людиною створінь, які мають незалежно від їхньої споживчої вартості ще й свою власну цінність саме в тому, що вони мають стосунок до Бога як до Творця, є часткою його життя і покликані його прославляти» [7, с. 144-145].

Окремої уваги заслуговує спільна декларація Католицької єпископської конференції та Євангельської Церкви Німеччини, де в комплексному аналізі причин екологічної кризи особлива увага акцентується на світоглядних, соціально-психологічних та моральних причинах. У документі, зокрема наголошено, що причини екологічної кризи необхідно шукати насамперед у світоглядному дефіциті чи у відсутності фундаментальних настанов і що першопричиною є не незнання, а швидше втеча від відповідальності та небажання приймати відповідальні рішення, які пов'язані з певними змінами у звичному стилі життя чи вимогою обмежень і зречень [10, с. 99]. Головне послання документа полягає в заклику до усвідомлення того, що в основі екологічної кризи лежить власна внутрішня криза, криза світоглядної орієнтації та відповідальності, тобто криза людина.

Висновки та перспективи розвитку напряму дослідження. Враховуючи вищевикладене, можна дійти до таких висновків:

1. Церква завжди була потужним джерелом суспільної етики, моралі, свідомості. Нині вона хоч можливо і в ще недостатній мірі, але все активніше прилучається до вирішення природоохоронних питань, чим робить велику послугу прикладній екології, сприяє поширенню екологічної освіти і свідомості. Більшість Церков стоять на сторожі моральних і етичних людських цінностей, стверджуючи екологічні Закони, Принципи, Правила.
2. II Ватиканський Собор у своїх постановах підтверджує, що тільки через єдину католицьку Церкву Христову, яка є загальною догмою до спасіння, можна досягти повноту засобів спасіння [3].
3. На нашу думку, потрібно через науковий і релігійний діалог конфесій пропагувати й реалізувати взаємозбагачення культур, а не їх протистояння, виховувати повагу до всього Природного і Божественного, бо людство заблукало у пошуках вищих форм свого розвитку і конче потребує відродження духовності та суворого дотримання десяти Божих заповідей, щоб зберегти все те, що Господь доручив нам «порати й доглядати» (Бут. 2, 15).

Література:

1. Аристотель. Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории. Мн.: Литература, 1998. 1392 с.
2. Бердяев Н.А. Философия свободы. Смисл творчества. М.: Правда, 1989. 607 с.
3. Декрет II Ватиканського Собору «Про екуменізм». URL : http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/katholic/Article/dekr_ekumen.php
4. Документи II Ватиканського собору: конституції, декрети, декларації. Львів: Свічадо, 1996. 759 с. .
5. Екологічне вчення Церкви: Іван Павло II на тему створіння. Перек. з нім., доп. та упор. укр. видання В. Шеремети. ІваноФранківськ : Вид-во ІФТА, 2006. 100 с.
6. Лосский Н.О. Условия абсолютного добра. М.: Политиздат, 1991. 368 с.
7. Маєр-Абіх К.М. Повстання на захист природи. Від довкілля до спільно світу. Перек. з нім., післямова, примітки А. Єрмоленка. К. : Лібра, 2004. 196 с.
8. Серафим Слобідський. Закон Божий. К.: Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2005. 655 с.

9. Сковорода Г.С. Повне зібрання творів : у 2-х т. К.: Наукова думка, 1973. Т. 1 : Наркісс. Разглагол о том: узнай себе. 532 с.

10. Шеремета В. Екологія: діалог науки та етики. Добрий Пастир (Науковий вісник Івано-Франківської теологічної академії). 2007. № 1 (Теологія). С. 90 – 108.

References

1. Aristotel. Etika. Politika. Ritorika. Poetika. Kategorii. (1998). Mn.: Literatura. 1392 s.

2. Berdyayev N.A. (1989). Filosofiya svobody. Smisl tvorchestva. M.: Pravda. 607 s.

3. Dekret II Vatykans′koho Soboru «Pro ekumenizm». URL : http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/katholic/Article/dekr_ekumen.php

4. Dokumenty II Vatykans′koho soboru: konstytutsiyi, dekrety, deklaratsiyi. (1996). Lviv: Svichado. 759 s.

5. Ekolohichne vchennya Tserkvy: Ivan Pavlo II na temu stvorinnya. (2006). Perek. z nim., dop. ta upor. ukr. vydannya V. Sheremety. IvanoFrankivs′k : Vyd-vo IFTA. 100 s.

6. Losskiy N.O. (1991). Usloviya absolyutnogo dobra. M.: Politizdat. 368 s.

7. Mayer-Abikh K.M. (2004). Povstannya na zakhyst pryrody. Vid dovkillya do spil′no svitu. Perek. z nim., pislyamova, prymitky A. Yermolenka. K. : Libra. 196 s.

8. Serafym Slobids′kyy. (2005). Zakon Bozhyy. K.: Vydavnychyy viddil Ukrayins′koyi Pravoslavnoyi Tserkvy Kyyivs′koho Patriarkhatu. 655 s.

9. Skovoroda H.S. (1973). Povne zibrannya tvoriv : u 2-kh t. K.: Naukova dumka. T. 1 : Narkiss. Raz·hlahol o tom: uznay sebe. 532 s.

10. Sheremeta V. (2007). Ekolohiya: dialoh nauky ta etyky. Dobryy Pastyr (Naukovyy visnyk Ivano-Frankivs′koyi teolohichnoyi akademiyi). № 1 (Teolohiya). S. 90 – 108.

#1(65), 2021 часть 6
Восточно Европейский научный журнал (Москва, Россия)
Журнал зарегистрирован и издается в России
В журнале публикуются статьи по всем научным направлениям.
Журнал издается на русском, английском, польском и немецком языках.

Статьи принимаются до 30 числа каждого месяц.
Периодичность: 12 номеров в год.
Формат - А4, цветная печать
Все статьи рецензируются
Каждый автор получает одну бесплатную печатную копию журнала
Бесплатный доступ к электронной версии журнала.

Редакционная коллегия

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

#12(65), 2021 part 6
Eastern European Scientific Journal (Moscow, Russia)
The journal is registered and published in Russia
The journal publishes articles on all scientific areas.
The journal is published in Russian, English, Polish and German.

Articles are accepted till the 30th day of each month.
Periodicity: 12 issues per year.
Format - A4, color printing
All articles are reviewed
Each author receives one free printed copy of the journal
Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska

im. Tadeusza Kościuszki)

Peter Clarkwood(University College London)

Igor Dziedzic (Polska Akademia Nauk)

Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)

Alexander Rogowski (Uniwersytet Jagielloński)

Kehan Schreiner(Hebrew University)

Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Anthony Maverick(Bar-Ilan University)

Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)

Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)

Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)

Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

1000 экземпляров.

Отпечатано в ООО «Логика+»

125040, г. Москва, Россия

проспект Ленинградский, дом 1,

помещение 8Н, КОМ. 1

«Восточно Европейский Научный Журнал»

Электронная почта: info@eesa-journal.com,

https://eesa-journal.com/

Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Peter Clarkwood(University College London)

Igor Dziedzic (Polska Akademia Nauk)

Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)

Alexander Rogowski (Uniwersytet Jagielloński)

Kehan Schreiner(Hebrew University)

Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Anthony Maverick(Bar-Ilan University)

Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)

Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)

Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)

Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Editor in chief - Adam Barczuk

1000 copies.

Printed by Logika + LLC

125040, Moscow, Russia

Leningradsky prospect, building 1,

8N, flat. 1

"East European Scientific Journal"

Email: info@eesa-journal.com,

https://eesa-journal.com/